

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Özge BOZKURTOĞLU ÖZCAN

LUSIGNANLAR DÖNEMİNDE KIBRIS – ANTALYA İLİŞKİLERİ (1192 – 1489)

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Zeynep GÜNGÖRMEZ

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2017

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Özge BOZKURTOĞLU ÖZCAN

LUSIGNANLAR DÖNEMİNDE KIBRIS – ANTALYA İLİŞKİLERİ (1192 – 1489)

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Zeynep GÜNGÖRMEZ

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2017

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Özge BOZKURTOĞLU ÖZCAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Güven DİNÇ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Zeynep GÜNGÖRMEZ (İmza)

Üye : Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN (İmza)

Tez Başlığı: Lusignanlar Döneminde Kıbrıs-Antalya İlişkileri (1192-1489)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 19/06/2017

Mezuniyet Tarihi : / /2017

(İmza)

Prof. Dr. Tuncer DEMİR

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Lusignanlar Döneminde Kıbrıs-Antalya İlişkileri (1192-1489)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Özge BOZKURTOĞLU ÖZCAN

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

KIBRIS – ANTALYA ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLER

1.1. Guy de Lusignan'dan II. Hugh'e Kadar Siyasi İlişkiler (1192-1253).....	18
1.1.1. Kıbrıs'ta Frank Hâkimiyetinin Kurulması: Guy de Lusignan (1192-1194) - Amaury (Aimery) de Lusignan (1194-1205)	18
1.1.2. I. Hugh Dönemi (1205-1218)	22
1.1.2.1. Kıbrıs Krallığı ile Antalya Arasında İlk Münasebet (1204)	22
1.1.2.2. Antalya'nın Türkler Tarafından Fethi (1207)	23
1.1.2.3. Antalya'nın Türklerin Elinden Çıkışı (1212)	25
1.1.2.4. İzzeddin Keykâvus ile Kıbrıs Krallığı Arasında Yapılan Anlaşmalar ..	26
1.1.2.5. Antalya'nın 2. Defa Fethi (1216)	28
1.1.3. I. Henri (Henry) Dönemi (1218-1253)	29
1.1.3.1. Kilikya Ermenileri ile Selçukluların Güney Anadolu Sahili Üzerindeki Mücadelesine Kıbrıslıların Dâhil Olması (1221)	30
1.1.3.2. Alanya Dizdârının Kıbrıslılarla İşbirliği (1229)	32
1.1.3.3. Gümrük Vergilerine İlişkin Düzenlemeler (1236)	32
1.2. II. Hugh'den I. Pierre'e (Peter) kadar Siyasi İlişkiler (1253-1359)	34
1.2.1. II. Henri Dönemi (1285-1324)	35
1.2.1.1. Kıbrıslıların 1292-1293 Alanya Saldırıları	35
1.2.2. IV. Hugh Dönemi (1324-1359)	37
1.2.2.1. Güney Sahillerinin Vergiye Tabi Tutulması.....	37
1.3. I. Pierre'den II. Jean'a (John) kadar Siyasi İlişkiler (1359-1432)	38
1.3.1. I. Pierre Dönemi (1359-1369)	39
1.3.1.1. Gorigos'un I. Pierre'e Bırakılması (1360)	39

1.3.1.2.	Antalya'nın I. Pierre Tarafından Ele Geçirilmesi (1361).....	40
1.3.1.3.	Teke Emiri Mübârizeddin Mehmed Bey'in Antalya'yı Geri Alma Girişimleri (1361-1362)	42
1.3.1.4.	Kıbrıs Amiralî Jean de Sur'un Myra (Demre) Baskını (1362)	42
1.3.1.5.	Mübârizeddin Mehmed Bey'in Antalya ve Kıbrıs Baskınları (1363)	43
1.3.1.6.	Kral I. Pierre'in İskenderiye Baskını ve Alanya Saldırısı (1365).....	45
1.3.1.7.	Antalya'daki Garnizonun İsyanı (1367).....	46
1.3.2.	II. Pierre (Perrin/Peter) Dönemi (1369-1382).....	47
1.3.2.1.	Mübârizeddin Mehmed Bey'in Antalya'yı Geri Alma Girişimi(1370)	47
1.3.2.2.	Antalya'nın Teke Emiri Mehmed Bey'e Bırakılması (1373)	48
1.3.3.	I. Jacques (James) (1382-1398) ve Janus (1398-1432) Dönemleri.....	49
1.4.	II. Jean'dan Krallığın Sonuna Kadar Siyasi İlişkiler (1432-1489).....	50
1.4.1.	Alanya Beyi ile Ticaret Anlaşması (1450)	50

2. BÖLÜM

KIBRIS – ANTALYA ARASINDAKİ İKTİSADİ İLİŞKİLER

2.1.	Antalya – Kıbrıs Arasında Ticareti Yapılan Ürünler.....	53
2.1.1.	Kumaş	53
2.1.1.1.	Camlet	53
2.1.1.2.	İpek.....	56
2.1.1.3.	Sırma İplik.....	58
2.1.1.4.	Pamuk-Yün-Keten-Tiftik	58
2.1.1.5.	Antalya Limanında Bulunan Diğer Kumaşlar.....	59
2.1.2.	Köle.....	59
2.1.3.	Zift.....	62
2.1.4.	Kitre Zamkı.....	64
2.1.5.	Şap.....	64
2.1.6.	Deri	65
2.2.	Kıbrıs ve Antalya'da Öne Çıkan Diğer Ürünler	69
2.2.1.	Şeker	69
2.2.2.	Şarap-Üzüm	72
2.2.3.	Laudanum	75
2.2.4.	Antalya Pazarındaki Diğer Ürünler	76
2.3.	Antalya Limanının Önemi.....	77

2.4.	Kıbrıs'ın Transit Bir Merkez Olarak İşlevi	79
2.5.	Para ve Vergilendirme.....	81
2.6.	Pegolotti'nin Kıbrıs-Antalya-Alanya için Verdiği Karşılaştırmalı Ölçü Birimleri....	84

3. BÖLÜM

KIBRIS – ANTALYA ARASINDAKİ SOSYAL VE KÜLTÜREL İLİŞKİLER

3.1.	Sosyal İlişkiler	87
3.1.1.	Nüfus Hareketliliği.....	87
3.2.	Kültürel İlişkiler.....	93
3.2.1.	Seramik Sanatı	93
3.2.2.	Antalya'daki Lusignan Armaları	98
3.2.3.	Antalya'nın Ele Geçirilmesine İlişkin Lusignan Kitabesi	102
3.2.4.	Dini – Kültürel Etkileşimler.....	104
3.2.4.1.	Alanyalı Aziz St. Mamas	104
3.2.4.2.	Meryem Ana İkonası.....	104
3.2.4.3.	St. Nicholas İkonası	106

SONUÇ	107
--------------------	------------

KAYNAKÇA	110
-----------------------	------------

EK – 1 Kıbrıs'taki Şeker Plantasyon Bölgeleri 14 – 15. Yüzyıllar	134
---	------------

EK – 2 Akdeniz'de Başlıca Şeker Üretim Merkezleri	135
--	------------

EK – 3 Güney Anadolu'daki Kara ve Deniz Yolları Ağı-İki Mekân Arasında Merkezi Konumda Bulunma Değerleri	136
---	------------

EK – 4 Kıbrıs Haritası	137
-------------------------------------	------------

EK – 5 St. Nicholas Katedrali / Lala Mustafa Paşa Camii	138
--	------------

EK – 6 Lusignan Hanedan Arması	139
---	------------

EK – 7 Antalya Surlarındaki Lusignan Armaları	140
--	------------

EK – 8 Alanya'da Ele Geçen Kıbrıs Seramikleri	141
--	------------

EK – 9 İzzeddin Kaykâvus'tan Kıbrıs Kralı Hugh'a Gönderilen 1216 Tarihli Mektup	142
--	------------

EK – 10 Antalya ve Kıbrıs Kommerkiar'ı Léon'a ait Mühür	143
--	------------

EK – 11 Yivli Minare	144
-----------------------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ	145
-----------------------	------------

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.6.1. Pegolotti'nin verdiği bilgilerden yola çıkılarak hazırlanan Antalya-Kıbrıs-Alanya Karşılaştırmalı Ölçüler Tablosu

KISALTMALAR LİSTESİ

Assis.	: Assises de Jérusalem
bk.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör / Edited
Haz.	: Hazırlayan
It. Pereg. Ges. Reg. Ric.	: Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi
İ. Ö.	: İsa'dan Önce
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
Not.	: Notlandıran
Rec. Cr. Or.	:Recueil des Historiens des Croisades Historiens Orientaux
RHC	: Recueil des Historiens des Croisades
TDVİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Trans.	: Translated
vol.	:Volume

ÖZET

Doğu Akdeniz'in en büyük adası olan Kıbrıs ile Güney Anadolu'nun en uğrak yerleşim bölgelerinden biri olan Antalya tarih öncesi dönemlerden itibaren iskân görmüştür. Kıbrıs, Doğu ile Batı arasında seyrüsefer eden gemilerin durak noktası olmakla kalmamış egemen güçler için bir üs ve ekonomik gelir vadeden bir ada olarak önemini tarih boyunca muhafaza etmiştir. 1096 yılında başlayan Haçlı Seferleri ile Batı'dan Doğu'ya doğru gerçekleşen ve yüzyılı aşkın süre devam eden akın Kıbrıs'ın stratejik önemini arttırmıştır. 1192 yılından itibaren Lusignan hanedanının adada tahsis ettiği krallık yaklaşık üç yüzyıl sürmüş ve bu süreçte ada Hristiyanların Doğu'daki stratejileri çerçevesinde kilit rol oynamıştır.

Öte yandan kıyı denizciliğinin hâkim olduğu Antikçağda sefer rotalarının elzem noktalarından biri olan Antalya, Anadolu Selçuklularının 1207 yılında kenti fethetmeleri ile ticari ve siyasi bakımdan inkişaf etmiş; Anadolu'nun Avrupa'ya açılan kapılarından biri olmuştur. Bu tarihten itibaren küçük kesintiler dışında Türk hâkimiyetinde kalan Antalya, Doğu Akdeniz'de öne çıkan noktalardan biri olmuş ve bu konumunu ortaçağın sonuna kadar devam ettirmiştir.

Bu çalışma Doğu Akdeniz havzasının iki kilit noktası olan Kıbrıs ve Antalya arasında cereyan eden ilişkileri Kıbrıs'ta Lusignan Krallığının hüküm sürdüğü 1192-1489 yılları arasında ele almaktadır. Bu süre zarfında iki bölge arasında yapılan savaşlar, imzalanan anlaşmalar, ticari faaliyetler ve doğal olarak bu yoğun temasın beraberinde getirdiği sosyal ve kültürel ilişkiler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Antalya, Lusignanlar, Doğu Akdeniz

SUMMARY
RELATIONS BETWEEN CYPRUS AND ADALIA DURING THE LUSIGNAN
PERIOD (1192-1489)

Cyprus which is the largest island of the Eastern Mediterranean and Antalya being one of the most frequented regions of the Southern Anatolia have experienced settlement since prehistoric times. The Island of Cyprus not only served as a station for the ships sailing between the West and the East but acted as a base and a source of income for the dominant powers of the region as well. And the island maintained her significant role throughout history. As of 1096, when the call for the first crusade began, an incursion appeared from the West to the East and it continued more than hundred years. This fact increased the strategic position of the island. The kingdom established by the Lusignan dynasty in 1192 survived nearly three hundred years and during this period Cyprus played a key role within the Christians' strategies in the East.

On the other hand, Antalya had been an essential part of the region since Ancient times that coastal sailing was practiced. When Antalya was conquered by Seljuks in 1207, the city improved both political and commercial terms, and it functioned as one of the doors of Anatolia opening to Europe. After that, except for short intervals, Antalya stayed under the hegemony of Turks and became one of the prominent points in the Eastern Mediterranean, which lasted until the end of the medieval times.

This study examines the relations between Cyprus and Antalya, two key points of the Eastern Mediterranean between the years 1192-1489 that the Lusignan dynasty was in power on the island. Wars, treaties, commercial activities and social and cultural contacts which were naturally brought by these close relations were handled.

Key Words: Cyprus, Antalya, the Lusignans, the Eastern Mediterranean.

ÖNSÖZ

Kıbrıs doğal kaynakları, zirai zenginliği ve Antikçağdan itibaren kullanılan ve Doğu Akdeniz’de Doğu’dan Batı’ya uzanan güzergâhın en can alıcı noktasında bulunmasının sağladığı stratejik önemi ile kendine tarih sahnesinde her daim bir rol bulmuştur. Etrafındaki egemen güçlerin genellikle bir üs, harekât merkezi veya alınan vergiler sayesinde bir gelir kaynağı olarak görüp kullandığı ada ilk kez Lusignanlar zamanında uzun süreli bir hanedan tarafından devamlılık arz edecek şekilde idare edilmiştir.

1187 yılında Selâhaddîn Eyyûbî tarafından Kudüs’ün geri alması Avrupa’da bir şok etkisi yaratmış ve derhal yeni bir Haçlı Seferi tertip edilmesi için hazırlıklara başlanmıştır. İngiltere Kralı I. Richard’ın başı çektiği sefer için ancak 1191 yılında Doğu’ya doğru harekete geçilmiştir. Yolculuğu sırasında hastalıklar ve kötü hava koşullarından muzdarip olan Kral Richard’ın donanması bir fırtınaya tutulmuş ve içinde kız kardeşi ve nişanlısının bulunduğu gemi Kıbrıs’a sürüklenmiştir. Ardından kendisi de adaya gelen Richard, kız kardeşi ve nişanlısına adadaki Bizans Dükü Isaakios Komnenos tarafından kötü muamele yapıldığını öğrenmiştir. Kendisinin de adaya çıkmasına izin verilmemesi üzerine dük ile mücadeleye girişen Richard, adayı ele geçirmiş ve Templier Şövalyelerine satmıştır. Ancak tarikatın adada istikrar ve düzen sağlayamaması isyan ile sonuçlanmış; bunun üzerine Richard adayı Kudüs Kralı olduğu sırada Selâhaddin Eyyûbî’ye esir düşen ve bir daha krallık tacını geri alamayan Guy de Lusignan’a satmıştır. Fransa’nın Poitou bölgesinden olan Lusignanlar Guy de Lusignan’ın ardından adayı 1192 yılından 1489 yılına kadar yönetmişler; burada Latin ve Grek kültürünün harmanlandığı, Doğu gelenekleriyle Batı kurumlarının birbirine karıştığı özgün bir uygarlık meydana getirmişlerdir.

Kıbrıs, Lusignanlar döneminde Doğu Akdeniz dinamiklerinin kilit noktasında yer almış; 1291 yılında Akkâ’nın Müslümanların eline geçmesi dolayısıyla Hristiyanların son kalesi olarak işlev görmesi ile daha çok önem kazanmıştır. 14. yüzyılın en işlek pazarı haline alan ve dünyanın her köşesinden tüccarların gelip geçtiği Kıbrıs’ın kendisinden yalnızca yaklaşık 70 kilometre uzakta bulunan ve Ortaçağ’ın en uğrak limanlarından birini teşkil eden Antalya ile iletişim halinde olmaması mümkün değildir. Selçukluların 1207’de Antalya’yı fethetmelerinin ardından siyasi ve ticari ilişkiler resmiyete taşınmış; imzalanan anlaşmalar, ithalat ve ihracatta göz önünde bulundurulacak kurallar bu yoğun münasebetlere tanıklık etmiştir.

Selçukluların ardından ikinci beylikler döneminde, 14. yüzyılda Kıbrıs'taki Lusignan hanedanının en parlak dönemini yaşadığı devirde kıyı ile daha yoğun ilişkiler başlamış, göçler vuku bulmuş, elçiler gidip gelmiş, ticari münasebetler hız kesmeden devam etmiştir.

Batılı araştırmacılar 19. yüzyıldan bu yana Lusignan dönemi Kıbrıs'ın siyasi, sosyal ve ekonomik tarihini aydınlatmaya girişmişlerdir. Bununla birlikte ülkemizde bu alan araştırmacıların dikkatini çok yeni olarak çekmektedir. Az sayıda yapılan Geç Ortaçağ dönemi Kıbrıs'ına ilişkin çalışmalar Türkçe literatürde oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmanın başlığını teşkil eden Lusignanlar döneminde Kıbrıs-Antalya ilişkileri ise Mas Latrie ve Osman Turan'ın Anadolu-Kıbrıs ilişkileri başlığı altında neşrettikleri makalelerde kısmen yer almış; kapsamlı bir çalışmaya konu olmamıştır. Dolayısıyla konuyu müstakil olarak ele alan bir kaynak yoktur. Bu çalışmada Kıbrıs Ortaçağ tarihine ilişkin kroniklerden, bölgeye gelen seyyahların anlatılarından, imzalanan anlaşma belgelerinden yoğun olarak istifade edilmiştir.

Çalışma, yoğun olarak başvurulmuş birinci el kaynaklar ve araştırma eserlerin ele alındığı kaynak tahlili ile Lusignanlardan önce Kıbrıs-Antalya ilişkilerinin anlatıldığı *Giriş* bölümünün dışında üç bölümden meydana gelmektedir. Siyasi ilişkilerin ele alındığı bölüm Lusignan Krallığı kronolojisini de takip edebilmek adına kralların hükümdarlık dönemleri esas alınarak incelenmiştir. Kralların isimleri hem Fransızca kaynakların yoğun olarak kullanılması hem de hanedanın Fransız kökenli olması dolayısıyla Fransızcada yer aldığı şekilleriyle kullanılmış; İngiliz yazım ekolünde kullanılan şekillerine parantez içlerinde yer verilmiştir.

İkinci bölümde ticari ilişkiler ele alınmıştır. İthalat ve ihracatı yapılan ürünler üzerinden ilerleyen bölümde bu ürünlerin mahiyeti, buldukları dönemde teşkil ettikleri önem ve bölge arasındaki sirkülasyonuna ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Her iki bölgeye özgü olarak öne çıkan ve Antalya-Kıbrıs arasında gidip geldiği su götürmemekle birlikte çok doğal bir vaka olması dolayısıyla kaynaklarda müstakil olarak yer almayan ürünlere değinilmiştir.

Kültürel ve sosyal ilişkilerin yer aldığı üçüncü bölüm kaynaklarda en az yer bulan kısımdır. Bölümde nüfus hareketleri, seramikler, armalar, kitabeler ve dini anlatılar gibi Kıbrıs-Antalya arasındaki ilişkilerin ne kadar köklü olduğuna işaret eden hususlar incelenmiştir.

Çalışmanın başlığında yer alan Kıbrıs-Antalya ibaresiyle Antalya'nın bugünkü il sınırları esas alındığından Alanya, Demre, Korkuteli gibi Antalya'ya bağlı ilçeler de tez kapsamına dâhil edilmiştir. Kaynaklarda kullanılan yer isimleri büyük oranda farklılık göstermekle birlikte herhangi bir kaynaktan geçen spesifik kullanımı dipnot yöntemiyle

belirterek tez boyunca tutarlılığı sağlayabilmek adına Antalya ve Alanya adlarının kullanımı tercih edilmiştir.

Bu çalışmayı büyük bir titizlikle okuyup ilgi ve alakasını hiçbir zaman eksik etmeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Zeynep GÜNGÖRMEZ'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca bu konuya ilgimi çekerek büyük bir keyifle çalıştığım bu alanla beni tanıştıran ve tez yazım aşamasında da fikirlerini esirgemeyen Öğr. Gör. T. M. P. DUGGAN'a çok teşekkür ederim.

Hem tezin redaksiyon aşamasında yardımcı olan hem de zengin kütüphanesini büyük bir cömertlikle kullanımına sunan Doğan Mert DEMİR'e ve İtalyanca tercümelerimin kontrolünü yapan Burcu TEPEBAŞ'a müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Son olarak çalışmamın başından sonuna kadar ilgisini ve desteğini esirgemeyen anneme ve her zaman maddi manevi her anlamda yanımda olan eşim Orkan ÖZCAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Özge BOZKURTOĞLU ÖZCAN

Antalya, 2017

GİRİŞ

A. Kaynaklar ve Araştırmalar

a. Kaynaklar

Lusignanlar döneminde Kıbrıs-Antalya ilişkilerini ele alan müstakil bir çalışma mevcut değildir. Bununla birlikte bu çalışma her iki bölgeye ait çeşitli dillerdeki kroniklerden, seyyahların anlatılarından ve bu birincil kaynakları esas alarak ortaya konan araştırma eserlerindeki siyasi, ticari ve sosyal tarihe ilişkin verilerden faydalanarak inşa edilmiştir. Bu kısımda, en çok başvurulan kaynaklar ile doğrudan Kıbrıs-Antalya ilişkileri konusunda bilgi sunan eserler tahlil edilmiştir.

Öncelikle Kıbrıs'ın Lusignan hâkimiyeti dönemini ele alan ve mahiyeti karıştırılan belli başlı kroniklerin aydınlatılması gerektiği kanısındayız. Bu kroniklerden ilki *Chronique d'Amadi* olarak bilinen anonim eserdir. 16. yüzyıla ait olup Venedik İtalyancası ile yazılmıştır¹. Eser ile adı ilişkilendirilen Francesco Amadi, Venedikli bir ilim adamı olup eserin yazarı değil, yazmanın kalan son nüshasının sahibidir. Kendisi 1566 yılında ölmüştür. Eser R. de Mas Latrie tarafından pasajlara Fransızca açıklamalar konmak suretiyle neşredilmiştir. I. Haçlı Seferinden itibaren Haçlı Seferleri tarihini ve 1442 yılına kadar Lusignan Krallığı tarihini anlatmaktadır. Üslup bakımından etkileyici olmaktan uzak olan eser daha önce yazılmış eserlerden ayrıntı bakımından ayrılmakla birlikte bu eserlerin İtalyanca tercümesi yapılmış bir derlemesi niteliğindedir. 12. yüzyıla ait olan bazı kaynaklar varlığını sürdürmüş olmasına rağmen daha sonraki yıllara ilişkin kaynakların mevcut olmaması kroniği özellikle 13. yüzyılın ilk çeyreğine ilişkin verdiği bilgiler bakımından bilhassa önemli kılmaktadır².

Lusignan Krallığının Antalya ve Anadolu'nun güney sahilleriyle ilişkileri konusunda en ayrıntılı bilgiyi sunan Leontios Makhairas'ın kroniğinden çalışmanın siyasi ve kültürel ilişkilerinin anlatıldığı kısımlarda yoğun olarak faydalanılmıştır³. Özellikle Antalya ve Alanya hakkında 14. yüzyılda en yoğun bilgi veren eser olması bakımından oldukça kıymetlidir. Kıbrıs Grekçesi ile 15. yüzyılda yazılmış olan kronik Azize Helena'nın 4. yüzyıldaki ziyaretinden Kral II. Jean'ın 1458'de ölümüne kadar Kıbrıs'ın tarihini anlatmaktadır. Ancak

¹ F. Amadi, *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, ed. R. de Mas Latrie, Paris, 1891.

² Edbury 2012a, 43-44.

³ L. Makhairas, *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus entitled "Chronicle"*, Ed. R. M. Dawkins, Vols. I-II, Oxford, 1932.

esas olarak Kral I. Pierre (1359-1369) ve II. Pierre (1369-1382) dönemlerini ayrıntılı olarak anlatmaktadır⁴.

Lusignan dönemine ait bit başka Kıbrıs kroniği ise Diomedede Strambaldi'nin İtalyanca kroniğidir⁵. 16. yüzyıla tarihlendirilen kronik, Makhairas'ın kroniğinin Oxford Bodleian kütüphanesinde yer alan yazmasının İtalyanca tercümesi olarak kabul edilmektedir. Eserde Krallar I. Pierre, II. Pierre, I. Jacques ve Janus'un dönemleri ayrıntıyla ele alınmıştır. Kronik 1487 yılında Kral Jean'ın (John) kızı Charlotte'ın ölümü ile sona ermektedir⁶.

Kıbrıslı bir aileden olup 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Florio Bustron'un eseri Kıbrıs'ın Venedik'e ilhak edilmesine kadar gelmektedir⁷. Venedik hükümetinin hizmetinde olan Bustron, Amadi'yi özetlemekle birlikte kullanılan kaynakların bir listesine de yer vermektedir. 1489 yılında son bulan eserin bilgileri ile Amadi'de yer alan bilgiler büyük benzerlik taşımaktadır⁸.

14. yüzyılın en başarılı Fransız şairlerinden biri olarak zikredilen Guillaume de Machaut *La Prise d'Alexandrie* (İskenderiye'nin Alınışı) adlı eserinde Kral I. Pierre'in biyografisini ele almıştır⁹. Kralın Antalya'yı ele geçirmesine de değinmesi Batı dünyasının gözünden Anadolu'daki olaylara bakış imkânı sunmaktadır. Eser kralın ölümünden sonraki iki veya üç yıl içerisinde nazım şeklinde kaleme alınmıştır¹⁰.

13. yüzyıl Doğu Akdeniz tarihi açısından önem taşıyan bir başka eser ise Gérard de Montreal tarafından 1325 yılında derlenmiş *Geste des Chiprois* adlı eserdir¹¹. Eski Fransızca dilindeki eser 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm (*Annales des Terre Sainte*) 1131-1218 yılları arasındaki olayları ele almaktadır. İkinci kısmı 1218-1243 yıllarını anlatan Philip de Novare'a; üçüncü kısım ise *Templar of Tyre* olarak anılan yazara aittir. 1290-1314 yılları arasını ele alan eserin yazarı Akkâ'nın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesini görgü tanığı olarak anlatmaktadır¹².

⁴ Nicolaou-Konnari 2015, 115

⁵ Strambaldi, *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, Ed. R. de Mas Latrie, Seconde Partie, Paris, 1893.

⁶ Makhairas 1932, II, 2, 3, 5.

⁷ F. Bustron, *Chronique de L'île de Chypre*, ed. R. de Mas Latrie, Paris, 1886.

⁸ Makhairas 1932, II, 8-9.

⁹ Guillaume de Machaut, *La Prise d'Alexandrie ou Chronique du Roi Pierre Ier de Lusignan*, Geneve, 1877.

¹⁰ Edbury 2012b, 351.

¹¹ *Gestes des Chiprois*, Ed. G. Raynaud, Geneve, 1887.

¹² *The 'Templar of Tyre' Part III of the 'Deeds of the Cypriots'*, Ed. P. Crawford, England, 2003; Ayan 2014; 20-21.

12. yüzyılda Venedik'in en soylu ailelerinden biri kabul edilen Sanudo ailesinin 5 çocuğundan biri olan devlet adamı, coğrafyacı ve seyyah Marino Sanudo/Sanuto Torsello 1312-1321 yılları arasında *Liber Secretorum Fidelum Crucis* adlı eserini kaleme almıştır¹³. Eser, Akkâ'nın düşüşünün ardından gerileyen Doğu Akdeniz ticaretini yeniden canlandırmak ve Hristiyanlar adına başarılı olacak bir Haçlı Seferi düzenlemek gerektiği fikrini savunmakta ve bu projelerin hayata geçirilmesi için izlenecek yöntemeye yönelik planı ortaya koymaktadır. Bu noktada Kıbrıs'ın yanı sıra Antalya'nın da 14. yüzyıl Doğu Akdeniz ticaretinde aktif rol oynaması ve Müslüman topraklar ile giderek artan ticari ilişkiler içerisinde olması ile Marino Sanudo bu bölgeyi de eserine dâhil etmiştir. Bu çalışmada, hem 1611 yılında Latince olarak yapılan Hannover baskısından hem de Peter Lock tarafından yapılan İngilizce tercümesinden istifade edilmiştir¹⁴.

Doğu kaynaklarından ise Lusignanların 15. yüzyılın başında Memlûklar ile girdikleri münasebetler ve özellikle Kral Janus'un Memlûklar tarafından esir alınmasına ilişkin hadiselerde İbn Tagrıberdi'nin *en-Nücûmü'z-zâhire* adlı eserinden yararlanılmıştır¹⁵. Meşhur bir emirin oğlu ve Sultan el-Melikü'n-Nâsır Ferec'in (1399-1422) kayınbiraderi olması bakımından müellif devlet erkânı ile yakın ilişkiler kurabilmiştir. Barsbay döneminde sık sık saraya giren müellif Memlûk Devletine ilişkin pek çok konuda ilk elden bilgi vermektedir¹⁶.

Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından Antalya'nın fethedilmesi ve bu sırada Kıbrıs Krallığı ile yaşanan mücadelede istifade edilen *el-Kâmil fi't-tarih* adlı eser Hz. Âdem'den 1231 yılına kadar yaşanan olayları ele almaktadır¹⁷. Tam adı Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî olan İbnü'l Esir (ö. 1233) Halep, Şam ve Kudüs'te Musul atabeyinin sefiri olarak görev yapmış; Kudüs'ün Müslümanlar tarafından fethinin ardından Selâhaddin Eyyübî'nin himayesi altına girmiştir¹⁸.

Tam adı Ebu'l-Kasım (Ebu Muhammed) Şihabuddin Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim el-Makdisi olan Ebû Şâme (ö.1267) büyük dedeleri Kudüs'ten Şam'a göç etmiş bir kıraat âlimi, şâfiî fakih ve tarihçidir. *Kitâbü'r-Ravzateyn fi' ahbâri'd-devleteyn* adlı eseri esas

¹³ Marino Sanudo Torsello, *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross Liber Secretorum Fidelis Crucis*, trans. P. Lock, Farnham, 2011; Torsello 2011, 1-2; Ayan 2014; 23-24.

¹⁴ M. Sanudo, "Liber Secretorum Fidelum", *Gesta Dei per Francos*, II, Hannover, 1611.

¹⁵ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûm-uz-Zâhire Parlayan Yıldızlar*, Çev.: A. Batur, İstanbul, 2013.

¹⁶ Ayaz 2016, 12-13.

¹⁷ İzzeddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Ebi'l Kerem eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, Cilt XII, Çev.: A. Ağırakça-A. Özaydın, İstanbul, 1987.

¹⁸ Ayan 2014, 25.

itibariyle Nûreddin Mahmûd Zengî (1146-1174) ve Selâhaddin Eyyûbî (1169-1193) dönemlerine ayrılmış olmakla birlikte Zengî ve Eyyûbî hanedanlarından bazı hükümdarlar ile Selçuklular hakkında da bilgiler vermektedir¹⁹. Eserin Fransızca tercümesinden Kıbrıs Kral Naibi Gautier de Montbéliard'ın Kıbrıs'tan Antalya'ya kaçıışı ve burada Türkmenler tarafından öldürülmesine ilişkin hususta faydalanılmıştır²⁰.

Antalya ve Alanya'nın Selçuklular tarafından fethedilmesi, bu bölgelerin sultan açısından taşıdığı önem ve Alanya Kalesinde Kıbrıslılar ile yapılan işbirliği gibi pek çok hususta İbn Bîbî'nin *El Evamirü'l-Ala'îye fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçukname)* adlı eserinden istifade edilmiştir²¹. Tam adı Nâsîrüddin Hüseyin b. Muhammed b. Alî el-Ca'ferî er-Rugadî el-Münşî olan İranlı edip ve tarihçi İbn Bibi (ö. 1285) Anadolu Selçuklu Devletinin bir asırlık dönemi boyunca en önemli kaynaklardan birini teşkil eden *El Evamirü'l-Ala'îye fi'l-Umuri'l-Ala'îye* adlı eserde ilk Alâiyye kelimesini İlhanlıların ünlü devlet adamı ve tarihçisi Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'ye, ikincisini Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a nispetle kullanmıştır. Eserine Sultan II. Kılıçarslan'ın, oğlu I. Gıyâseddin Keyhüsrev'i veliaht tayin etmesi ile 1192 senesinden başlamış; 1280 senesinde son vermiştir. Müellif eserinde yazılı kaynaklardan ziyade kendi görüşü işittiği haber ve belgelere dayanmıştır²².

Çalışmada kullanılan bir başka kaynak ise Şikârî'nin *Karamanoğulları Tarihi*'dir²³. Müellifin kimliği net olarak tespit edilememiştir. Karamanoğulları tarihini XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'da Karamanoğullarına karşı ciddi bir tehdit oluşturan Osmanlılar dolayısıyla yanlı bir şekilde ele alan eser Anadolu Türkçesi ile yazılmıştır. Başlangıcında da belirtildiği üzere eser Yâricânî'nin Karamanlı hükümdarı Alâeddin Bey adına yazılmış Farsça eserinin tercümesidir. Alâeddin Bey dönemi ayrıntılandırılarak ele alınmıştır. Timur sonrası dönem ve Osmanlı'nın Karaman'ı ele geçirmesine çok kısa değinilmiştir. Bir tarih kitabından ziyade kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı bir esere benzeyen Karamanoğulları Tarihi, Karamanoğulları Beyliği hakkında tek tarihi eser olması dolayısıyla önem taşımaktadır²⁴.

¹⁹ Altıkulaç 1994, 234.

²⁰ Abou Chamah (Abd ar-Rahman ibn İsmâ'il) *Le Livre de Deux Jardins*, Trans. A. C. Barbier de Meynard, *Rec. Cr. Or.* V. Paris, 1898.

²¹ El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçukname)*, I, Haz. M. Öztürk, Ankara, 1996; İbn Bibi, *Selçukname*, Çev. M. H. Yinanç, Haz. R. Yinanç-Ö. Özkan, İstanbul, 2010.

²² Özeydin 1999, 379-380.

²³ Şikârî, *Karamannâme*, Haz. M. Sözen-N. Sakaoğlu, İstanbul, 2005.

²⁴ Yıldız 2010, 162-163.

Tarihçi ve nesep âlimi olan Ebü'l Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud el-Belâzûrî (892-893) Abbasî halifeleri ve vezirleri ile yakın münasebet içinde bulunmuştur. Eseri *Fütûhu'l-buldan*²⁵ Hz. Peygamber zamanından Hicri 3. Yüzyıla kadar yapılan ilk İslam fetihlerini bölge ve şehir esasına göre anlatmaktadır²⁶. Kıbrıs'a İslam döneminde yapılan akın ve fetihler ile Antalya bölgesinde yaşayan Mardaitlere (Merdeîler) ilişkin hususlarda bu kıymetli eserden istifade edilmiştir.

Çalışmada döneme doğrudan ışık tutmaları bakımından gerek Antalya gerek Kıbrıs'ın sosyal, siyasi ve iktisadi durumları hakkında bilgi veren seyyahlardan büyük ölçüde istifade edilmiştir. Bunlardan ilki Geç Ortaçağ'ın en meşhur seyyahlarından olan İbn Battûta'dır. Tam adı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim Levâtî Tancî olan İbn Battûta 1304 yılında Fas'ın Tanca şehrinde doğmuştur. 1325 yılında hac niyetiyle yola çıkan seyyah Kuzey Afrika'dan yola çıkarak Kahire, Yukarı Mısır, Kudüs, Akkâ, Sûr, Sayda, Taberiye, Antakya, Dimaşk, Hicaz, Irak gibi pek çok bölgeye seyahat etmiştir. 1332'de Anadolu'ya yönelen seyyah Alanya'da karaya çıktıktan sonra Antalya, Isparta, Akşehir, Denizli ve daha pek çok yere ulaşmıştır²⁷. Eser Antalya ve Alanya'nın 14. yüzyıldaki dini ve siyasi yönüne ışık tutması ile çalışma açısından önem arz etmiştir²⁸.

Bir başka seyyah ise hem Kıbrıs hem de Antalya hakkında önemli bilgiler veren Ludolf von Suchen'dir. Bir papaz olan Suchen 1336-1341 yılları arasında Kıbrıs'ta bulunmuştur. Adadaki piskoposluk bölgeleri, dini çeşitlilik, ekonomik yaşam, üzüm bağları ve kent hayatı hakkında bilgiler vermektedir²⁹. Antalya'nın sosyal yapısı ve IV. Hugh tarafından Antalya ve Alanya'dan vergi alınması hususlarında eserin Latincesinden istifade edilmiştir³⁰.

13. yüzyılda hac ziyareti için Kudüs'e doğru yola çıkan, bu sebeple hem Anadolu'nun güney sahilleri hem de Kıbrıs hakkında bilgi veren diğer bir seyyah Wilbrand von Oldenburg'tur. 1211-1212'de gerçekleştirdiği seyahat sırasında Antakya, Tarsus, Sis ve Adana'nın ardından Kıbrıs'a geçmiş ve adanın ekonomik durumu ve zirai verimliliği

²⁵ Ahmed b. Yahyâ el-Belâzûrî, *Fütûhu'l-Buldan Ülkelerin Fethi*, Çev.: M. Fayda, İstanbul, 2013.

²⁶ Fayda 1992, 392-393.

²⁷ İbn Battûta 2000, I, 21-28.

²⁸ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Cilt I-II, İstanbul, 2000.

²⁹ Excerpta Cypria 1908, 18-19.

³⁰ Ludolf von Suchem, *Ludolphi de Itinere Terrae Sanctae Liber*, Ed. F. Deycks, Stuttgart, 1851.

hakkında bilgiler aktarmıştır. Bu çalışmada Mehmet Ersan tarafından Almancadan Türkçeye yapılan tercümesinden istifade edilmiştir³¹.

1322 yılında Doğu'ya seyahati için yola çıkan Sir John Maundeville eserini 1356'da kaleme almıştır³². Yolculuğu sırasında Kıbrıs'a uğrayan seyyah ada hakkında kıymetli bilgiler vermektedir. Ada için önemli bir ticari emtia olan üzümlerinden, dünya üzerindeki bütün milletlerin gelip gittiği Mağusa kentinden, kalelerinden, dini yapısından, buradan Kudüs ve Sûr kentlerine yapılacak yolculukların sürelerinden, Doğu'ya doğru yola koyulan insanlar için Kıbrıs'a uğramanın ne kadar elzem olduğundan bahsettiği eserinden istifade edilmiştir.

Antalya-Kıbrıs ilişkileri açısından iki bölge arasında kullanılan ölçü birimleri ve bölgeler arasında ticareti yapılan ürünler hakkında verdikleri bilgilerle en somut kanıtları sunan Pegolotti'nin *Pratica della Mercatura* adlı eseri bu çalışmanın ticari ilişkiler kısmında yoğun olarak başvurduğumuz bir kaynaktır³³. Ortaçağa ait ünlü ticaret el kitabı *La Pratica della Mercatura* 1342 yılında Floransalı Francesco di Balducci Pegolotti tarafından yazılmıştır. Pegolotti büyük Bardi bankacılık ve ticaret şirketinde görev yapmıştır³⁴. Bardi şirketinde çalışırken Floransa adına ticari imtiyazlar ve muafiyetler elde etmek için görevlendirilerek pek çok bölgeye gönderilen Pegolotti, eserini Doğu'daki tacirlere yönelik olarak işlerinde yardımcı olması için kaleme almıştır. Kendilerine gümrüklerde işlerini kolaylaştıracak ipuçları sunmuş, güzergâhlar ve yol üzerinde ödeme yapılması gereken yerler hakkında bilgiler vermiştir³⁵.

b. Araştırmalar

Kıbrıs'ın Lusignanlar dönemindeki tarihi ülkemizde araştırmacıların dikkatini yeni yeni celbetmekle birlikte Batılı araştırmacılar 19. yüzyıldan itibaren bu sahada çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu araştırmacıların başında Fransız bir aristokrat olan Kont Louis de Mas Latrie gelmektedir. Kendisi 1841 yılında Académie des Inscriptions et Belles-Lettres'in düzenlediği Kıbrıs'ın Lusignanlar dönemi tarihine ilişkin yarışmanın kazananlarından biri olmuştur. Yarışma yalnızca dönemin kronolojik tarihinin değil hukuk kurallarının, adetlerinin, dini, siyasi ve sosyal kurumlarının da bir anlatısını ön görmekteydi³⁶. Dolayısıyla Mas Latrie

³¹ Wilbrand von Oldenburg, *Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat*, Çev.: M. Ersan, İzmir, 2000.

³² J. Mandeville, *The Travels of Sir John Mandeville*, London, 1900.

³³ F. B. Pegolotti, *La Pratica Della Mercatura*, Ed. A. Evans, Massachusetts, 1936.

³⁴ De Roover 1965, III, 94.

³⁵ Lopez 1987, II, 1987; Çavuşdere 2007, 68.

³⁶ Edbury 1991, xi.

Lusignan dönemine ait oldukça kapsamlı bir çalışmaya imza atmıştır. Çalışmada hem Lusignan tarihine dair belgeleri neşrettiği eserlerinden hem de bu çalışmanın ana hatlarını oluşturmamıza yardımcı olan makalelerinden istifade ettik³⁷.

Mas Latrie'nin 1897'deki ölümünün ardından onun çalışmalarının devamını getiren kişi ancak 1940'lı yıllarda karşımıza çıkan Sir George Hill olmuştur. 4 ciltlik Kıbrıs tarihi, tarih öncesi dönemlerden başlayıp adanın İngiliz idaresi altına girişine kadar olan süreci ayrıntılarıyla ele alması bakımından önemli bir eserdir³⁸. Eserin Lusignan ve Venedik dönemlerine ayrılmış olan ikinci ve üçüncü ciltlerinin yanı sıra Kıbrıs'ın Lusignanlar öncesi tarihi ve bu süreçte Antalya'nın içinde yer aldığı Anadolu'nun güney sahilleri ile ilişkileri hususlarında birinci cildinden faydalandık³⁹.

Cardiff Üniversitesinde Ortaçağ Tarihi Profesörü olarak 1977 yılından bu yana görev yapmakta olan Peter W. Edbury, Kıbrıs ve Latin Suriye tarihi alanlarında uzmanlaşmıştır. Lusignanlar döneminin özellikle siyasi tarihi ve hukuki kurumlarına ilişkin çalışmalar yapan Edbury 1191-1374 yılları arasında Kıbrıs tarihini anlatan önemli bir eser kaleme almıştır. Çalışmada hem bu kitabından hem de çeşitli makalelerinden, özellikle Kral I. Pierre'in Antalya'yı ele geçirmesini de kapsayan Haçlı siyasetine ilişkin makalesinden istifade edilmiştir⁴⁰.

Londra Üniversitesinde Antikçağ ve Ortaçağ Tarihi üzerine eğitim alan Nicholas S. H. Coureas, Kıbrıs'ta Kıbrıs Araştırmaları Merkezinde çalışmalarını sürdürmektedir. Doktora

³⁷ Louis de Mas Latrie, *Histoire de l'Île de Chypre sous le règne des princes de la Maison de Lusignan*, Tome I-II-III, Paris, 1852-1855; Louis de Mas Latrie, "Des relations politiques et commerciales de l'Asie Mineure avec l'île de Chypre, sous le règne des princes de la maison de Lusignan (premier article)". *Bibliothèque de l'école des chartes*/1845, tome 6, pp. 301-330; Louis de Mas Latrie, "Des relations politiques et commerciales de l'Asie Mineure avec l'île de Chypre, sous le règne des princes de la maison de Lusignan (deuxième article)". *Bibliothèque de l'école des chartes*/1845, tome 6, pp. 485-521. Louis de Mas Latrie, "Des relations politiques et commerciales de l'Asie Mineure avec l'île de Chypre, sous le règne des princes de la maison de Lusignan (troisième et dernier article)". *Bibliothèque de l'école des chartes*/1846, tome 7, pp. 121-142.

³⁸ Edbury 1991, xi.

³⁹ G. Hill, *A History of Cyprus*, Vol. I-II-III, Cambridge, 1972.

⁴⁰ P. W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-1374*, Cambridge, 1991; P. W. Edbury, "The Crusading Policy of King Peter I of Cyprus". Ed. P. M. Holt, *The Eastern Mediterranean Lands in the Period of the Crusades*, Warminster (1997) 90-105; P. W. Edbury, "The Lusignan Regime in Cyprus and the Indigenous Population". Eds. A. Ducellier-M. Balard, *First Publication in English of 'Le régime des Lusignan en Chypre et la population locale' Coloniser au Moyen Age*, Paris (1995) 1-9; P. W. Edbury, "The Murder of King Peter I of Cyprus (1359/1369)". *Journal of Medieval History* 6 (1980) 219-233.

tezinde Kıbrıs Latin Kilisesi üzerine çalışan Coureas daha sonra Lusignan dönemi ekonomisi, dini yapısı, kültürel faaliyetleri gibi pek çok konuda eserler vermiştir. Bu çalışmada özellikle ekonomi üzerine yaptığı çalışmaları kullanılmıştır⁴¹.

Kıbrıs tarihi üzerine çalışma yapan bir diğer önemli araştırmacı ise Benjamin Arbel'dir. Çalışmaları Venedik dönemi Kıbrıs'ı üzerinde yoğunlaşmakla birlikte özellikle köle ticaretine ilişkin çalışmasından Antalya-Kıbrıs arasında yapılan köle ticaretine dair hususlarda faydalanılmıştır⁴².

İsrail'de The Hebrew University of Jerusalem'de 40 yıldır Ortaçağ tarihi dersleri vermekte olan David Jacoby Bizans, Doğu Akdeniz Haçlı Devletleri, Kıbrıs, Mısır ve Doğu ile Batı arasında kültürel etkileşimler üzerine çalışmalar yapmaktadır. Kendisinin Kıbrıs'tan ticareti yapılan ürünler, bu ürünlerin Antalya limanında gördükleri işlemler gibi başka kaynaklarda pek sık rastlayamadığımız bilgileri elde ettiğimiz makalelerinden istifade ettik⁴³.

Kıbrıs Ortaçağ tarihi alanında önemli çalışmalara imza atan diğer iki araştırmacı ise Christopher Schabel ve Angel Nicolaou-Konnari'dir. Özellikle bu iki araştırmacının editörlüğünde hazırlanan ve 1191-1374 yılları arasında Kıbrıs'ın sosyo-kültürel yapısını ön

⁴¹ N. Coureas, *The Latin Church in Cyprus, 1195-1312*, Aldershot, 1997; N. Coureas, "The Role of Templars and the Hospitallers in the Movement of Commodities involving Cyprus". Eds. P. Edbury-J. Phillips, *The Experience of Crusading 2 Defining the Crusader Kingdom*. Cambridge, 2003; N. Coureas, "Hospitaller Estates and Agricultural Production on Fourteenth and Fifteenth Century Cyprus". Eds. E. Buttigieg-S. Phillips, *Islands and Military Orders c. 1291-c. 1789*, London (2013) 215-224; N. Coureas, "Economy". Eds. A. Nicolaou-Konnari-C. Schabel, *Cyprus: Society and Culture 1191-1374*. Leiden (2005) 103-156.

⁴² B. Arbel, "Slave Trade and Slave Labor in Frankish Cyprus (1191-1571)" in *Cyprus, the Franks and Venice 13th-16th Centuries*, Aldershot, 2000.

⁴³ D. Jacoby, "Camlet Manufacture, Trade in Cyprus and the Economy of Famagusta from the Thirteenth to the Late Fifteenth Century". Eds. M. J. K. Walsh, P. W. Edbury, N. S. H. Coureas, *Medieval and Renaissance Famagusta Studies in Architecture, Art and History*, England (2012) 15-42; D. Jacoby, "The Economic Function of the Crusader States of the Levant: a New Approach". Ed. S. Cavaciocchi, *Relazione economiche tra Europa e mondo islamico. Secc. XIII-XVIII Istituto Internazionale di Storia Economica "F. Datini" Atti delle Settimane di Studi e altri convegni*. 1-5 maggio 2006. Florence 159-191; D. Jacoby, "Silk Crosses the Mediterranean", *Le vie del Mediterraneo. Idee uomini, oggetti (Secoli XI-XIV)*, Genova 19-20 Aprile 1994, ed. G. Airaldi, Genova (1997), 55-79; D. Jacoby, "Cypriot Gold Thread in Late Medieval Silk Weaving and Embroidery". Eds. S. B. Edgington-H. J. Nicholson, *Deeds one Beyond the Sea: Essays on William of Tyre, Cyprus and the Military Orders presented to Peter Edbury*, Ashgate, 2014.

planda tutarak, toplumsal yapıyı, ekonomiyi, edebiyatı ve sanatı ayrı bölümler halinde ele alan eserlerinden istifade edilmiştir⁴⁴.

Sait Kofoglu'nun doktora çalışması olarak kaleme aldığı ve daha sonra Türk Tarih Kurumu tarafından kitap olarak yayınlanan *Hamidoğulları Beyliği* eserinden 14. yüzyılda Antalya ve çevresinin siyasi durumuna ilişkin hususlarda istifade edilmiştir. Eserde Lusignanlar'ın Antalya'yı işgali, burayı ele geçirmelerinin bir kanıtı olarak yazdırdıkları kitabe ve Kıbrıs-Antalya arasında 14. yüzyılda yaşanan siyasi çekişmeler çalışmaya ışık tutmuştur⁴⁵.

Selçuklu Tarihinin önde gelen araştırmacılarından olan Osman Turan'ın Türkiye *Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar* adlı eserinden çalışmanın siyasi ilişkiler başlığı altında büyük oranda faydalanılmıştır⁴⁶. Kendisi bu eserde Selçuklu Devleti ile Kıbrıs Krallığı arasında teati olunan anlaşmalar ve dostluk nişanesi olarak gönderilen mektupları neşrederek iki devletin politik yakınlığına ışık tutmuştur. Bunun dışında *Selçuklular ve İslamiyet* adlı eserinde yer alan *Ortaçağ'da Türkiye-Kıbrıs Münâsebetleri* adlı makalesinden bu çalışmanın çıkış noktalarından biri olarak istifade edilmiştir⁴⁷.

⁴⁴ C. Schabel, "Religion". Eds. A. Nicolaou-Konnari-C. Schabel, *Cyprus Society and Culture 1191-1374*, Leiden (2005) 157-218; Nicolaou-Konnari, "Greeks". Eds. A. Nicolaou-Konnari-C. Schabel, *Cyprus Society and Culture 1191-1374*, Leiden (2005) 13-62.

⁴⁵ S. Kofoglu, *Hamidoğulları Beyliği*, Ankara, 2006.

⁴⁶ O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin Tercüme ve Araştırmalar*, Ankara, 1988.

⁴⁷ O. Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul, 1999.

B. Lusignanlardan Önce Kıbrıs – Antalya İlişkileri

İnsanların büyük deniz araçlarıyla denizi aşamadığı tarih öncesi dönemlerde Kıbrıs'ın yegâne bağlantıları, doğuda Suriye-Filistin iken kuzeyde yakın komşusu olan Anadolu'nun güney sahili idi. Adaya erişim tehlikeli olmakla birlikte küçük araçlarla denizi aşıp gelebilmenin mümkün olması komşularla münasebete imkân tanımaktaydı⁴⁸.

Anadolu'daki en yakın nokta olan Kilikya ile Kıbrıs arasında yaklaşık 65 km'lik bir uzaklık vardır. Coğrafi yakınlık siyasi ve kültürel ilişkiler üzerinde hiç şüphesiz etkili olmuştur. Nitekim Kıbrıs'tan yaklaşık 70 km uzaklıkta bulunan Anadolu ve 112 km uzaktaki Suriye ile 420 km'lik bir mesafede yer alan Mısır göz önüne alındığında adanın Mısır ile ilişkilerinin daha geç başladığını görmek mümkündür⁴⁹.

Aslında coğrafi yakınlığın sunduğu temasın yanı sıra Kıbrıs ile Anadolu arasındaki çok daha eski devirlere dayanan organik bağdan da söz edilebilir. Kıbrıs'ın jeolojik anlamda Toros sistemi içerisinde yer aldığı kabul edilmektedir. Jeolojik devirlerde Anadolu'nun bir parçası olan Kıbrıs Pleistocene devrinde buradan ayrılmıştır. Bu organik bağ dolayısıyla toprak, iklim şartları, hayvan ve bitki topluluğu bakımından Anadolu'nun güney sahili ile benzerlik teşkil etmektedir⁵⁰.

9251 km²'lik bir yüz ölçümüne sahip olan ada, Antalya ve Mersin körfezleri arasındaki Taşeli çıkıntısının güneyinde yer almakta ve bu bölgenin deniz ortasında kalmış bir parçası görünümü vermektedir⁵¹. Adanın jeolojik zamanın genç kıvrımlarına ait olup Amanos dağlarının devamı niteliğinde olduğu bilimsel araştırmalarca ispat edilmiş olup Anadolu'da yaşayan cüce filler ve cüce su aygırlarına ait fosil kemiklerine Kıbrıs'ta da rastlanması Kıbrıs'ın Anadolu ile bağımlı ortaya koymaktadır⁵².

Anadolu'nun güneyinde yer alan Antalya'da Paleolitik döneme ait yerleşimler bulunmasına rağmen Kıbrıs'ta Neolitik dönemden önce yerleşime rastlanılmamaktadır. Kıbrıs'ta bu kültürü önceleyen başka bir kültürün bulunmaması kültürün adaya dışarıdan geldiğini göstermektedir⁵³. İ.Ö. 6. bin yıla denk gelen ve Neolitik'in çömleksiz devresine tarihlenen buluntuların adanın Anadolu'ya en yakın yeri olan Karpaz yarımadasının

⁴⁸ Karageorghis 1982, 11.

⁴⁹ Hill 1972, I, 5.

⁵⁰ Alasya 1988, 2.

⁵¹ Gürsoy 2002, 370.

⁵² Erzen 1976, 93-94.

⁵³ Kınal 2003, 383.

doğusundaki Aprodite Akrai yakınında ele geçmesi ve o dönemde Anadolu'daki kuvvetli Neolitik kültür göz önüne alınarak ilk ada halkının buradan geldiği ileri sürülmektedir⁵⁴.

Neolitik kültürün yanı sıra Pamphylia'nın İ.Ö. 3. bin yıla tarihlenen Troya-Yortan kültürüne de Kıbrıs adasında rastlanmaktadır. Dilbilim alanında yapılan çalışmalar sonucu Pamphylia'daki ilah isimlerinin incelenmesi kültürün adaya Pamphylia ve Pisidia üzerinden geldiğini doğrular niteliktedir⁵⁵.

“Bütün ülkelerin diyarı” anlamına gelen Pamphylia günümüzde Antalya'ya dâhildir ve Antalya'nın kuzeyinden içeriye doğru 30 km inen sahil ovasının Antik Çağ'daki adıdır. Kuzeyde Toros dağları, güneyde Doğu Akdeniz ile sınırlanmakta olup batısında Lykia, doğusunda Dağlık Kilikia (Kilikia Trakhea) yer almaktadır⁵⁶.

Neolitik dönemin başlangıcından Orta Bronz Çağı'na kadar (yakl. İ.Ö. 7000-1650) adanın komşuları ile olan ilişkileri ticari ve kültürel bir mesele olmaktan ziyade kıyılarından görebildikleri “yeşil adada” talihlerini aramaya giden yerleşimcilerin hareketliliği şeklinde olmuştur. Dolayısıyla yerleşimin ilk bin yılında ada, Kıbrıs halkının özünü (Eteocyriot) oluşturan bir dizi göç dalgasına sahne olmuştur. Bronz çağından itibaren Ege'den Suriye sahiline ve Güney Anadolu'dan Nil Deltasına Akdeniz'i aşarak geçmek mümkün olunca Kıbrıs kendisini bir anda uluslararası ticaret güzergâhının ortasında bulmuştur. Ada canlı bir değiş-tokuş merkezi olmuştur. Doğu Akdeniz'deki ticaret ağını kontrol ederek siyasi güçlerini ve servetlerini arttırmayı hedefleyen imparatorlukların ve güçlü toplulukların ortaya çıkması ile Kıbrıs bir cazibe merkezi haline gelmiş; bakır yataklarının kullanılması, maden işleme tekniklerinin gelişmesi ile barış zamanlarında doğrudan bir zenginlik kaynağı ve ideal ticaret merkezi; savaş zamanında ise stratejik bir konum haline gelmiştir⁵⁷.

Mısır'ın İ.Ö. 2. binin ortalarında Doğu Akdeniz'de bir barış ortamı sağlaması Kıbrıs'ın ekonomik ve kültürel anlamda gelişmesine katkıda bulunmuş; komşularıyla olan ilişkilerine ivme kazandırmıştır⁵⁸. Bu dönemde Anadolu'da büyük bir kuvvet olan Hititler ile firavunların idaresi altında bulunan Mısır birbirine rakip iki gücü teşkil ediyordu. Kıbrıs da bu çekişmeden payına düşeni almıştır. Hititlerin İ.Ö. 15. yüzyılda ada üzerindeki hâkimiyetleri İ.Ö. 1450 yılına kadar sürmüştür; bu tarihte ada Mısır'ın idaresine geçmiştir. Mısırlılar Kıbrıs'a

⁵⁴ Erzen 1976, 97.

⁵⁵ Bosch 1957, 15.

⁵⁶ Bosch 1957, 13; Karaca 1997, 17.

⁵⁷ Hill, 1972, I, 33; Erzen 1976, 99; Karageorghis 1982, 11; Şahin 2006, 8.

⁵⁸ Erzen 1976, 106-107.

450 sene hâkim olmuşlardır. İ.Ö. 1320 yılında Hititler Kıbrıs'ı tekrar ele geçirmelerine rağmen bu hâkimiyet kısa sürmüş ve Mısırlılar tekrar adanın hâkimi olmuşlardır⁵⁹.

Karşı sahilde yer alan Pamphylia'nın tarih öncesinden tarih devirlerine geçiş evresi nispeten karanlık olmakla birlikte burada Hitit Devletine tâbi bir siyasi teşekkül bulunması muhtemeldir. Bu durumun tek kanıtı ise Side'de ele geçen Suriye-Hitit mührüdür. İ.Ö. 14.-13. yüzyıllarda Miken medeniyetinin kurucuları Akaların, Doğu Akdeniz'e doğru yayılma hareketlerinden hem Kıbrıs hem de Pamphylia etkilenmiştir. Akalar Kıbrıs'ta Kouklia, Engomi, Kition gibi yerleşimleri kurmuşlardır⁶⁰.

İ.Ö. 1000-900 yılları arasında Yunanistan'ı işgal eden Dorların Pamphylia'ya ayak basmış olması muhtemeldir. İ. Ö. 8. ve 7. yüzyıllarda ise Aiolia ve Ionia'da oturan Yunanlılar burada Aspendos, Sillyon, Perge ve Side gibi koloniler kurmuşlardır. Bu koloni çağından sonra İ. Ö. 540 yılında Pamphylia ve Lykia son Lydia kralı Kroisos'a (İ.Ö. 561/60-547/46) tâbi olmuştur. İskender'in İ.Ö. 334-333 yılında bölgeyi ele geçirmesine kadar Pamphylia, Perslerin elinde kalmıştır⁶¹. I. Dareios (İ.Ö. 521-486) Lykia, Milyas, Pamphylia, İonia, Aiolis ve Karia'yı 1. satraplık altında birleştirmiştir. Lykia daha sonra Lydia satraplığı altında bir alt vilayet olan Karia'ya dâhil olmuştur⁶².

Bu noktada Kıbrıs ile Antalya'nın da sınırları içerisinde yer aldığı Pamphylia'nın kaderi kesişmektedir. Kıbrıs'ta İ.Ö. 1200-1000 yılları arasında Truva Savaşının efsanevi kahramanı Teuced'in Salamis'i kurmasıyla Yunan kolonileri başlamıştı. İ.Ö. 1000 yılında Fenikeliler adayı ele geçirmiş ve Kitiyum ile Amathus şehirlerini kurdukları Kıbrıs'a dinlerini de getirmişlerdir. Fenikelilerin Kıbrıs'taki hâkimiyeti Asur Kralı II. Sargon'un Kıbrıs'ı haraca bağlamasıyla sona ermiştir. İ. Ö. 669'a kadar süren Asur hâkimiyeti Doğu Akdeniz'de tekrar Mısır egemenliğinin başlaması ile son bulmuş; Mısır idaresine giren ada İ. Ö. 525'te Perslerin eline geçmiştir⁶³.

Perslerin Kıbrıs üzerindeki hâkimiyeti İ. Ö. 333'teki İssos Savaşına kadar sürmüştür. Kısa süre Büyük İskender'e tâbi olan Kıbrıs onun ölümünün ardından coğrafi ve stratejik konumu dolayısıyla İskender'in halefleri Antigonus ve Ptolemaios arasında mücadele konusu

⁵⁹ Alasya 1988, 2-3.

⁶⁰ Panteli 1984; 4 Karaca 1997, 17.

⁶¹ Karaca 1997, 19.

⁶² Hellenkemper-Hild 2004, I, 96.

⁶³ J. L. M 1911, 698; Alasya 1988, 3-5.

olmuştur. 29 yıl süren çekişmenin ardından İ.Ö. 294 yılından İ.Ö. 58 yılına kadar Ptolemaioslar adanın hâkimi olmuştur⁶⁴.

İskender'in ölümü üzerine Kıbrıs'ın akıbeti Pamphylia bölgesi için de geçerli olmuştur. Haleflerin hâkimiyet mücadelesinde bölge İ.Ö. 323'te Antigonos Monophtalmos'un eline geçmiştir. Bu durum, Antigonos İ. Ö. 301 yılında İpsos Savaşında öldürülünceye kadar devam etmiştir. Bu tarih Mısır'da Ptolemaioslar; Anadolu, Suriye ve Hindistan sınırlarında Seleukoslar; Makedonya ve Yunanistan'da Antigonosların güç odağında olduğu bir dönemdir⁶⁵.

İ.Ö. 218-189 arasında bölgedeki Seleukoslar hâkimiyetinin ardından İ.Ö. 188-133 yılları arasında Bergamalılar Pamphylia'nın Batı kesimine egemen olmuşlardır. İ.Ö. 159 yılında da Bergama Kralı II. Attalos *Attaleia* kentini kurmuştur. Attaleia'nın kurulması ile Bergama Krallığı Güney Anadolu deniz yolunu kontrol edebileceği stratejik bir noktaya kavuşmuştur⁶⁶.

İ.Ö. 133 yılında Bergama Toprakları miras yoluyla Roma'ya kalmıştır. İ. Ö. 129'da bölge Roma'nın Asya Eyaletine dâhil edilmiştir. İ. Ö. 36 yılında Marcus Antonius Doğu Pamphylia'yı Side ile birlikte Galatia Kralı Amyntas'a devretmiştir. Korakesion'u da sedir ormanları ile birlikte Kleopatra'ya hediye etmiştir. Ancak İ. Ö. 25'te Amyntas'ın ölümünün ardından burası Roma'nın Galatia eyaleti olmuştur⁶⁷.

Tarihin akışı içerisinde stratejik konumları ve mekânsal yakınlıkları dolayısıyla Kıbrıs'ın ve Antalya'nın da içerisinde yer aldığı Pamphylia'nın siyasi durumu birbirlerine paralel şekilde ilerlemiştir. Kıbrıs İ. Ö. 88 yılında Ptolemaios hanedanından II. Alexander'ın vasiyeti ile Roma'ya bırakılmıştır. Ünlü Roma senatörü ve hatibi Cicero İ.Ö. 51-50 yılları arasında Kilikia eyaletine prokonsül olarak tayin edildiğinde Kıbrıs'ın idaresinden de sorumlu olmuştur. İ.Ö. 88-25 yılları arasında ada Roma'nın Kilikia eyaletine gönderilen *quaestor*lar tarafından idare edilmiştir. İ. Ö. 25 yılında Augustus tarafından müstakil bir eyalet olarak ilan edilmiştir. Roma İmparatorluğunun İ.S. 395 yılında ikiye ayrılması ile ada Doğu Roma toprakları içerisinde kalmıştır⁶⁸. Roma idaresi altında İ.Ö. 79 yılında Roma Konsülü P.

⁶⁴ Panteli 1984, 9-10; Darkot 1986, 673; Durugönül 2002, 58-59.

⁶⁵ Karaca 1997, 19; Starr 2000, 47-48.

⁶⁶ Bosch 1957,6, 33; Karaca 1997, 31;

⁶⁷ Hellenkemper-Hild 2004, I, 103-104.

⁶⁸ Palaz Erdemir 2000, 201-202; Demirkent 2002, 371.

Servilius tarafından Pamphylia korsanlarından temizlenen ve tahkimatı güçlendirilen Antalya da Doğu Roma'nın idaresi altına girmiştir⁶⁹.

Kıbrıs ve Antalya'nın antik dönemde sürekli temas halinde bulunmasının başlıca iki sebebi vardı. Bunlardan ilki Antik Çağ denizcilik anlayışının kıyı denizciliği olması diğeri ise bu iki bölgenin Akdeniz ticaretini yönlendirmek ve siyasetine yön vermek açısından birbirini tamamlar nitelikte bir pozisyonda yer almasıdır. Daha güvenilir olması ve su kaynaklarına yakınlığı dolayısıyla deniz yolculuğu kıyı bölgeleri boyunca yapılmaktaydı. Kıyılarda öne çıkan noktalar ve adalar bu yolculuk için rehberlik teşkil etmekteydi⁷⁰. Bu kıyı denizciliğinde Pamphylia; Kıta Yunanistan'ı, Ege Adaları, Kıbrıs, Suriye ve Mısır arasındaki deniz ulaşımının uğrak noktası olmuştur. Batı'dan Mısır'a uzanan deniz yolları Ege Adaları, İonia, Rodos, Lykia, Pamphylia, Kıbrıs güzergâhları şeklinde uzanmaktaydı. Özellikle Kıbrıs'ın sahil kesimlerine yakın olması Mısır, Fenike, Anadolu ve Ege Denizi kıyıları arasında seferlerin başlamasıyla adanın gemilerin uğrak yeri olmasına imkân tanımıştır⁷¹. Bu durum hiç şüphesiz bu iki merkezi sürekli temas halinde tutmuştur.

Doğu Akdeniz'de hâkimiyet sağlamak isteyen güçler Fenike ve Nil Deltasının yanı sıra Kıbrıs ve Pamphylia üslerine sahip olmak mecburiyetindeydi. Persler bu bölgelere sahip oldukları için Doğu Akdeniz'de egemenlik kurmayı başarmışlardır. Buradaki hâkimiyetlerini ancak İskender'in Pamphylia'dan Mısır'a kadar bütün sahili ele geçirmesi ile kaybetmişlerdir⁷².

Deniz ulaşımı ve dolayısıyla deniz ticareti ekseninde önemli iki noktayı teşkil eden Kıbrıs ve Antalya kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda etkileşim halinde olmuştur. Nitekim Perge, Aspendos, Sillyon ve Selge sikkeleri ve yazıtları aracılığıyla bilinen Pamphylia dili bir Grek lehçesidir. Kıbrıs, Arkadia, Aka, Dor, Aiol dil unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır⁷³.

Kıbrıs'taki sikke hazinelerinde Helenistik döneme ait Aspendos, Side, Pamphylia sikkelerine rastlanırken aynı şekilde Side'de Kıbrıs kenti Kition'a ait sikke ele geçmesi; yine Kıbrıs'ta 1. yüzyıla ait Aspendos damgalı kulplar bulunması iki merkez arasındaki ticari ilişkilere dikkat çekmektedir. Kıbrıs'ta Pamphylialı askerlere ait mezar taşları askeri anlamda

⁶⁹ Emecen 1991, 233.

⁷⁰ Bosch 1957, 1; Freeman 2013, 117.

⁷¹ Erzen 1976, 94; Akdoğu Arca et al. 2011, 2.

⁷² Bosch 1957, 3.

⁷³ Bosch 1957, 16; Akdoğu Arca et al. 2011, 3.

da bir etkileşime işaret etmektedir. Nitekim İ.Ö. 3. yüzyılda Ptolemaoisların egemenliği altına giren Kıbrıs'ın güvenliğini sağlamak amacıyla Pamphylia ve Kilikia'da askeri üsler kurulmuştu⁷⁴.

Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması ile Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kalan Kıbrıs çalışmanın odağının başladığı 1192 yılına kadar Doğu Roma hâkimiyeti altında kalmıştır. Ancak bu yaklaşık 600 yıllık zaman dilimi Kıbrıs için sükûnet içinde geçmemiştir. Nitekim 6. yüzyılda İslamiyet'in doğuşu ve Hristiyanlığa ilişkin doktrinler arasındaki görüş ayrılıklarının⁷⁵ aksine giderek kuvvetlenerek hızla yayılması, Kıbrıs'ı bu iki dini güç arasındaki çekişmenin ortasına düşürmüştür⁷⁶.

Halife Hz. Ömer'in deniz seferine izin vermemesine rağmen Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyan Hz. Osman'dan ikinci talebinin ardından Kıbrıs'a sefer düzenlemek için izin almıştır. 648/649 (27) yılında vuku bulan sefere 1700 gemilik bir filo ile Akkâ'dan çıkılmış ve Kıbrıs'ın o zamanki başkenti Konstantia kentinde karaya çıkılmıştır. Kıbrıs'ın 7200 dinar vergi ödemesi ve Müslümanlara saldırmaması koşulu ile barış yapılmıştır. 654 yılında ikinci bir sefer düzenlenmiş; Lapithos kenti yağmalanmış ve adaya 12.000 asker yerleştirilmiştir. Halife Yezid zamanında 680 yılında bu kuvvetler geri çekilmiştir. 685 yılında Halife Abdümelik b. Mervan ile Doğu Roma İmparatoru II. Iustinianos arasında yenilenen anlaşma uyarınca Kıbrıs'ın vergiyi iki taraf arasında paylaşmasına karar verilmiştir. Müslümanların Kıbrıs'a düzenledikleri seferlerin arkası kesilmemiş, 772 ve 790 yıllarındaki seferlerden sonra 806 (190) yılında gerçekleştirilen seferde 16.000 kişi esir alınmış; ancak Kıbrıs Doğu Roma hâkimiyeti altında kalmaya devam etmiştir. 965 yılında İmparator Nikephoros II Phocas ile ortak vergi uygulaması sona ermiş, Doğu Roma'nın tam egemenliği ada üzerinde etkili olmuştur⁷⁷.

Arap akınları karşı kıyıda, Antalya'da da etkili olmuştur. 860'ta Halife Mütevekkil'in donanma komutanı Fazl b. Karin kent üzerinde kısa süreli hâkimiyet kumuştur. 903/904 (291) yılında Halife Muktefi Billah zamanında Antalya'daki Rumlarla savaşılmış; belde fethedilmiş ve ganimet ele geçirilmiştir. Anadolu'nun fethi sırasında Süleyman Şah burayı ele geçirmiş ise de 1103 yılında Aleksios Komnenos tarafından geri alınmıştır. Birkaç kez el değiştiren

⁷⁴ Akdoğu Arca et al. 2011, 4, 7, 14.

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Şahin 2006, 34-39.

⁷⁶ Demirkent 2002, 371-372.

⁷⁷ Ahmet Cevdet Paşa I, 1966, 434-435, Hill 1972, I, 295; Alasya 1988, 11; Demirkent 2002, 372; Ostrogorsky 2011, 121; Belâzurî 2013 178-181; Suyûtî 2014; 166, 167, 295.

kent 1120 yılında kesin olarak Doğu Roma kontrolüne girmiştir. Bu dönemde önemli bir ithalat ve ihracat limanı olan kent 1148 yılındaki II. Haçlı Seferi sırasında Haçlılar tarafından üs olarak kullanılmıştır⁷⁸.

Doğu Roma döneminde Kıbrıs ile Antalya arasındaki ilişkiler İslamiyet'in ortaya çıkması ve yayılması ile özellikle askeri anlamda gelişme göstermiştir. Müslüman akınlarına karşı koymak amacıyla Kıbrıs ve Antalya'nın ortak hareket ettiği bir savunma mekanizması geliştirilmeye çalışılmıştır. Doğu Akdeniz'in ortasında, Hristiyan bir idare altında bulunup saldırılara her daim açık durumda bulunan Kıbrıs'ın savunmasında Antalya önemli rol oynamıştır. 8. yüzyılda bir tema olarak şekillenen Kibyrraioton (Kibyrrates) temasının komutanı Kıbrıs'ın güvenliğini sağlamakla da yükümlüydü. Bu tema İonia, Karia, Pamphylia, Pisidia ile Kilikia'nın bir kısmını içermekteydi. Samos ve Ege temalarından sonra Doğu Roma'nın üçüncü deniz temasıydı⁷⁹.

Ayrıca Kıbrıs'ın kıyı güvenliği *merdeîler* veya Antakya ile Pamphylia kıyısındaki *katapan* komutası altında bulunan Toros sakinleri *ἀπελάται* (*apelatai*) tarafından sağlanmaktaydı. Bizans tarihçileri tarafından *merdeîler* veya *mardaîler* olarak anılan topluluk Araplar arasında *cerâcime* olarak bilinmektedir. Curcuma şehrine nispeten bu adla anılan topluluk Amanos (Lukkam) ve Toros dağlarının sarp ve bataklık kısmında yaşamaktaydılar. Arap-Bizans sınırında yaşadıkları için İslam'ın ilk yıllarında bu iki devlet arasında vuku bulan savaşlarda önemli rol oynamışlardır. Antakya Patrikliğine bağlı olmakla birlikte Bizans'a karşı yarı özerk durumda olmuşlardır. "Başibozuk" kuvvetler olarak nitelendirilebilecek bu topluluk harp ve akınlarla geçimlerini sağlamaktaydı; yarı göçebe olan bu Hristiyan kavim kim para öderse onlar için çalışırdı⁸⁰.

I. Velid zamanında Amanos bölgesi Müslümanlar tarafından alındığında *merdeîler*⁸¹ Arapların hizmetine girmeye başlamış; sınır birlikleri olarak görev almışlardır. Bunun üzerine

⁷⁸ Erten 1940; 30; Ahmet Cevdet Paşa II, 1966, 119; Emecen 1991, 233; İonnes Kinnamos 2001, 7; Altan 2003, 93; Sevim 2014, 116.

⁷⁹ Hill 1972, I, 259.

⁸⁰ Canard 1911, 456; Lammens 1957, 757; Hill 1972, I, 261; Belâzuri 2013, 185.

⁸¹ Ernst Honigman'ın *Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches von 363 bis 1071* adlı eserinde topluluk *Mardaiten* olarak anılmakla birlikte eserin tercümesinde *Mârûnîler* olarak geçmektedir, Honigman 1935, 41; Honigman 1970, 38. Ancak kurucuları Aziz Mârûn'a nispetle bu şekilde anılan ve V. yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak Lübnan'da yaşayan ve Kıbrıs'ta 12. yüzyıldan itibaren varlık gösteren Mârûnîler ile bahsi geçen Mardaitler (merdeîler) farklı topluluklardır. Ayrıntılı bilgi için bk. Tekindağ 1953, 102-103; Hill 1972, II, 3; Taşpınar 2003, 71-72;

denizcilik alanında iyi olmalarını da hesaba katan II. Iustinianos bunları Antalya'ya yerleştirmiştir. İmparatorun seçtiği Antalya Mardaitlerinin (merdeî) Katepanosu (κατεπάνω τῶν Μαρδαϊτῶν κίβυρραιωτῶν) Doğu Roma deniz kuvvetlerinin en önde gelen kuvvetini teşkil eden Kibyrratioton temasının *strategosu* yanında önemli bir mevki elde etmiştir. Antalya'daki merdeîler ile Kıbrıs'taki *stratoi* Araplara karşı birlikte hareket etmişlerdir⁸².

Bu dönemde Antalya ile Kıbrıs sadece askeri olarak değil idari bakımdan da birbiriyle temas halinde olmuştur. Nitekim Doğu Roma döneminden Kıbrıs'a ait nadir mühürler arasında üzerinde *Kıbrıs ve Antalya Kommerkiariosu Léon* ibaresinin yer aldığı bir mühür ele geçmiştir⁸³. *Kommerkiario* (κομμερκιαρίου) ifadesine ilişkin olarak ise ilk defa 4. yüzyılda karşımıza sınırlar boyunca ticari kentlerden (*commercias*) sorumlu olan kişi anlamına gelen bir görevli çıkmaktadır. Dış ticareti denetim altında tutma görevinin yanı sıra yabancı tüccarlardan ipek satın alabilen tek yetkili olmak gibi spesifik yetkilere de sahiptir⁸⁴.

Mühürlerde *kommerkiario* olarak yer alan bu yetkilinin ticari işlemlere sahip olduğu konusunda fikir birliğine varılmasına rağmen sorumlulukları altında bulunan depolarda silah ve iaşe de depolandığı için askeri yetkilere de sahip olduğu yönünde görüşler de mevcuttur⁸⁵.

Kıbrıs ve Antalya *kommerkiariosu* Léon'a ait mühürden yola çıkarak en geniş anlamda ana kara ile yapılan ticarete ilişkin vergileri tahsil eden yetkiliyi ifade ettiğini söylemek mümkündür⁸⁶. Kıbrıs ile yoğun ticareti hiçbir zaman kesintiye uğramayan Antalya ada için başlıca ticaret merkezi olmuştur. Aynı idarecinin yetkisi altında bulunmaları hiç şüphesiz aralarındaki yoğun ticari ilişkiden kaynaklanan prosedürlerin daha kolay ilerlemesine katkıda bulunmuştur.

⁸² Honigmann 1970, 38; Hill, 1972, I, 289-290, Ostrogorsky 2011, 123.

⁸³ Schlumberger 1884, 437.

⁸⁴ Oikonomidès 1986, 33.

⁸⁵ Cheynet 2016, 25, 32.

⁸⁶ Hill 1972, I, 260.

1. BÖLÜM

KIBRIS – ANTALYA ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLER

Lusignan hanedanının Kıbrıs'ta hâkimiyet sürmeye başlaması ve bu hâkimiyeti yaklaşık üç yüzyıl boyunca kesintisiz olarak devam ettirmesi adanın Doğu Akdeniz'de bir üs olarak kullanılmasından ziyade bir siyasi bir teşekkül olarak ortaya çıkması ile sonlanmıştır. Bu denli uzun bir süre varlığını sürdüren krallık, mevcut toprağının bir “ada” olması itibariyle çevresindeki devletlerle temas halinde olmak durumunda kalmıştır. Kendisine en yakın toprak olan Anadolu'nun güney sahili ile savaşlar, anlaşmalar ve mektuplaşmalar ile siyasi ilişkiler içerisinde bulunmuştur.

1.1. Guy de Lusignan'dan II. Hugh'e Kadar Siyasi İlişkiler (1192-1253)

Guy de Lusignan ölmeden önce Kıbrıs Kralı unvanını elde edememiş olmasına rağmen adanın hâkimi olarak buradaki Frank hâkimiyetinin kurucusu olmuştur. Adada Latin egemenliği, o ve II. Hugh'e (Hugue) kadar olan ardılları tarafından sağlanmıştır. II. Hugh'ün tahta çıktığı 1253 yılına kadar olan bu dönem Antalya ile Kıbrıs arasındaki siyasi ilişkilerin en yoğun olduğu dönemlerden birini teşkil etmektedir.

1.1.1. Kıbrıs'ta Frank Hâkimiyetinin Kurulması: Guy de Lusignan (1192-1194)- Amaury (Aimery) de Lusignan (1194-1205)

Kuzey Fransa'daki Poitou bölgesinin en güçlü baronluk hanedanı olan Lusignan hanedanı, faaliyetlerini Kıta Avrupası ile sınırlı tutmayarak Latin Doğu'ya yönelmiştir⁸⁷. Lusignanların Doğu'daki varlıkları 12. yüzyıla kadar dayanmaktadır. VI. Hugh de Lusignan 1102 yılında Remle Savaşına katılmış; VIII. Hugh ise 1163 yılında Poitou'dan Suriye'ye geldiğinde burada Müslümanlar tarafından esir alınmış ve bu esaret altında ölmüştür. VIII. Hugh'ün oğullarından özellikle Guy ve Amaury de Lusignan, Kudüs ve Kıbrıs Krallıkları için önemli şahsiyetler olmuşlardır. Lusignan lortları İngiltere Kralının vassallarıydılar. Ancak

⁸⁷ Painter 1957, 27; Lusignan hanedanının kökenleri ve ortaya çıkış efsaneleriyle ilgili olarak bk. Pascal 1896, 1-9.

1168 yılında İngiltere Kralı II. Henri'ye isyan eden Amaury de Lusignan Kudüs'e gelmiş ve 1180 yılında kardeşi Guy de Lusignan'ı Kudüs'e gelmeye ikna etmiştir⁸⁸.

O sırada Kudüs tahtında oturan IV. Baudouin'in (Baldwin) cüzzamlı olması ve varisinin bulunmaması krallığın geleceği açısından tehlike arz ediyordu. Guy de Lusignan Kudüs Krallığında pek sevilmeyen bir şahsiyet olmasına rağmen kral IV. Baudouin kız kardeşi Sibylla ile Guy'in evlenmesine onay vermek durumunda kalmış ve 1180 yılı Paskalya zamanında Sibylla ile Guy'in evlilikleri gerçekleşmiştir⁸⁹.

1183 yılında Kral Baudouin'in ölümü üzerine Sibylla'nın William of Montferrat'tan dünyaya gelen oğlu V. Baudouin tahta geçmiştir. Ancak onun da henüz yedi yaşındayken 1186 yılında ölmesi üzerine Sibylla 20 Eylül 1186'da kraliçe olarak taçlandırılmıştır. Tören esnasında Guy de Lusignan'a da taç giydirerek kendisini Kudüs Kralı ilan etmiştir⁹⁰. Ancak 1187 yılında Hittin savaşında⁹¹ Selâhaddin Eyyübî tarafından bozguna uğratılan ve esir düşen Guy de Lusignan, bir yıl sonra Müslümanlara saldırmamak şartı ile serbest bırakıldığında, Hristiyanların elinde kalan son stratejik nokta olan Sûr'u elinde bulunduran Conrad of Monferrat tarafından kente alınmayınca Akkâ'yı kuşatmaya girişmiştir. Bu kuşatma sırasında, 1190 yılında Sibylla ve iki kızının hastalıktan ölmesi üzerine Guy'in Kudüs Krallığı üzerindeki hak iddiası da ortadan kalkmıştır⁹².

Hittin yenilgisi ile Kudüs'ün Hristiyanların elinden çıkması Batı'da büyük yankı uyandırmış; İngiltere, Almanya ve Fransa Kralları yeni bir Haçlı Seferi hazırlığına girişmişlerdir. 1189 yılında babası II. Henri'nin ölümünün ardından tahta çıkan I. Richard (Aslan Yürekli) 1190 yılında yola çıkmış; Messina – Sicilya – Rodos güzergâhını takip ettikten sonra Kıbrıs'a doğru yolculuğuna devam etmiştir. Kötü hava koşullarının etkisiyle gemileri Kıbrıs'a sürüklenen Richard, Doğu Roma'nın yönetime isyan etmiş olan valisi Isaakios Komnenos'un kendilerine düşmanca davranması ve karaya çıkmalarına izin

⁸⁸ Robert of Torigni 1889, 235; Edbury 1991, 23.

⁸⁹ Chronique d'Ernoul et de Bernard Le Trésorier 1871, 60; Makhairas 1932, I, 19; William of Tyre 1943, 446; The Old French Continuation of William of Tyre 1998, 149-150.

⁹⁰ Chronique d'Ernoul et de Bernard Le Trésorier 1871, 133-134; Conder 1897, 144-145 Hill 1972, II, 32.

⁹¹ Hittin Savaşının ayrıntıları için bk. Lane-Poole 1906, 217-234; İmadeddin el-İsfahani 1972, 44-46; Gibb 1973, 51-55; Şeşen 1987, 109-112; İbnü'l-Esir 1987, XI, 431-436.

⁹² Eracles 1859, 191; Chronique d'Ernoul et de Bernard Le Trésorier 1871, 267; The Old French Continuation of William of Tyre 1998, 167-168.

vermemesi üzerine Kıbrıs'ı ele geçirmiştir⁹³. Buradan Akkâ'ya geçen Kral Richard Selâhaddin Eyyûbî ile 3 yıl 8 ay sürecek bir anlaşma yapmış ve Ekim 1192'de Akkâ'dan ayrılmıştır⁹⁴. Ülkesine dönmeden önce Kıbrıs'ı 100,000 bezant karşılığında Templier şövalyelerine satmıştı. Böylece Nisan 1192'ye kadar adada Templier tarikatı hüküm sürmüştür. Ancak yerli halkın Templierlerin yönetiminden memnun olmamaları sonucunda çıkardıkları isyan ile garnizondakileri öldürmeleri üzerine Templierler adayı kontrol altında tutamayacaklarını anlamış ve Richard'a geri vermişlerdir⁹⁵. Kral Richard bu kez adayı aynı şartlarla Kudüs Krallığı tacını kaybetmiş olan Guy de Lusignan'a satmıştır⁹⁶.

Kıbrıs'ı satın alan Guy de Lusignan adada sağlam bir hâkimiyet kurmak için nasıl bir yöntem izlemesi gerektiğine dair Salâhaddin Eyyûbî'den tavsiye istemiştir. Selâhaddin Eyyûbî ise kendisine adasını elinde tutmasını istiyorsa dağıtmasını; tanıdıklarından ve kendi dininden olan şövalyelere iktalar vermesini; onları önemli memurluklara tayin etmesini ve onlara geçimlerini rahatça sağlayıp kendinden sonrakilere bırakabileceği mallar vermesini tavsiye etmiştir⁹⁷. Guy de Lusignan da başta Akkâ, Kilikya ve Antakya olmak üzere pek çok yerden adaya gelip yerleşmek isteyenlerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağını belirtmiştir. Bunun üzerine özellikle Müslümanlara karşı yaptıkları savaşlarda mal varlıklarını kaybeden çok sayıda kişi ve meslek erbabı Kıbrıs'a gelip yerleşmişlerdir⁹⁸. 13. yüzyılda Batı Avrupa'dan yapılan göçler sonucu adadaki mevcut Doğu Roma mirası ile Frank fikir ve kurumları birleşmiştir. Guy de Lusignan'ın temellerini attığı yerleşim kültürü ve Frank sınıfın hâkim olduğu ada, gelmeye devam eden yerleşimciler ile zamanla daha heterojen ve kozmopolit bir yapıya dönüşmüştür⁹⁹.

Guy de Lusignan 1194 yılında ölünce kardeşlerinden büyük olanı Geoffrey 1192 yılında Batı'ya döndüğünden, diğer kardeşi Amaury (Aimery) de Lusignan adanın idaresini

⁹³ Richard of Devizes 1851, 46-47; Benedict of Peterborough 1908, 5-9; Ambroise 1941, 71-92; Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi 1997, 177-199; Edbury 1988, 175-179.

⁹⁴ Akkâ kuşatmasının ayrıntıları için bk. Ambroise 1941, 193-217; İmadeddin el-İsfahani 1972, 318-326; Runciman 1992, 41-54.

⁹⁵ Mas Latrie 1861, I, 28-34; Chronique d'Ernoult et de Bernard Le Trésorier 1871, 284-286; Makhairas 1932, I, 19; Barber 1994, 119.

⁹⁶ Mas Latrie 1861, I, 35-36; Hill 1932, II, 67-69; Furber 1969, II, 602; Edbury 1991, 28.

⁹⁷ Mas Latrie 1856, 307; Makhairas 1932, I, 23; The Old French Continuation of William of Tyre 1998, 113.

⁹⁸ Mas Latrie 1861, I, 43-44; Hill 1972, II, 39; The Old French Continuation of William of Tyre 1998, 113-114.

⁹⁹ Edbury 1991, 22.

ele almıştır¹⁰⁰. Kral Amaury için Kıbrıs Krallığının gerçek kurucusu demek yerinde olacaktır. Nitekim Amaury 1197 yılında Kutsal Roma İmparatoru VI. Heinrich'e kendisini metbu tanıyacağını belirterek ondan krallık tacını almış ve Kıbrıs'ı krallık statüsüne yükseltmiştir. Ayrıca 1198 yılında Kudüs Kralı Henry de Champagne'ın ölümü üzerine Kudüs Kraliçesi Isabella ile evlenerek aynı zamanda Kudüs Kralı olmuştur¹⁰¹.

Amaury de Lusignan'ın bir diğer önemli icraatı ise adada Latin Kilisesini tesis etmesi olmuştur. Papa III. Celestine'den 1196 yılında alınan talimatlar doğrultusunda Lefkoşa, Mağusa, Limasol ve Baf'ta olmak üzere 4 piskoposluk kurulmuştur. Ortodoks Kilisesinin otosefal statüsü¹⁰² ve Rum Cemaatinin süregelen liderliği ortadan kaldırılmış ve bu gelişmeler Ortodoks Rumlar ve Katolik Latinler arasında gerilimi giderek tırmanan büyük sorunlara yol açmıştır¹⁰³.

Amaury'nin hükümdarlığı genel anlamda bir barış ve istikrar dönemidir. Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki barış anlaşmasının süresi 1198 ve 1204 yıllarında olmak üzere iki kez uzatılmıştır. Adada Lusignan hâkimiyetini inşa etmiş olmakla birlikte Kral Amaury'nin Kudüs Krallığındaki hâkimiyeti kalıcı olamamış; Kraliçe Isabella'dan olan tek oğlu Şubat 1205'te kendisi de aynı yılın Nisan ayında ölmüştür¹⁰⁴.

Kıbrıs'ın Anadolu sahillerine olan yakınlığını göz önüne aldığımız zaman hem Guy hem de Amaury de Lusignan zamanında adada krallığın inşası esnasında ada ile anakara arasında gerek göç gerekse ticaret aracılığıyla bir ilişki kurulmaması pek makul görünmemektedir. Ancak krallığın ilk dönemlerine ilişkin kaynak yetersizliği bizi bu konuda aydınlatmamaktadır¹⁰⁵. Dolayısıyla iki bölge arasındaki ilişkilere dair ilk somut kanıtlara I. Hugh döneminde büyük ölçüde Anadolu Selçuklu Devletine ait kaynaklarda rastlamaktayız.

¹⁰⁰ Chronique d'Ernoul et de Bernard Le Trésorier 1871, 287; Eracles 1891, 192; Pascal 1896, 21; Panteli 1984, 18, The Old French Continuation of William of Tyre 1998, 125.

¹⁰¹ Eracles 1859, 209; Mas Latrie 1861, I, 127; Bustron 1886, 54; Amadi 1891, 87-91; Runciman 1992, III, 81-83.

¹⁰² Belirli şehir veya bir ülkenin tamamını içeren yapılar olup kendi başlarına karar alabilen kilise unsurlarıdır, Demirci 2007, 412.

¹⁰³ Makhairas 1932, I, 27-29; Hill 1972, II, 46-47; Kyyris 1985, 213; Duckworth 1900, 16; Edbury 1991, 29; Coureas 1997, 3-4.

¹⁰⁴ Amadi 1841, 93; Mas Latrie 1860, 346-347; Mas Latrie 1861, I, 165-166; Bustron 1886, 55; Edbury 1991, 34.

¹⁰⁵ Mas Latrie 1845, I, 303.

1.1.2. I. Hugh Dönemi (1205-1218)

Kral Amaury de Lusignan 1205 yılında öldüğünde 10 yaşındaki oğlu Hugh varisi olarak kalmıştır. Hugh, Kral Amaury'nin ilk eşi Echive (Eschiva) d'Ibelin'den olan oğludur. Kudüs Kraliçesi Isabella ile yaptığı evlilikten olan oğlu Amaury'den kısa süre önce ölmüştür¹⁰⁶. Dönemin Latin Doğu kanunları rüştu yaşını 15 olarak öngördüğü için Hugh'ün Kıbrıs Krallığının idaresini üstlenmek için beş yıl daha geçmesi gerekmektedir¹⁰⁷. Kıbrıs'taki Lusignan hâkimiyeti henüz 13 yıllık bir krallığı temsil ettiği için daha önce kral naipliği konusunda bir seçim yapılması gerekmemiştir. Krallığın kanunları tam olarak yerleşmediğinden Kudüs Krallığı kanunları göz önünde bulundurularak kralın tahta en yakın akrabasının naiplik görevini üstlenmesine karar verilmiş, dolayısıyla Hugh'ün ablası Bourgogne (Burgundia) ile evli olan Kudüs *constable*'i¹⁰⁸ Gautier (Walter) de Montbéliard göreve tayin edilmiştir. Kralın ve krallığın himayesi kendisine bırakılmıştır¹⁰⁹. Dolayısıyla I. Hugh dönemindeki ilişkileri incelerken Kral I. Hugh 1210 yılında reşit oluncaya kadar Kıbrıs idarecisi Gautier'nin faaliyetleri ele alınacaktır.

1.1.2.1. Kıbrıs Krallığı ile Antalya Arasında İlk Münasebet (1204)

Tarihçi Niketas Khoniates'in *Historia* adlı eserinde “*Attalos'un harika şehri*” olarak bahsettiği Antalya, Ortaçağ boyunca Doğu Akdeniz'in başlıca liman kentlerinden biri olmuştur¹¹⁰. Kentin korunaklı konumu ve ticari potansiyelinin farkında olan Selçuklular Anadolu'da hâkimiyet kurdukları ilk zamanlardan itibaren Antalya'yı ele geçirmeye çalışmışlardır. Kent 1182 yılında II. Kılıçarslan tarafından kuşatılmış ancak alınamamıştır¹¹¹.

1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi ile Doğu Roma İmparatorluğu başkentinde Latin İmparatorluğu kurulması üzerine Doğu Roma otoritesi sarsılmış ve Anadolu toprakları

¹⁰⁶ Hill 1972, II, 73.

¹⁰⁷ Mas Latrie 1861, I. 171.

¹⁰⁸ Latinler Haçlı Seferleri ile Doğu'ya gelip buraya yerleştiklerinde beraberlerinde Avrupa'daki mevcut kurum ve mevkileri de getirmişler ve bunları Doğu'daki siyasi ortama uyarlayarak çeşitli görevler ihdas etmişlerdir. Kıbrıs Krallığında da bu şekilde görevler mevcut olup Türkçede tam olarak karşılıkları yoktur. Bu nedenle görevler yazıldıkları gibi bırakılarak ne anlama geldikleri ifade edilmiştir. *Constable*'in görevi temelde başkomutanlık ile özdeşleştirilebilir. Sefer sırasında kralın komutası altında olduğu gibi bizzat bir seferi de yürütebilir. Paralı askerlerin ücretlerinin ödenmesi, askerlik hizmeti ile ilgili hususlar ve askeri bütün meselelerin sorumluluğundadır. Bk. Edbury 1974, 310.

¹⁰⁹ Edbury 1991, 41-42.

¹¹⁰ Khoniates 1995, 24.

¹¹¹ Khoniates 1984, 146; Baykara 1997, 36; Turan 1999, 134.

üzerinde farklı güçler kendini göstermiştir. Konstantinopolis'in işgalinin doğurduğu kargaşa ortamında Antalya, Aldobrandini (Aldebrantinus) adında Rum asıllı bir İtalyan'ın eline geçmiştir. Aldobrandini Anadolu'daki varlıklarını sağlamlaştırıp sahiller için bir tehdit haline gelen Selçuklu Türklerine karşı kenti elinde tutmaya devam edebilmek için dış desteğe ihtiyaç duyuyordu. Aldobrandini'nin Kıbrıs Kralını metbu olarak tanımasıyla Kıbrıs ve Antalya arasında siyasi anlamda ilişkiler ciddi olarak ilk defa başlamıştır¹¹².

Konum itibariyle yakın olmaları ve Kıbrıs'ta bulunmayan gıda ve emtianın Anadolu'dan temin edilmesinde Alanya ve Antalya'nın başlıca limanlar olarak kullanılmaları, bu bölgeler arasındaki ilişkiyi zorunlu kılıyordu. Kıbrıs'ta Latin hâkimiyetinin başlaması ile mevcut ilişkiler giderek daha yoğun bir hal almıştır¹¹³.

1.1.2.2. Antalya'nın Türkler Tarafından Fethi (1207)

Savunmaya elverişli olması ve Konstantinopolis ile Mısır arasındaki ticaret yolu üzerinde bulunması dolayısıyla Antalya, Anadolu'nun önemli limanlarından birini teşkil etmekteydi. IV. Haçlı Seferi ile Anadolu üzerinden yapılan ticaretin emniyeti bozulmuş, yolların güvenliği sağlanmaz olmuştu¹¹⁴. Mısır ve İskenderiye'de ticaret yaptıktan sonra satın aldıkları ithal mallar ile Antalya'ya gelen tüccarların mallarına burada sebepsiz yere el konması ve tüccarların mağduriyetlerini divana çıkararak sultana bildirmeleri Gıyâseddin Keyhüsrev'i Antalya'yı fethetmeye sevk etmiştir¹¹⁵. Bu noktada Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya'nın fethi için fırsat kolladığını da söylemek mümkündür. Nitekim kendisi daha önce de kenti kuşatmış ancak alamamıştır¹¹⁶.

Sultanın Antalya'yı zapt etmek üzere yola koyulduğunu öğrenen Rumlar Kıbrıs Krallığından yardım istemişlerdir¹¹⁷. Niketas, Kıbrıs'a gönderilen elçilerin yardım talebi üzerine adadan 200 yaya askerinin yardıma geldiğini belirtmektedir. Kuvvetlere bizzat Kıbrıs Krallık Naibi Gautier de Montbéliard komuta etmekteydi.¹¹⁸ Franklardan destek gelmesi

¹¹² Hill 1972, II, 74; Ayan 2014, 79.

¹¹³ Mas Mas Latrie 1861, 173-174.

¹¹⁴ Turan 2010, 306.

¹¹⁵ İbn Bibi 1996, I, 115-121; İbn Bibi 2010, 36-38.

¹¹⁶ İbnü'l-Esir 1987, 209.

¹¹⁷ İbn Bibi'de bu husus yer almamakla birlikte döneme ait pek çok kaynak Kıbrıs Krallığından yardım talep edildiğini yazar. Bk. Khoniates 1984, 351; İbn'ül-Esir, 1987, Gregory-Abû'l-Ferec 1999, II, 488; 209. Konudan bahseden diğer kaynaklar için bk. Kaya 2006, 127.

¹¹⁸ Hill 1972, II, 74.

üzerine sultan kuşatmayı¹¹⁹ kaldırmış ancak bölgeden tamamen ayrılmamıştır. Bir müddet askerlerini puslu, dağlık alanda gizleyen sultan kentten çıkanları yakalatmış, Rumların kente erzak sevkiyatını engellemiştir¹²⁰. Bu sırada kentteki Rumlar ile yardıma gelen Kıbrıs güçleri arasında yaşanan anlaşmazlık Rumların Türklerle işbirliği yapması ile sonuçlanmış ve Rumlar sultanı kente davet etmişlerdir. İbnü'l-Esir, Rumların maruz aldıkları baskıya dayanamayıp Franklardan Türkleri uzaklaştırmalarını istediklerini ancak Frankların Rumların kendilerini kentten çıkarmaya çalıştıklarını düşündükleri için ihtilaf çıktığını belirtmektedir¹²¹. Bu konuda Mas Latrie, Gautier de Montbéliard'ın kenti kendi himayesine almasından korktukları için Rumların böyle bir teşebbüste bulunmuş olabileceğini öne sürmektedir¹²². Gautier'nin naiplik görevinin ardından Antalya'ya olan ilgisini kaybetmemesi ve buraya münferiden bir sefer düzenlemesi bu görüşü destekler niteliktedir.

Rumlarla Frankların bu şekilde ters düşmesi üzerine Gıyâseddin Keyhüsrev mancınıklar ve merdivenlerle kenti tekrar kuşattı. Sipahiler surlardan tırmanarak kente girip kapıları açtılar. Kente giren Selçuklu ordusu Frankları esir aldı. Kent, 5 Mart 1207'de (3 Şaban 603) fethedildi¹²³. Latin kronik yazarı Guillaume de Nangis de 1207 tarihinde kentin Türk hâkimiyetine girdiğini belirtirken buranın korunaklı bir kent olduğunu ve Suriye'ye yapılan ticarete mal taşınması bakımından oldukça elverişli olmasından bahsederek kentin önemine dikkat çekmektedir¹²⁴. Kıbrıs Kral Naibi Gautier bu esnada kaçmış veya fidye ödeyerek kurtulmuş olmalıdır zira kendisi yıl bitmeden Kıbrıs'a dönmüştür¹²⁵.

¹¹⁹ Niketas kuşatma süresini en fazla 16 gün, İbn Bibi 2 ay olarak verir. Bk. Khoniates 1984, 146; Khoniates 1984, 146; İbn Bibi 1996, I, 117.

¹²⁰ İbn'ül-Esir 1987, 209. İbn'ül-Esir'de kentin adı أنطاكية (Antakya) şeklinde geçer. İki kent arasındaki isim benzerliği kaynaklara da yansımıştır. İbn Battuta da bu benzerliğe dikkat çeker: "Buradan Antalya'ya doğru yola çıktım. Şehrin adı Şam diyarındaki Antakya isminin ölçüsündedir. Sadece "l" harfi "k" harfinin yerini almıştır." İbn Battuta 2002, I, 402, 403. Yine Ebu Şame'nin Kitâbu'r-ravzateyn adlı eserinde 1212 yılında Gautier de Montbéliard'ın Antalya'da öldürülmesinden bahsedilirken de kentin adı أنطاكية (Antakya) şeklinde geçmekte olup Fransızca tercümede de Antioche olarak yer almaktadır. Abou Chamah 1898, 159.

¹²¹ İbn'ül-Esir 1987, 209.

¹²² Mas Mas Latrie 1861, I, 174.

¹²³ Turan 2010, 307. İbnü'l-Esir Frankların tamamının öldürüldüğünü belirtir. Bk. İbnü'l-Esir 1987, 209.

¹²⁴ Guillaume de Nangis 1843, 126.

¹²⁵ Hill 1972, II, 75.

1.1.2.3. Antalya'nın Türklerin Elinden Çıkışı (1212)

Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya fethi kalıcı olmamış; ölümünün ardından meydana gelen otorite boşluğundan faydalanan kentin Hristiyan halkı isyan etmiştir¹²⁶. İbn Bibi'nin ifade ettiğine göre gece ani bir baskın yapan Hristiyan halk kentteki Türk idarecileri ve halkı öldürmüşlerdir. Burada dikkat çeken husus kent halkının isyanı planlarken Kıbrıs Franklarını destekçi olarak görmeleridir. Nitekim kent halkı isyanın başarısız olması halinde kenti Franklara teslim etmeyi kararlaştırmışlardır¹²⁷.

Sultan I. İzzeddin Keykâvus 1211 yılı Haziran ayında tahta çıkmakla birlikte 1214 yılı Mart ayına kadar kardeşi Alâeddin Keykubad'ın kendisine muhalefetini bastırmakla meşgul olmuştur¹²⁸. Bu dönemde Kıbrıs Krallığına baktığımızda ise yönetim mekanizmasının değiştiği bilinmektedir. 1210 yılında reşit olan Kral I. Hugh tahta çıkar çıkmaz naibi Gautier de Montbéliard'dan görevi sırasında yaptığı harcamaların hesabını vermesini talep etmiştir. Gautier ertesi gün Yüce Divanın huzuruna çıkacağını belirtmiş ancak gece eşi ve hane halkı ile birlikte önce Templier'lerin Gastria'daki kalesine kaçmış, ardından Akkâ'ya, o sırada Kudüs Kralı¹²⁹ olan kuzeninin yanına geçmiştir¹³⁰. Gautier Kıbrıs'tan ayrılmasına rağmen Antalya'ya ilişkin emellerinden vazgeçmemiştir. *Gestes des Chiprois* adlı Fransız kroniği kendisinin 1212 yılında Romania'ya¹³¹ (Anadolu) gittiğini ve yolunun üstündeki Antalya'yı aldığını belirtmektedir¹³². Kroniğe göre yine Antalya'da öldürülmüştür. Ebu Şâme de 1212 – 1213 senesinde – o sırada bu mevkiye olmamasına rağmen – Kıbrıs Kral Naibinin Antalya'ya¹³³ saldırdığını ve bu bölgeye korku saldırdığını belirtmektedir. Kaynağa göre Gautier de Montbéliard, yarattığı huzursuzluktan rahatsız olan Türkmenler tarafından burada öldürülmüş ve kafası kesilerek Mısır'a el-Melikü'l-Adil'e gönderilmiştir¹³⁴.

¹²⁶ Koca 1997, 35.

¹²⁷ İbn Bibi 1996, I, 162.

¹²⁸ S. Redford-G. Leiser 2008, 15.

¹²⁹ Bahsi geçen kişi Kraliçe Marie ile evlendirilmek suretiyle Fransa'dan gelerek kral olan Jean de Brienne'dir. Runciman 1992, III, 117.

¹³⁰ Hill 1972, II, 77.

¹³¹ İlk Haçlı kaynakları Anadolu'dan Romania şeklinde bahsetmektedirler, Çavuşdere 2007, 5.

¹³² "A. M.CC.XII de l'incarnation de Notre Seigneur Jehsu Crist, ala Gautier de Montbeliart en Romanie & [en] son chemin prist Satallye, & là fu osis d'un pylet quy le fery." *Gestes des Chiprois* 1887, 18.

¹³³ Kentin eserinde Antakya (Antioche) şeklinde geçmesine ilişkin olarak bk. 120. Dipnot.

¹³⁴ Abou Chamah 1898, 159.

Antalya’da çıkan isyan ile Gautier’nin Antalya’ya düzenlediği saldırının bu denli yakın tarihlerde vuku bulması, isyan ile Kıbrıs Krallığı ilişkisini akıllara getirmektedir. Gautier’nin isyan eden kent halkına daha önce olduğu gibi yardıma gitmiş olması ya da kentin Selçuklu idaresinden yoksun olmasını fırsat görerek burayı ele geçirmek amacıyla Antalya’ya saldırı düzenlemesi kuvvetle muhtemeldir.

Antalya’daki bu isyanın nedeni olarak kentin Kıbrıs Krallığı ile yakın ilişkisi açısından çok önemli bir başka iddia da mevcuttur. Yalnızca Anonim Selçuknâme’de geçen bilgiye göre Sultan İzzeddin’in tahta çıkışı esnasında bütün emirler kendisine itaat etmiş; fakat Melik İbrahim Antalya’ya gitmiştir. Bunun üzerine sultan Antalya’ya sefer düzenlemiş hatta emirler Melik İbrahim’e karşı ok atmak istemediklerinden kaleye merdivenler kurarak şehri almışlardır. Bunun üzerine Melik İbrahim Kıbrıs adasına kaçmış, sultan da kendisine bir tehdit mektubu göndermiştir. Melik İbrahim gemilere asker yükleyerek Sultan İzzeddin’in üzerine yürümek istemiş, Selçuklu ordusu ise Kıbrıs’tan gelen Frank askerlerini öldürmüştür. Kaynak daha sonra yanındaki 30 kölesiyle birlikte dağa kaçan Melik İbrahim’in yakalandığını, sultan tarafından affedilip kendisine üç vilayet verildiğini belirtir¹³⁵. Bu ifadeden yola çıkarak Claude Cahen bahsi geçen Melik İbrahim’i I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in en küçük oğlu Celâleddin Key Feridun olarak kabul eder ve Key Feridun’un Antalya’daki ayaklanmada başı çektiğini ve Kıbrıs birliklerini bizzat yardıma çağırdığını belirtir.¹³⁶

Osman Turan ise bahsi geçen kişinin Maraş Beyi Hüsâmeddin Hasan’ın oğlu Melik İbrahim olabileceğini izah ederek bu iddiayı farklı şekilde temellendirmektedir. Salim Koca da Osman Turan’ın verdiği bilgiyi destekleyerek Melik Key Feridun’un ayaklanma ile ilgisi olmadığını öne sürmektedir¹³⁷. Bahsi geçen kişinin Melik Celâleddin Keyferidun olup olmadığı veya hadisenin gerçekten vuku bulup bulmadığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte kanımızca böyle bir bilginin Anonim Selçuknâme’de yer alması Kıbrıs ile Antalya arasındaki sıkı ilişkiye işaret etmesi bakımından dikkate değerdir.

1.1.2.4. İzzeddin Keykâvus ile Kıbrıs Krallığı Arasında Yapılan Anlaşmalar

Antalya ile Kıbrıs arasındaki ilişkiler Antalya iki taraf arasında el değiştirirken de devam etmiştir. Bu durumun en önemli kanıtı beş adet Rumca mektuptan oluşan İzzeddin Keykâvus ile Kıbrıs Kralı I. Hugh arasında yapılan yazışmalardır. Mektuplardan üçü Kral

¹³⁵ Uzluk 1952, 28. .

¹³⁶ Cahen 2001, 49.

¹³⁷ Koca 1997, 28; Turan 2010, 332-333.

Hugh tarafından İzzeddin Keykâvus'a, biri Sultanın başdanışmanına gönderilmiştir. Son mektup Sultandan Krala giden cevaptır. Aslında Selçuklular ile Kıbrıs Krallığı arasındaki ilk resmi ilişkiler Sultan I. Gıyaseddin döneminde başlamış; iki devlet arasında daha sonraki mektuplaşmalardan yola çıkarak 1208 yılına tarihlendirebileceğimiz bir dostluk ve ticaret anlaşması yapılmıştır¹³⁸.

Aralık 1214 tarihli mektup Kral I. Hugh'un Sultan İzzeddin Keykâvus'a cevaben yazdığı anlaşılan mektuptur. Antalya'nın Selçuklu hâkimiyeti altında bulunmadığı dönemde yazılan bu cevap ilk teşebbüsün Sultan İzzeddin'den geldiğini ve Selçukluların Kıbrıs ile münasebetleri devam ettirme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Mektupta Antalya'nın 1207 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedilmesine işaret edilerek taraflar arasında altı yıl süren yeminle tasdik edilmiş bir dostluk olduğu belirtilmektedir. Mektupta ayrıca ticari ilişkileri güvenceye alan hususlar belirtilmiş; her iki tarafa mensup tüccar ve gemicilerin birbirlerinin ülkelerine serbestçe girip çıkacakları karşılıklı olarak taahhüt edilmiştir¹³⁹.

Yine Kral Hugh tarafından yazılan ikinci mektupta mevcut dostane ilişkilerin devamı temenni edilmekte ve bu durumun sürmesi halinde Türk tacirlerin korkusuzca Kıbrıs Krallığına girebilecekleri belirtilmektedir¹⁴⁰.

Üçüncü mektup 19 Temmuz 1216 tarihlidir. Kral üç yıllık bir anlaşmaya riayet edeceğini ifade etmektedir. Bu mektupta sultanın tebaasına mensup korsanların Kıbrıs Krallığına ait bir gemiyi ele geçirmeleri halinde gemiyi krallığa bağlı bir sahil veya kaleye teslim etmeleri, fırtınaya maruz kalan geminin yağmalanmadan içindeki emtianın ve insanın krallığa ait olacağı belirtilmektedir. Ticaret amaçlı giriş – çıkış serbestisi sağlanmakla birlikte % 2-3'lük bir gümrük vergisi öngörülmektedir¹⁴¹. Maddeler arasında yer alan en dikkate değer husus alışılmış uygulamanın aksine deniz kazası geçiren gemilerin zararlarının karşılanması ve korsanlar tarafından taciz edilen gemilere sığınma hakkı tanınmasıdır¹⁴².

Sultana karşı dostane duyguların belirtildiği dördüncü mektup tarihsizdir. Bunu takip eden Temmuz 1216 tarihli mektup krala aittir. Bu mektuba cevaben sultan tarafından yazılan Eylül 1216 tarihli mektup Türk diplomasi tarihinde yazılan ilk Yunanca belge olması

¹³⁸ Koca 1997, 66.

¹³⁹ Cahen 2001, 134.

¹⁴⁰ Turan 1988, 113;

¹⁴¹ Turan 1988, 109-113.

¹⁴² Cahen 2001, 134.

bakımından önem arz etmektedir¹⁴³. Sultan, Kıbrıs Kralının gümrük vergilerinin ödenmesi karşılığında tüccarların ülkesine serbestçe girip çıkması ve emtialarının güvence altında olması isteğini taahhüt etmektedir¹⁴⁴. Ayrıca iki ülke topraklarında ticaret yaparken ölen tüccarın mallarının akrabalarına teslim edilmesi de maddeler arasındadır¹⁴⁵.

Antalya'nın ikinci kez 1216 yılında fethinin ardından bu kez Kıbrıs Kralının ilk girişimde bulunarak aradaki münasebetlerin devamını talep etmesi Antalya ve Kıbrıs'ın gerek siyasi gerekse ticari anlamda sürekli temas içerisinde bulunma zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

1.1.2.5. Antalya'nın 2. Defa Fethi (1216)

Antalya'yı 5 Mart 1207'de fetheden I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünün ardından tahta çıkan oğlu I. İzzeddin Keykâvus o sırada Tokat Meliki olan Alâeddin Keykubâd'ın muhalefeti ile karşılaşmıştı¹⁴⁶. Bu otorite boşluğundan faydalanan Antalya halkı isyan etmiştir. 1212 yılındaki bu isyan ile Selçuklu hâkimiyetinden çıkan Antalya dört yıl süreyle bu durumunu korumuştur¹⁴⁷. Kuzeyde İznik ve Trabzon Rum Devletleri arasındaki çekişmenin bölgeden geçen ticaret yolunun güvenliğine zarar vermesi dolayısıyla Sinop'un fethine yönelik Sultan İzzeddin fetih gerçekleştikten sonra¹⁴⁸ sefer sırasında Ulukışla, Ereğli ve Karaman'ı işgal eden Ermeni prensi Leon'a karşı harekete geçmiş ve bahsi geçen yerler tekrar ele geçirmiştir¹⁴⁹.

Ülkede asayiş sağladıktan sonra gözünü Antalya'ya çeviren İzzeddin Keykâvus emirlerini toplayarak Antalya'nın durumunun diğer bölgeler için örnek teşkil edebileceğini, bu nedenle acil bir sefer düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine sefer hazırlıklarını yapan Selçuklu ordusu kenti denizden ve karadan kuşatmıştır. Selçuklu ordusunun gelişini haber alan kent halkı yine Kıbrıs Franklarından yardım istemiştir. Birkaç

¹⁴³ Delilbaşı 1991, 76.

¹⁴⁴ Turan 1988, 114-115.

¹⁴⁵ Altan 2002, 697.

¹⁴⁶ Uyumaz 2003, 14-15.

¹⁴⁷ S. Redford-G. Leiser 2008, 11.

¹⁴⁸ İbn Bibi Sinop'un fethini Antalya'nın fethinden sonra vermektedir, İbn Bibi 1996, I, 168. Ancak Sinop'taki yazıtlar kalelerin yeniden inşa ve takviyesini 1215 yılı Nisan-Eylül arasına tarihlerken Antalya iç kalesindeki fetihname 24 Aralık 1215'te başlayan kuşatmanın 1 ay sürdüğünü ve kentin 22 Ocak 1216 Cuma günü fethedildiğini belirtmektedir, S. Redford-G. Leiser 2008, 16-17.

¹⁴⁹ Sevim 2014, 141.

gemi ile yardıma gelen Franklar savunmaya katılmışlar ancak mancınık ve on kişilik geniş merdivenlerle desteklenen saldırı karşısında başarısız olmuşlardır¹⁵⁰. Bir ay süren kuşatmanın ardından kent 22 Ocak 1216 Cuma¹⁵¹ günü fethedilmiştir¹⁵².

Bir kez daha Antalya hususunda Türkler ile karşı karşıya gelen Kıbrıs Krallığı, Antalya halkına yaptığı yardım karşısında kendisine herhangi bir fayda sağlayamamış; aksine asker kaybına uğramıştır. İsyandan faydalanan fakat kendisine çıkar sağlayamayan Kıbrıs Kralı I. Hugh'ün kentin Türk hâkimiyetine geçmesinin ardından Sultan İzzeddin Keykâvus ile yaptığı yazışma ve anlaşmalar ile mevcut ilişkilerin devamını garanti altına almaya gayret gösterdiği de dikkatimizden kaçmamıştır. Bu durum hem Kıbrıs hem de Antalya'nın birbirleri için ne kadar elzem bölgeler olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

1.1.3. I. Henri Dönemi (1218-1253)

Kral Hugh'ün ardından Kıbrıs Krallığı tahtına oğlu Henri geçmiştir. Kral I. Henri 35 yıllık uzun bir iktidar dönemi geçirmekle birlikte babası öldüğünde 9 aylık olması dolayısıyla 15 yıl boyunca krallık yönetiminde söz sahibi olamamış; annesi Kraliçe Alice (Alix) de Champagne¹⁵³ Henri'nin vasilliğini ve krallığın naipliğini üstlenmiştir¹⁵⁴. Alice de Champagne krallığı Eski Beyrut Lordu'nun kardeşi olan, Kıbrıs'ın önde gelen baronlarından Philip d'Ibelin¹⁵⁵ ile yönetmeyi kabul etmişti. Ancak aralarında yaşanan sorunlar sonucu Kraliçe Alice'in Kıbrıs'tan ayrılıp Suriye'ye geçmesi ile idare Ibelinlere kalmıştır¹⁵⁶. Kraliçe Alice'in

¹⁵⁰ İbn Bibi 1996, I, 162-166.

¹⁵¹ Abu'l Farac Antalya'nın Rumlardan ikinci kez alınışını 612'ye (M. 1215) tarihlemektedir.

¹⁵² S. Redford-G. Leiser 2008, 17.

¹⁵³ Kudüs Kralı Henry'nin kızıdır. Kıbrıs Kralı Aimery ile Henry arasında 1197 yılında yapılan anlaşma gereğince 1210 yılında Kıbrıs Kralı I. Hugh ile evlenmiştir. Edbury 1991, 43.

¹⁵⁴ Mas Latrie 1861, I, 197.

¹⁵⁵ Ibelinler 13. yüzyıl Kudüs Latin Krallığının en önde gelen ailesidir. Kıbrıs Krallığında da kraliyet hanedanından sonra en nüfuzlu kişilerdir. Ibelinlerin Kıbrıs üzerinde hâkimiyet kurduğu kadar Ortaçağda başka hiçbir aile herhangi bir devlet üzerinde bu denli nüfuzlu olmamıştır, Mayer 1978, 25. Ibelinlerin 12. yüzyıl öncesine dayanan kökenleri hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Ancak Kıbrıs'ın ilk yerleşimcilerinden olmadıkları açıktır. Edbury 1991, 47. Guy de Lusignan'ın Kudüs Krallığını geri alma girişimleri esnasında onun muhalifleri arasında yer alan Ibelinler ile yaşanan gerginlik, Kral Amaury de Lusignan ile Balian d'Ibelin'in yeğeni Kraliçe Isabella'nın evlenmesi ile değişmiştir. Daha sonra Kral Hugh Alice de Champagne ile evlendiğinde Alice'in üvey dayıları Jean/John ve Philip d'Ibelin tarafından adaya getirilmesi ile Kıbrıs'la ilk ilişkileri başlamış ve adadaki nüfuzları giderek artmıştır. Edbury 1974, 64-67.

¹⁵⁶ Hill 1972, II, 84-85.

tarafatları ile İbelinlerin karşı karşıya gelmesi adada bir hâkimiyet savaşı başlamıştır¹⁵⁷. Diğer yandan İmparator II. Friedrich'in Kutsal topraklara geçerken Kıbrıs'ta karaya çıkması ve krallık üzerinde hak iddia etmesi adayı kaosa sürüklemiştir¹⁵⁸.

Adanın bu karışık durumu dolayısıyla komşu bölgelerle olan ilişkileri kaynaklarda fazla yer bulmamasına rağmen özellikle karşı kıyıda bulunan Antalya ve Alanya ile olan siyasi ve ticari faaliyetlerin kesildiğini kabul etmek mümkün değildir. Taraflar arasındaki siyasi çekişme devam ederken adanın ekonomisi ile doğrudan bağlantılı olan ticari faaliyetlere ilişkin düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir.

1.1.3.1. Kilikya Ermenileri ile Selçukluların Güney Anadolu Sahili Üzerindeki Mücadelesine Kıbrıslıların Dâhil Olması (1221)

Lusignanlar döneminde Kıbrıs ile Antalya arasındaki ilişkileri incelerken Güney Anadolu sahilinde yer alan Kilikya Tâbi Ermeni Krallığını da bu münasebetler çerçevesinde ele almak gerekmektedir. Nitekim Ermeniler hem coğrafi konumları dolayısıyla Selçuklularla temasa geçmek durumunda kalmışlar hem de dindaşlarının yönetimi altında bulunan Kıbrıs adası ile gerek ticari gerekse siyasi anlamda sürekli irtibat halinde olmuşlardır. Öyle ki Kıbrıs Krallığı ile siyasi evlilikler yolu ile başlayan münasebetler Kral I. Jacques'ın Ermeni Kralı unvanını alarak burayı kendisine dâhil etmesine kadar ilerlemiştir¹⁵⁹.

Kıbrıs'ta I. Henri'nin hükümdarlığı annesi Alice de Champagne ve sırasıyla Philip d'İbelin ve Jean d'İbelin¹⁶⁰ niyabetinde devam ederken Anadolu'da I. İzzeddin Keykavus'un 1220'de ölümünün ardından Selçuklu tahtına oturan I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatı başlamıştır. Sultanın ilk icraatlarından biri 1221 yılında Antalya ile birlikte Anadolu'nun en işlek ticari limanlarından biri olan Alanya'nın fethi olmuştur¹⁶¹. Selçukluların fethinden önce Kalonoros (Candelore, Coracesium) olarak bilinen Alanya'nın fethi emirler tarafından

¹⁵⁷ Ebdury 1991, 50.

¹⁵⁸ Kral Amaury de Lusignan, Kıbrıs Krallık tacını İmparator Friedrich'in babası VI. Heinrich'in elinden aldığı için Friedrich Kıbrıs üzerinde hak iddia etmiş ve kral naibi Jean d'İbelin'den Kıbrıs Krallık gelirlerinin kendisine verilmesini talep etmiştir. Runciman 1992, III, 157; Demirkent 1997, 199.

¹⁵⁹ Stubbs 1887, 226-228; Pascal 1896, 24-25; Makhairas 1932, II, 81.

¹⁶⁰ 1177 yılında Kudüs Kralı Amaury'nin dul eşi Maria Comnena ile evlenerek İbelinlerin Kudüs'teki nüfuzunu arttıran Balian d'İbelin'in oğullarıdır. Ebdury 1991, 39. 1218 yılından 1227 yılına kadar Kıbrıs Kral Naipliği yapan Philip d'İbelin'in görevini o öldükten sonra kardeşi Beyrut Lordu Jean d'İbelin üstlenmiştir. Ebdury 1991, 49, 51.

¹⁶¹ Lloyd-Rice 1989, 4-5.

desteklenmiştir. Alanya o sırada Ermeni Kyr Vart'ın (Kir Fard) elinde bulunmaktaydı. Alanya kalesi hem denizden hem de karadan kuşatılmış ve mancınıklarla saldırıya geçilmiştir. Bu saldırı üzerine Alanya kalesi hâkimi Kyr Vart daha önceden aralarında bir dostluk mevcut olan Antalya Subaşı Mübârizeddin Ertokuş'a can güvenliğinin temin edilmesi ve Akşehir ve civarının yönetiminin kendisine verilmesi şartları ile teslim olacağını bildirmiştir. Sultan bu teklifi kabul etmiş ve Alanya kalesi ele geçirilmiştir. Alanya'dan Antalya'ya dönmekte olan sultan Kyr Vart'ın kardeşinin elinde bulunan Alara Kalesini de almıştır¹⁶².

Alanya'nın Türklerin eline geçmesi ile Ermenilerin İskenderiye Körfezine kadar uzanan hâkimiyetleri daralmış ve Anadolu'nun güney sahilindeki ticaret hacminden kendilerine düşen pay azalmıştır. Bu durum Selçuklular ile Kilikya Ermenileri arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebebiyet vermiştir. Önemli limanlara sahip olmasının yanında Suriye'den gelip Konya ve Konstantinopolis'e giden güzergâh olması dolayısıyla Kilikya Ermenilerinin topraklarından geçen tacirlerin ve bu yolun emniyetinin korunması elzemdi¹⁶³.

İbn Bibi'nin naklettiğine göre Mısır'dan ve Halep'ten geçen tüccarların Ermeni topraklarında soyguna uğramaları üzerine sultanın huzuruna çıkıp kendisinden yardım talep etmeleri Alâeddin Keykubad'ı Ermeni toprakları üzerine bir sefer düzenlemeye yöneltmiştir¹⁶⁴. Kilikya Ermenilerinin içerisinde bulunduğu siyasi karışıklık da sefer için uygun ortamı yaratmıştır.¹⁶⁵ Sultan, Emir Mübârizeddin Çavlı'yı ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kayınpederi Komnenos Mavrozemes'i karadan bu bölgeye sevk ederken Antalya'dan Mübârizeddin Ertokuş'u da Kıbrıs Frenklerini sahilten uzak tutmakla görevlendirmiştir¹⁶⁶. Bu durum Kıbrıslıların Doğu Akdeniz'de ve özellikle Antalya ve Alanya çevresinde ne kadar aktif olduklarını gözler önüne sermektedir.

¹⁶² İbn Bibi 1996, I, 262-270; Abu'l-Farac fethin tarihini 620 (1223) olarak belirtmektedir. Abu'l-Farac 1999, II, 516; Simbat 1946, 80; Sevim-Merçil 1995, 459-461; Uyumaz 2003, 22-25; Turan 2010, 356-359; Sevim 2014, 145.

¹⁶³ Uyumaz 2003, 31.

¹⁶⁴ İbn Bibi 1996, 317; Yazıcızâde Ali 2009, 441.

¹⁶⁵ Ermeni Kralı Leon'un ölümünün ardından kızı Isabelle, Antakya Prensi Bohemund'un oğlu Philippe ile evlendirilmiştir. Philippe'in Ermenileri Franklaştırma çabası içerisine girmesi Ermeni aristokratlarını rahatsız etmiş ve Philippe evliliğinin ikinci yılında öldürülmüştür. Bunun üzerine Bohemund dindaşları olması dolayısıyla Ermeniler üzerine bir sefer düzenlemeden önce papadan izin istemiş; papanın duruma onay vermemesine rağmen Sultan Alaeddin Keykubad'a Ermenilere karşı bir ittifak talebinde bulunmuştur. Ermeniler de Halep Eyyubileri ile ittifak yapmışlardır. Bu ittifaklar 1225 yılında gerçekleştirilmiştir. Simbat 1946, 83-85; Abû'l-Farac 1999, II, 510-512; Runciman 1992, III, 150-152.

¹⁶⁶ Turan 1999, 136; Ersan 2007, 179-180; Sevim 2014, 146,

Mübârizeddin Ertokuş Ermenilere ve Kıbrıs Haçlılarına karşı giriştiği mücadele esnasında sahilde bulunan Manavgat, Anamur gibi bir dizi kaleyi fethetmiş ve Silifke'ye kadar ilerlemiştir. Ordunun karadan hareket eden diğer kolu da Çukurova'ya inerek Çinçin kalesini ele geçirmiştir. Türkler karşısında tutunamayan Franklar, gemiler ile Frank kentlerine ve Kıbrıs'a geri dönmüşlerdir¹⁶⁷.

Ermeni Kralı Hetum ile Selçuklulara yeniden tabii olmaları, pek çok önemli kaleyi Selçuklulara bırakmaları ve gerektiğinde Selçuklulara Ermeni kuvvetleri göndermeleri karşılığında 1225 yılında anlaşma imzalanmıştır¹⁶⁸. Bu başarıların ardından Ertokuş'un Kıbrıs adasına bir sefer düzenleyip burayı Frankların elinden almak için sultandan izin istediğine ancak sultanın müsaade etmediğine dair bir rivayet de mevcuttur¹⁶⁹.

Ayas (Lajazzo, Yumurtalık) ve Gorigos dışında Ermenilerin ellerindeki toprakların Türklerin eline geçmesi ile sonuçlanan bu seferin gidişatı ve planlaması, Kıbrıs'ın Güney Anadolu sahili ile ne denli yakından ilgilendiğini ortaya koymakta ve Doğu Akdeniz'in siyasi ve ticari dinamiklerinin Kıbrıs Krallığını Antalya ve Alanya başta olmak üzere Güney Anadolu Kıyısındaki mevcut güçler ile karşı karşıya getirdiğini göstermektedir.

1.1.3.2. Alanya Dizdârının Kıbrıslılarla İşbirliği (1229)

Kıbrıslılar Doğu Akdeniz'in iki önemli limanı olarak işlev gören Antalya ve Alanya'yı ele geçirme istek ve gayretlerinden hiç vazgeçmemişlerdir. 14. yüzyılda Antalya'nın Kıbrıslıların eline geçmesi ve Manavgat ile Alanya Beylerinin Kıbrıs Kralını metbu tanınmasına kadar süren bu mücadele Kıbrıslıların Anadolu sahilleri ile buldukları her fırsatta temasa geçmelerinde açıkça görülmektedir¹⁷⁰.

Bu ilişkiler bağlamında örnek teşkil eden bir olay da Alanya Dizdârının (kale komutanı) Kıbrıslılarla anlaşarak Alanya kalesini onlara teslim etme teşebbüsüdür. Sultan Alâeddin Keykûbad 1229 yılında Erzurum ve çevresini fethettikten sonra kendisine Alanya'dan bir mektup gelmiştir. Mektuba göre dizdâr Kıbrıslı kumaş tüccarları ile işbirliği yaparak sultana ihanet etmiştir. Şayet sultan zamanında Alanya'ya gelmezse kalenin elden çıkacağı belirtilmektedir. Sultan mektubu aldıktan sonra üç günlük bir yolculuğun ardından Alanya'ya varmış ve olayı emirlerden soruşturması üzerine dizdârın gerçekten Kıbrıslılar ile

¹⁶⁷ İbn Bibi 1996, 345-355; Yazıcızâde Ali 2009, 488; İbn Bîbî 2010, 107; Turan 2010, 365.

¹⁶⁸ Turan 2010, 365; Yinanç 2014, 70-71.

¹⁶⁹ İbn Bibi 1996, 354. Konyalı 2011, 70-71.

¹⁷⁰ Atiya 1938, 319-330.

işbirliği yaptığını öğrenince sultan bilhassa sahil meliklerine ibret olması için dizdarın cezalandırılmasını emretmiştir. Dizdâr parçalanıp kale burcuna asılmıştır¹⁷¹. Sultanın dizdârı sahilden görünecek şekilde asmak suretiyle cezalandırmasından Kıbrıs Krallığına da gözdağı vermek istediği sonucuna varmak mümkündür.

1.1.3.3. Gümrük Vergilerine İlişkin Düzenlemeler (1236)

Antalya ile Kıbrıs arasındaki ticari ilişkiler çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılarıyla ele alınacak olmakla birlikte aradaki münasebetin mahiyetini göstermek bakımından burada I. Henri ile İtalyanlar arasında yapılan bir anlaşmadan bahsetmenin yerinde olacağı kanısındayız. I. Henri 1236 yılının Mart ayında bir anlaşma ile Marsilyalı, Montpellierli ve Provençeli tüccarlara gümrük vergilerine ilişkin çeşitli imtiyazlar vermiştir¹⁷². Kıbrıs'a giriş çıkışlarda tüccarların ödemesi gereken gümrük vergilerinden bahsedilirken tüccarların Anadolu'dan Kıbrıs'a getirecekleri mallar için ödeyecekleri vergiler de ayrıntılı olarak belirtilmektedir. Burada dikkatimizi çeken husus anlaşmada yalnızca sultanın ülkesinden değil aynı zamanda sultana ait limanlardan getirilecek mallara ilişkin bir ibarenin de yer almasıdır¹⁷³.

Söz konusu limanlar hiç şüphesiz Kıbrıs ile çok sıkı münasebet içerisinde bulunan; Mısır'dan, İskenderiye'den ve Suriye'den pek çok tüccarın geldiği ve Mısır'ın kereste ihtiyacını karşıladığı Alanya ile Anadolu'nun güney sahilleri arasında en işlek Türk pazarı olan Antalya'dır¹⁷⁴.

Bahsi geçen belgede tüccarların Selçuklu Devletinin topraklarından ve limanlarından getirecekleri 1 kental¹⁷⁵ şap için 1 bezant, 1 kental yün için 1 bezant, 1 balya ipek için yarım bezant, 100 adet keçi postu (*boquines*) için 1 bezant ödeyecekleri belirtilmektedir. Bu ücretler adaya her geliş sırasında bir defaya mahsus olmak üzere her bir emtia için malın adaya çıkarıldığı sırada ödenecekti. Şayet tüccarlar getirdikleri malı adada satmazlarsa yalnızca geçiş ücreti ödeyeceklerdi¹⁷⁶. Bu ibareden anlaşıldığı üzere Antalya ve Alanya limanları Kıbrıs üzerinden Avrupa'ya kadar uzanan mal taşıma zincirinin halkalarından birini teşkil etmekteydi.

¹⁷¹ İbn Bibi 1996, I, 418-419; Yazıcızâde Ali 2009, 572-574; İbn Bibi 2010, 132; Konyalı 2011, 72.

¹⁷² Mas Latrie 1845, 306.

¹⁷³ “*de la terre du Sultan d'Iconium ou d'autre porte de sa mer*”; Méry 1811, 421.

¹⁷⁴ Heyd 2000, 611.

¹⁷⁵ 100 kg'lik ölçü birimidir. Corèdon-Williams 2004, 232.

¹⁷⁶ Méry 1841, 420-421.

1.2. II. Hugh'den I. Peter'a kadar Siyasi İlişkiler (1253-1359)

Kral II. Hugh (1253-1267) henüz bebekken Kıbrıs Krallığı tahtı kendisine kalmıştır. Önce annesi Kraliçe Isabel onun ölümünün ardından da kuzeni Hugh of Antioche¹⁷⁷ kral naipliği görevini üstlenmişlerdir. Naiplik makamının sık sık el değiştirmesi II. Hugh döneminin iç meselelerle geçmesine yol açmıştır. Kısa bir süre Konstantinopolis'in ve Memlûk Sultanı Baybars'ın tehdidine maruz kalmakla birlikte krallık bu sorunları bertaraf etmeyi başarmıştır. Kral II. Hugh 14 yaşına gelip rühdünü ispatladığında ölmüş; krallık üzerinde söz sahibi olamamıştır¹⁷⁸.

Kral II. Hugh ile ilgili önemli bir ayrıntı ise dönemin en seçkin Hristiyan filozofu Thomas Aquinas'ın ünlü eseri *De Regno ad regem Cypri*'yi kendisine ithafen kaleme almaya başlamasıdır. Filozof monarşinin mutlak üstünlüğüne ilişkin tezini, anarşik bir durum içerisinde bulunan Kıbrıs'ın baronları ve vassalları üzerinde söz sahibi olamayan kralı II. Hugh üzerinden ele almıştır. Kralın ölümü üzerine filozof eserini yarım bırakmış ve tamamlamamıştır¹⁷⁹.

Kral II. Hugh'ün ardından tahta, Prens Henry of Antioch¹⁸⁰ ile Isabel de Lusignan'ın¹⁸¹ oğlu olan Kudüs ve Kıbrıs Krallıkları naibi Hugh geçmiştir. 1267 yılında Lefkoşa'daki St. Sophia Katedralinde III. Hugh olarak taç giyen Hugh (1267-1284) krallığı boyunca Suriye'deki Frankların iyiden iyiye bozulan durumlarını düzeltmeye ve bölgedeki Hristiyanlar arasındaki bölünmüşlüğü ortadan kaldırmaya çaba göstermiştir. Nitekim Memlûklar bu dönemde Hristiyanların ellerinde kalan toprakları birer birer ele geçirmeye başlamış ve Akkâ'nın düşüşüne zemin hazırlamışlardır. Suriye'deki çabaları sonuç vermeyince Kral III. Hugh Kıbrıs'a dönmüş ve 1284 yılında ölmüştür¹⁸².

Ardından Kıbrıs Krallığının 7., Kudüs Krallığının 17. Kralı olarak taçlandırılan Jean (John) de Lusignan 1284 yılında tahta çıkmış ancak krallığının ilk senesini bile tamamlayamadan 1285 yılında ölmüş ve Lefkoşa katedraline defnedilmiştir¹⁸³.

Naiplik tartışmaları, Latin Suriye'deki karışıklığın zirve noktasına ulaşması gibi siyasi meseleler ile Kral Jean'ın kısa süren krallığı dolayısıyla kaynaklar Anadolu ile ilgili

¹⁷⁷ 1267 yılında III. Hugh olarak Kıbrıs Krallığı olmuştur. Edbury 1991, 35-36.

¹⁷⁸ Lusignan 1579, 17-18.

¹⁷⁹ Hill 1972, II, 158; Thomas Aquinas 2002, xix.

¹⁸⁰ Antakya Prinkepsi V. Bohemond'un kardeşidir. Edbury 1991, 35.

¹⁸¹ Kıbrıs Kralı I. Henry'nin kız kardeşidir. Edbury 1991, 35.

¹⁸² Bustron 1886, 112-116; Amadi 1891, 209-216; Hill 1972, II, 158-178.

¹⁸³ Lusignan 1579, 18; Bustron 1886, 116-117.

ilişkilerde sessiz kalmaktadır. Ancak 1285 yılında başlayan II. Henri dönemi ile Antalya ve Kıbrıs arasındaki ilişkilere dair somut veriler elde edebilmekteyiz.

1.2.1. II. Henri Dönemi (1285-1324)

Kral III. Hugh'un oğlu John 1284 yılında Kıbrıs Kralı olarak taçlandırılmasından bir yıl sonra ölmüş; yerine kardeşi Henri krallık tahtına geçmiştir. 1285 yılında 14 yaşında Lefkoşa'da Kıbrıs Kralı, 1286 yılında da Sûr kentinde Kudüs Kralı olarak taçlandırılmıştır¹⁸⁴. Kendisi Kudüs Krallığında taçlandırılan son Kudüs Kralıdır. 1291'de Akkâ'nın Müslümanların eline geçmesi ile diğer krallar bu unvana sadece ismen sahip olmuşlar ve krallık tacını Kudüs'e en yakın yer olan Mağusa'da giymişlerdir¹⁸⁵.

1.2.1.1. Kıbrıslıların 1292-1293 Alanya Saldırıları

Kıbrıs'ta Kral II. Henri'nin tahtta olduğu dönemde Anadolu oldukça karmaşık günler geçirmekteydi. 13. yüzyılın sonlarına gelindiğinde burada Moğolların, Müslüman kent sakinlerinin ve Türkmenlerin siyasi güç olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Moğolların Türkmenleri yok etme çabaları sonuç vermemiş, bu gruplar yavaş yavaş merkezi idareden bağımsız hale gelerek kentlere hâkim olmuşlardır. Başlığımız gereği konumuz içerisinde yer alan Karamanlılar bu gruplar arasında bir beylik haline dönüşüp güçlenenlerden en eskisidir¹⁸⁶.

1256-1474 yılları arasında hüküm süren beylik Niğde, Karaman, Konya, İç İl ve Alanya yörelerinde faaliyet göstermiştir. Karamanoğullarının tarih sahnesine çıkışları Anadolu'nun Moğol tahakkümü altında bulunduğu devreye denk gelmektedir. Azerbaycan ve Arran yöresinde ikamet eden Karamanlılar, Moğolların baskısı ile Anadolu'ya gelip yerleşmişlerdir. Selçukluların 1256'da Moğollar karşısında ikinci kez yenilmeleri ve ülkenin II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Kılıçarslan arasında taksim edilmesini müteakip yaşanan kardeşler arası taht mücadeleleri, sınırda yaşayan Türkmenlere rahat hareket etme imkânı tanımıştır¹⁸⁷. Anadolu'nun bu siyasi karışıklığını fırsat bilen Karaman Bey, beyliğin temellerini atmıştır¹⁸⁸.

¹⁸⁴ Hill 1972, II, 179.

¹⁸⁵ Lusignan 1579, 18.

¹⁸⁶ Cahen 2000, 353.

¹⁸⁷ Sümer 2001, 454 -455.

¹⁸⁸ Karamanoğulları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Tekindağ 1965, 316-330.

Anadolu Moğol tahakkümü altında ve siyasi birlikten yoksunken; Doğu Akdeniz'in karmaşık siyasi yapısına bir yenisini ekleyen olay ise el-Melikü'l-Eşref'in 1291 yılında Akkâ'yı fethederek Kudüs Krallığına son vermesi olmuştur¹⁸⁹.

İşte bu siyasi ortam Kıbrıs ile Alanya'yı bir kez daha karşı karşıya getirmiştir. Akkâ'nın düşüşünün ardından Papa IV. Nicolas, Templier ve Hospitallier (St. John) şövalyelerine 20 kadırğa hazırlamalarını emretmiştir. El-Melikü'l-Eşref'in Kıbrıs ve Ermeni Krallıklarına yönelmesinden korkan papa bu kadırgaları bahsi geçen krallıkları korumak, Mısır sahilleri ile Anadolu kıyılarına saldırı düzenlemek ile görevlendirmiştir¹⁹⁰. Cenevizli soylu Manuele Zaccaria'nın 12, diğer bir Cenevizli Tedisio Doria'nın 8 kadırğa tahsis etmesi ile 20 kadırgadan¹⁹¹ oluşan birlik 1292 yılında Kıbrıs'a doğru yola çıkmıştır¹⁹². Burada Kral II. Henri'nin tahsis ettiği 15 kadırgadan oluşan birlik de papalık tarafından gönderilen birliğe katılmıştır. Bu birleşik Hristiyan kuvvetleri Alanya kalesine saldırmış, denize yakın olan kale burçlarından birini ele geçirmiştir. Fakat bir diğerini almaya muvaffak olamayıp Alanya önlerinden ayrılmış İskenderiye'ye yönelmiştir. Burada birkaç gün geçiren birlik bu seferden hiçbir netice elde edemeyip Kıbrıs'a dönmüştür¹⁹³.

Bu ilk teşebbüsün ardından Karamanoğullarının Konya'yı yağmalamaları üzerine II. Mesud'un Geyhatu'dan yardım istemesi ve Geyhatu'nun da Anadolu'ya gelerek Ereğli, Lârende ve civarını yağmalamasının doğurduğu kargaşadan faydalanmak isteyen Kıbrıs Kralı II. Henri 1293'te ikinci bir teşebbüste bulunmuştur. Bu seferki birlik Kıbrıs'ın korunması için masrafları Templier Şövalye tarikatı tarafından karşılanan 10 Venedik kadırgasından oluşmaktaydı¹⁹⁴. Kenti kısa süreliğine ele geçirmelerine rağmen Mecdüddin Mahmud Bey idaresindeki Karamanoğulları burayı geri almıştır¹⁹⁵.

Bu saldırılarda Alanya'nın hedef alınması hiç şüphesiz tesadüfi değildir, zira Alanya Hristiyanların Kıbrıs'tan sonra Doğu Akdeniz'deki tek dayanak noktası olan Kilikya Ermeni

¹⁸⁹ İbni Tagrıberdi 2013, 71-73.

¹⁹⁰ Atiya 1938, 44-46.

¹⁹¹ Marino Sanudo 15 kadırganın Kıbrıs'a ulaştığını belirtir. Sanudo 1611, 232. Sanudo'nun verdiği rakamın doğruluğuna ilişkin bk. Edbury 1991, 102.

¹⁹² Heyd 1886, 28-29; Caffaro 1863, 342-343.

¹⁹³ Gestes des Chiprois 1887, 261; Templar of Tyre 2003, 121-122. Bu kaynaklar seferi 1291 tarihi olayları altında ele almaktadır. Ancak sefer Papa IV. Nicolas'ın 1292 yılı Nisan ayında ölümünün ardından gerçekleştirilmiştir. Edbury 1991, 102.

¹⁹⁴ Heyd 1886, 29; Caffaro 1863, 354.

¹⁹⁵ Uzunçarşılı 1988, 8; Sümer 2001, 456; Anonim Selçukname 2014, 66.

Krallığı ile komşudur. Alanya'nın ele geçirilmesi ile anakarada yer alması dolayısıyla saldırılara açık olan Kilikya Ermenileri hiç şüphesiz güç kazanacaktı. Ayrıca Alanya'nın Mısır ile bulunduğu geniş çaplı ticari münasebetler de göz önüne alınmış olmalıdır. Nitekim Papa IV. Nicolas Akkâ'nın düşüşünün ardından yalnızca Memlûk Sultanının ülkesi ile yapılan ticarete yasak getirmekle kalmamış; Mısır'la ithalat ve ihracat yapan Anadolu ile de ticaret yapılmasına sınırlama getirilmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁹⁶. Marino Sanudo daha spesifik olarak yeni bir Haçlı Seferinin başarılı olması ve Kutsal Toprakların kazanılıp muhafaza edilebilmesi için papanın ticaret yasağının, gemilerin kereste, zift, köle, ipek ve daha pek çok emtia ile doldurulup Mısır sultanının ülkesine gönderildiği Alanya ve Antalya limanları için de geçerli olması gerektiğini savunmuştur¹⁹⁷.

1.2.2. IV. Hugh Dönemi (1324-1359)

Kıbrıs Krallığında 15 Nisan 1324 tarihinde II. Henri'nin ardından yeğeni IV. Hugh Kıbrıs Kralı olarak taçlandırılmıştır¹⁹⁸. II. Henri ile IV. Hugh zamanında Kıbrıs Krallığı en parlak dönemini yaşarken Anadolu sahilleri de Selçuk Devletinin yıkılışının ardından ön plana çıkan beyliklerin tahakkümü altındadır.

1.2.2.1. Güney Sahillerinin Vergiye Tabi Tutulması

1291 yılında Akkâ'nın Hristiyanların elinden çıkmasının ardından Haçlı Seferleri politikasının değişmesi Doğu Akdeniz'deki siyasi durumu da farklı bir mecraaya taşımıştır. Moğolların Hristiyanlığı kabul etmesi ile Memlûklar karşısında kendine yeni bir müttefik bulan Batı dünyası Yakın Doğu'yu hedef alan seferleri daha geniş alanlara yayma gayreti içerisine girmiştir. Müslümanlara karşı başarı elde edebilmek için önce onları zayıflatma amacıyla hareket ederek önemli limanlara ve merkezlere saldırıyı hedeflemişlerdir. Kutsal Toprakları yeniden ele geçirme fikrini kaybetmemekle birlikte Anadolu, Mısır ve Kuzey Afrika'ya seferler düzenlemişlerdir¹⁹⁹.

Hristiyanların 14. Yüzyılda Anadolu'daki durumlarına baktığımızda ise kuzeyde Trabzon Rum İmparatorluğu, Konstantinopolis'te Paleologos'lar, güneyde ise Kilikya Ermenileri olduğunu görmekteyiz. Kilikya Ermenileri, bir yandan Memlûk Sultanları öte

¹⁹⁶ Heyd 1886, II, 23-25; Ortalli 1996, 242-243.

¹⁹⁷ Torsello 2011, 59. Kaynak Antalya'dan *Sectalia*, Alanya'dan *Candelria* adıyla bahsetmektedir.

¹⁹⁸ Hill 1972, II, 285.

¹⁹⁹ Atiya 1962, 92-94.

yandan Karamanoğulları tarafından sıkıştırılmaktaydılar. Kıbrıs Krallığı ise Ermenileri himaye etmeye devam etmekteydiler çünkü bu bölgede yer alan Ayas limanı Moğol İmparatorluğundan gelen kervanların mallarını Batı'ya sevk ettikleri en önemli limanı teşkil etmekteydi²⁰⁰.

Siyasi dengelerin değişmesine rapmen Kıbrıs ile Antalya arasındaki ilişkiler hiç şüphesiz mevcudiyetini korumaya devam etmiştir. Duruma tanıklık eden kaynakların azlığı ile birlikte bu iddiamızı 1336-1341 yılları arasında gerçekleştirdiği hac yolculuğu esnasında Kıbrıs'a uğrayan Ludolph von Suchen'in (Sudheim, Suchem) gözlemleri ile desteklememiz mümkündür. Ludolph eserinde Kıbrıs'taki başpiskoposluklardan, Kıbrıs'ın kıyı bölgelerine olan uzaklıklarından, üzüm bağlarından ve Mağusa kentinden bahsetmektedir²⁰¹. Bu bilgilerin yanı sıra Türkiye'nin sahil kıyıları olan Alanya, Antalya, Anamur ve Sis'in Kıbrıs Kralına vergi ödediğini kaydetmektedir²⁰². Bu durumdan bahseden tek kaynak olmakla birlikte dönemim çağdaşı olması bakımından Ludolph'un sağladığı bilgiyi Anadolu'nun sahil bölgeleri ile Kıbrıs Krallığı arasındaki daimi ilişkiyi temellendirmek açısından dikkate alabileceğimiz kanısındayız²⁰³.

1.3. I. Pierre'den (Peter) II. John'a kadar Siyasi İlişkiler (1359 – 1432)

Kıbrıs Krallığı ateşli bir Haçlı Seferleri savunucusu olan Kıbrıs Kralı I. Pierre ile Haçlı siyasetinde en aktif dönemini tecrübe etmiştir. Kral Avrupa'ya açılmış ve Haçlı Seferi ruhunu tekrar canlandırmak için büyük çaba göstermiştir. Ancak onun ardından 1374 yılına Mağusa'nın Cenevizliler tarafından ele geçirilmesi ile Kıbrıs siyasi ve ekonomik anlamda çöküşe geçmiştir²⁰⁴.

²⁰⁰ İnalçık 2002, 67.

²⁰¹ Cobham 1908, 18-19. Kaynakta bu yerler *Candelor*, *Satalia*, *Scalnun* ve *Sicki* adlarıyla geçmektedir.

²⁰² Suchem 1851, 35; Edbury 1991, 158.

²⁰³ George Hill, Lusignan dönemi Kıbrıs Adasının tarihini ele aldığı eserinde seyyahın öne sürdüğü bu bilgiden bahsetmekle birlikte buradan Kral IV. Hugh'un sahil kesimini hâkimiyet altına aldığı çıkarımını yapamayacağımızı belirtmektedir. Hill 1972, II, 298. Bununla birlikte Papa XII. Benedictus IV. Hugh'a gönderdiği 9 Şubat 1338 tarihli mektubunda kralı Türkler karşısında kazandığı zaferden dolayı tebrik etmektedir, Benedict XII 1913-1950, 486. Ludolph von Suchem'in adada bulunduğu dönem ile Papa'nın mektubunun tarihinin aynı aralık dâhilinde yer alması seyyahın sunduğu bilgiyi destekler niteliktedir.

²⁰⁴ Edbury 1999, 109.

1.3.1. I. Pierre (Peter) Dönemi (1359-1369)

Kıbrıs Krallığının en meşhur krallarından biri olan I. Pierre, 9 Ekim 1329 tarihinde doğmuştur²⁰⁵. Babası Kral IV. Hugh, Pierre’i ileride herhangi bir taht karışıklığı yaşanmaması için daha hayattayken 1358 yılında Kıbrıs Kralı olarak taçlandırmıştır²⁰⁶. 1359 yılında babasının ölümü üzerine tahta çıkan Kral I. Pierre, kendisini adeta Kutsal Savaşa adanmıştı. Öyle ki kendisi henüz Trablus Kontu iken Kutsal Toprakları kurtarmayı hedefleyen bir şövalye tarikatı (Order of the Sword) kurmuştur²⁰⁷. Tahta çıkışının ardından vergilere ilişkin bir takım düzenlemeler ile gerçekleştirmeyi düşündüğü seferler için gerekli mali önlemleri aldıktan sonra gözünü Anadolu kıyılarına çevirmiştir²⁰⁸.

1.3.1.1. Gorigos’un I. Pierre’e Bırakılması (1360)

Anadolu’da ve Mısır’da İslam’ın gücünü ortadan kaldırmayı hedefleyen Pierre, askeri faaliyetlerini gerçekleştirebilmek adına anakarada kendisine bir üs bulmayı gerekli görüyordu. Bu sırada Kilikya Ermeni Kralı VI. Leo hem Mısır hem de Türk kuvvetleri tarafından sıkıştırıldığı için ülkesini koruması karşılığında Gorigos’u Pierre’e bırakmayı teklif etti²⁰⁹. Daha önce aynı teklifi Pierre’in babası Kral IV’ Hugh’e de yapmışlardı. Ancak IV. Hugh “*Tanrı beni akrabamın kalesini ele geçirmekten korusun*” diyerek kabul etmemiştir²¹⁰.

Ancak Kral I. Pierre, Anadolu kıyısındaki bu önemli mevkiyi büyük bir istekle kabul etti²¹¹. Nitekim Gorigos, Anadolu kıyısının en sağlam noktalarından biriydi. Kent denize doğru ilerleyen bir kayalık üzerinde kıyı boyunca uzanıyordu. Özellikle Cenevizlilerin Konya ile ticaretleri için kullandıkları bölge olan Gorigos 14. yüzyılın en önemli limanlarından biriydi. 1375 yılında vergi geliri 3,000 florini bulmaktaydı. Kıbrıs’ı Konya, Erzurum ve Sivas’a da bağlayacaktı. Verimli topraklara sahip olmakla birlikte çevresindeki dağlık alan burasının savunmasını kolaylaştırıyordu²¹². 15 Ocak 1360’ta 4 okçu birliği kenti almak üzere

²⁰⁵ Machaut 1877, 5. Guillaume de Machaut, Kral I. Pierre dönemini ele aldığı kroniğinde, aynı yerde kralın doğumunu mitolojik öğelerle süsleyerek bütün Tanrı ve Tanrıçaların kendisini kutsadığından bahsetmektedir.

²⁰⁶ Amadi 1891, 410; Makhairas 1932, II, 89; Hill 1972, II, 308.

²⁰⁷ Machaut 1877, 11; Jorga 1896, 83; Atiya 1938, 320; Luke 1975, 352.

²⁰⁸ Makhairas 1932, I, 141.

²⁰⁹ Machaut 1877, 20; Jorga 1896, 111; Atiya 1938, 323.

²¹⁰ Bahsi geçen akraba, Kral IV. Hugh’ün birinci dereceden kuzeni olan Ermeni Kralı Guy’dır. Makhairas 1932, II, 98.

²¹¹ Luke 1975, 353.

²¹² Mas Latrie 1845, II, 490; Jorga 1896, 112.

yola çıktı; kent sakinleri kapılarını Kıbrıslılara açtılar ve Kral I. Pierre'e bağlılık yemini ettiler²¹³. Gorigos'un kendilerine bırakılması ile Kıbrıs Frankları Anadolu'daki ilk dayanak noktasını elde etmişlerdir.

Kral Pierre'in burayı bir üs olarak kullanıp kendi topraklarına saldırmamasından endişe eden Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey; Karamanoğlu menşeli Alanya Emiri Hüsameddin Mahmud Bey, Antalya Emiri Mübârizeddin Mehmed Bey ile Manavgat ve Ayas Emirleri ile bir ittifak yaparak bir filo hazırlatmıştır. Ancak bu filonun icraatı hakkında kaynaklarda bilgi olmaması planlanan saldırının gerçekleşmediğine işaret etmektedir²¹⁴. Anadolu'da müstahkem bir mevki elde eden Kral Pierre Antalya üzerine düzenlenecek bir saldırı hazırlığına girişmiştir.

1.3.1.2. Antalya'nın I. Pierre Tarafından Ele Geçirilmesi (1361)

Kral I. Pierre Antalya üzerine düzenlenecek sefer için derhal bir filo oluşturma hazırlıklarına başlamıştır. Kıbrıs Krallığına ait 46 gemi, Rodos'ta bulunan şövalye tarikatının Büyük Üstadı Roger des Pins'ten gelen 4 kadirga, papanın gönderdiği 2 gemi, 12 korsan gemisi ve çeşitli baron ve lortlardan gelen irili ufaklı gemiler ile 119²¹⁵ parçalık bir filo oluşturulmuştur²¹⁶. Kral Pierre kendisine bağlı baronları ve şövalyeleri ile bizzat sancak gemisinde yer almıştır²¹⁷.

Pierre'in hazırlıklarından haberdar olan Teke Emiri Mübârizeddin Mehmed Bey krala barış teklif etmek üzere elçiler göndermiş ancak saldırının gerçekleşmesini engelleyememiştir²¹⁸. 12 Temmuz 1361'de Mağusa limanında toplanan kuvvetlerle yola çıkan Pierre 23 Ağustos 1361 Pazar günü Antalya yakınında karaya çıktı²¹⁹. Kral kardeşi Prens Jean d'Antioche'u kenti kuşatması için önden göndermişti. Kendisi de ertesi gün geri kalan

²¹³ Bustron 1886, 259; Amadi 1891, 411; Makhairas 1932, I, 101-102; Atiya 1938, 324.

²¹⁴ Mas Latrie 1845, II, 491; Makhairas 1932, I, 10; Tekindağ 1954, 164-165; Kofoğlu 2006, 236.

²¹⁵ Amadi ve Fl. Bustron gemilerin sayısı 106 olarak belirtir; Bustron 1886, 260; Amadi 1891, 411.

²¹⁶ Makhairas 1932, I, 103; Atiya 1938, 326; Tekindağ 1954, 164-165; Hill 1972, II, 321.

²¹⁷ Gemilere tayin edilen kaptanların ayrıntısı için bk. Makhairas 1932, 104-105.

²¹⁸ Makhairas 1932, I, 107; Atiya 1938, 326; Hill 1972, II, 321.

²¹⁹ Pierre'in karaya çıktığı yer Makhairas'ta *Tetramili*, Strambaldi'de *Tramil* olarak geçer. Makhairas 1932, I, 107; Strambaldi 1893, 47.

maiyetiyle birlikte geldi. Kaleyi dört bir yandan kuşattı ve kenti ele geçirdi. Kenti yakıp yıkarak yağmalattı ve kadın, çocuk ayrımı yapmadan kentte bir kıyım gerçekleştirdi²²⁰.

Teke Emiri Mübârizeddin Mehmed Bey, Kral Pierre Antalya'yı ele geçirdiği sırada Korkuteli'nde (Istanoz – Steno) bulunuyordu. Kente gizlice girmeye muvaffak olan Mehmed Bey kralın flamalarının surlara ve kulelere asıldığını görünce tekrar Korkuteli'ne dönmüştür²²¹.

Pierre, Kıbrıs Türkopülü²²² Jacques de Nores'u kentin idarecisi tayin etmiş ve kentin savunması için geride 3 kadirga, 500 asker ve 200 şövalye ile okçular ve arbaletçiler²²³ bırakmıştır. Ayrıca kent sakinlerinden Kıbrıs'a gitmek isteyenlerin gidebileceklerini burada kalmak isteyenlerin kalmaya devam edebileceğini belirtmiştir²²⁴.

Kral I. Pierre'in Antalya'yı ele geçirmesi üzerine Manavgat ve Alanya emirleri krala elçiler göndererek kendisine bağlılıklarını sunmuşlardır. Krala bir miktar vergi ödemek ve kralın bayrağını kalelerine asmak suretiyle barış içerisinde kalmayı teklif etmişlerdir. Kral Pierre 8 Eylül'de yola çıkmış ve Alanya'ya gelmiştir. Alanya Beyi Hüsâmeddin Mahmud Bey krala bağlılığını arz ederek hediyeler ile kalenin anahtarını sunmuştur. Pierre, hediyeleri ve emirin bağlılığını kabul etmekle birlikte kendisine tabi olmak üzere kentin anahtarını emire geri vermiş ve 22 Eylül'de Kıbrıs'a geri dönerek Girne'de karaya çıkmıştır²²⁵.

²²⁰ Machaut 1877, 20-21; Amadi 1891, 411; Strambaldi 1893, 47; Jorga 1896, 123; Makhairas 1932, I, 107; Tekindağ 1954, 166; Kofoğlu 2006, 237-238.

²²¹ Strambaldi 1893, 47; Makhairas 1932, II, 107; Kofoğlu 2006, 238.

²²² "Türklerin soyundan gelen" anlamındaki Türkopoller haçlılar tarafından hafif süvari olarak kullanılan Türk veya Arap kökenli yerli birliklerdir. Başlarında *Turkopolier* olarak anılan bir Frank komutan bulunur. Bu Müslüman paralı askerlerin isimleri ve kullanımlarına ilişkin gelenek Bizans'tan gelmektedir. Makhairas 1932, II, 77.

²²³ Genellikle Geç Ortaçağ'da Avrupa'da kullanılan ve kurmalı bir sisteme sahip olup uzak mesafedeki hedefi vurmak için tasarlanan bir yay türü olan arbaleti kullanan askerlere verilen isimdir. Nicholson 2004, 5; De Vries-Smith 2012, 41.

²²⁴ Bustron 1886, 260, Strambaldi 1893, 47; Makhairas 1932, II, 107-108;

²²⁵ Bustron 1886, 260; Amadi 1891, 411-412; Strambaldi 1893, 48; Jorga 1896, 125; Makhairas 1932, I, 109; Tekindağ 1954, 167; Kofoğlu 2006, 238-239.

1.3.1.3. Teke Emiri Mübârizeddin Mehmed Bey'in Antalya'yı Geri Alma Girişimleri (1361-1362)

Kral Pierre'in Türkler karşısında elde ettiği bu zafer Avrupa'da büyük sevinçle karşılanmış, bu zafer şerefine kutlamalar yapılmıştır²²⁶. Ancak Teke Emiri Mübârizeddin Mehmed Bey derhal Antalya'yı geri alma girişimlerinde bulunmuştur. 1361 yılında Mehmed Bey süvari ve piyadelerden oluşan 3000 kişilik bir kuvvet ile Antalya'ya gelmiştir. Alanya Emiri Hüsâmeddin Mahmud Bey ve Eğirdir'de hüküm süren Hüsâmeddin İlyas Bey'i de yanına alarak kenti kuşatan Mehmed Bey kentteki yaya ve atlı kuvvetlerin dışarı çıkıp kendilerini köşeye sıkıştırmaları ile bu girişiminden sonuç elde edememiştir. Makhairas kroniğinde, yaptıkları yoğun baskı sonucu²²⁷ Teke Emiri maiyetinin çadırlarını ve teçhizatlarını geride bırakarak kaçmak zorunda kaldıklarını belirtmektedir²²⁸.

Mehmed Bey bu teşebbüsün başarısız olması üzerine Türklerin kente yiyecek satmalarını yasaklamış; kente su getiren antik kemeri yıkmıştır. Kışın gelmesi ile zorlaşan hava koşulları dolayısıyla gemilerle de yardım alınamadığı için kent sakinleri açlık çekmeye başlamıştır. Döneme ait kronikler gıda kıtlığını ifade etmek için atların turunç yapraklarından başka yiyecek bir şeyi olmadığını ifade etmektedirler²²⁹.

Kentin sıkıntılı durumundan faydalanmak isteyen Teke Emiri büyük bir ordu toplamıştır. Antalya'ya gönderdiği elçiler ile o sırada Antalya idarecisi (*kaptan*) olan Kıbrıs Türkopol'ü Jacques de Nores'a kenti kendisine teslim etmesini aksi halde güç kullanarak alacağını ifade etmiştir. Türkopol ise kendisiyle seve seve savaşacağını; kaleyi almak istiyorsa güç kullanması gerektiğini belirterek elçiyi geri göndermiştir. Gerçekleşen mücadelede Türkler Kıbrıslılar karşısında üçüncü kez yenilgiye uğramışlardır²³⁰.

1.3.1.4. Kıbrıs Amiralî Jean de Sur'un Myra (Demre) Baskını (1362)

Kıbrıs Krallığı, kaynaklarda *kaptan* olarak ifade edilen idarecileri dönüşümlü olarak Antalya'ya göndererek kentin idaresini sağlıyordu. Mayıs 1362'de Kıbrıs Amiralî Jean de Sur, kentin idaresini Türkopol Jacques de Nores'dan almak ve kente erzak getirmek üzere 4

²²⁶ Jorga 1896, 126.

²²⁷ Sait Kofoglu ve Şehabeddin Tekindağ Türklerin yenilmesinde onların savaş taktikleri hakkında bilgi sahibi olan Rodos şövalyelerinin rolü olduğunu ifade etmektedirler. Tekindağ 1954, 166; Kofoglu 2006, 239.

²²⁸ Makhairas 1932, I, 111; Strambaldi 1893, 47; Kofoglu 2011, 348.

²²⁹ Mas Latrie 1845, II, 496; Jorga 1896, 126, Makhairas 1932, I, 111.

²³⁰ Strambaldi 1893, 49; Jorga 1896, 127; Makhairas 1932, I, 117.

kadırga, 6 yük gemisi ve 4 korsan gemisi ile yola çıktı²³¹. Jean de Sur'un ilk icraatı Teke Beyliğinin kıyısında yer alan ve St. Nicholas'nın memleketi olan Myra'ya bir baskın düzenlemek oldu. 9 Mayıs 1362'de kaleyi ele geçirdi ve çok sayıda insanı katletti. Değerli vazolar, eşyalar ve azizlerin ikonaları tahrip edildi. Latinlerin St. Nicholas kilisesinde bulunan St. Nicholas ikonası Mağusa'ya götürüldü. Amiral Jean de Sur Myra'dan ayrılırken burayı ateşe verdi ve kaleyi yaktı²³².

Teke Emiri Myra'ya yapılan bu saldırının ardından Jean de Sur'a Antalya'yı para karşılığında satın almayı teklif etmiş ancak Jean de Sur Kral Pierre'in paraya ihtiyacı olmadığını hatta arzu ederse başka yerleri de himayesi altına alabileceğini ifade ederek Teke Emirinin bu isteğini reddetmiştir²³³.

1.3.1.5. Mübârizeddin Mehmed Bey'in Antalya ve Kıbrıs Baskınları (1363)

Mübârizeddin Mehmed Bey Antalya'yı geri alma girişimlerine hiç ara vermeden devam etmiştir. Özellikle Antalya idarecilerinin görevleri devrettikleri zamanı bir fırsat olarak gören Teke Emiri 1363 yılında yeni bir Antalya saldırısı gerçekleştirmiştir. John Carmain'in Jean de Sur yerine Antalya kaptanı olarak tayin edileceğini öğrenen Mehmed Bey hazırlıklara başlamıştır. Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey başta olmak üzere bütün komşu emirler ile yaptığı ittifak neticesinde Antalya'yı abluka altına alan Mehmed Bey, Hüsameddin İlyas Bey'den aldığı takviye kuvvetler ile 45.000 kişilik bir ordu ve Alanya emirinin tesis ettiği 8 kadırgadan oluşan bir filo meydana getirmiştir²³⁴.

Gelişmelerden haberdar olan John Carmain, Kıbrıs'a haber göndererek yardım istedi. Kumandan Jean de Brie komutasında Antalya'ya 3 kadırga gönderildi. Kadırgalar Türk ordusundan önce kente vardılar. Teke Emirinin kuvvetleri kaleden içeri gönderdikleri taşlarla şiddetli bir saldırıya giriştiler. Bununla birlikte Kıbrıs kuvvetleri okçular ve arbaletçilerle karşılık vererek kuvvetleri dağıtmayı başardılar. Daha sonra kaleden çıkış hareketi yaparak

²³¹ Amadi 1891, 412; Makhairas 1932, I, 111-112. Bustron gemileri, 8 kadırga, Antalya'dan gelen 3 kadırga ve 4 fusta (*fuste*) olarak belirtir. Bustron 1886, 260.

²³² Mas Latrie 1845, II, 496-497; Bustron 1886, 260; Amadi 1891, 412; Strambaldi 1893, 49-50; Makhairas 1932, I, 113.

²³³ Jorga 1896, 127; Makhairas 1932, I, 128.

²³⁴ Makhairas 1932, I, 117; Atiya 1938, 328; Hill 1972, II, 323; Kofoglu 2011, 348.

Mehmed Bey'in kuvvetlerini bozguna uğrattılar. Jean de Brie, Teke'nin 8 gemisinin peşine düşerek onları Yerakies'e²³⁵ kadar takip etmiş ve ele geçirerek yakmıştır²³⁶.

Kral I. Pierre'in 1362 yılında Haçlı Seferi düzenlemek için yardım toplamak amacıyla 3 yıl süren bir Avrupa seyahatine çıkması²³⁷ ve 1362 ve 1363 yıllarında Kıbrıs'ı vuran veba dolayısıyla hem ada sakinlerinin hem de garnizonun büyük bölümünün hayatını kaybetmesi Mübârizeddin Mehmed Bey'i bu kez Kıbrıs'a saldırı düzenlemeye teşvik etti²³⁸. Mehmed Bey (Mehmed Reis) Alanya ve diğer sahil emirlerinin yardımıyla oluşturduğu 12 kadırgalık bir filo ile Kıbrıs'ın kuzeybatısında yer alan Pendayia'ya (Pentayia) çıkartma yaptı. Burada pek çok kenti yağmalayıp çok sayıda esir alarak Anadolu'ya döndü. Kralın yokluğunda naip olarak görev yapan Jean d'Antioche'un Lefkosia'dan gönderdiği atlı ve yaya kuvvetler geldiğinde Türkler adadan ayrılmışlardı²³⁹.

Mehmed Bey tekrar 6 kadırga hazırlatarak Karpaz bölgesine geldi. Burada yine yağma faaliyetleri gerçekleştirip çok sayıda köye zarar verdi, pek çok kişiyi esir aldı. Karpaz Leydisi son anda Müslümanların eline esir düşmekten kurtulmuştur. Kral naibi bunun üzerine 4 kadırga hazırlatarak bunları Alanya, Karpaz ve Baf'a (Pafos) gönderdi. Karpaz civarında yaşanan deniz mücadelesinde²⁴⁰ Francis Spinola boğularak ölmüştür. Ancak Kıbrıs

²³⁵ R. Dawkins burasının Alanya'daki antik *Korakesion* olabileceğine ileri sürmektedir, Makhairas 1932, II, s. 106.

²³⁶ Makhairas 1932, I, 118-119; Atiya 1938, 328-329; Hill 1972, II, 322-323; Konyalı 2011, 89.

²³⁷ Kral Pierre'in Avrupa seyahatinin ayrıntıları için bk. Jorga 1886, 144-201; Hill 1972, II, 324-329.

²³⁸ Amadi 1891, 412-413; Strambaldi 1893, 58; Makhairas 1932, I, 119; Hill 1972, II, 323.

²³⁹ Makhairas 1932, I, 121; Atiya 1938, 329; Kofoğlu 2006, 240.

²⁴⁰ Leontios Makhairas, kroniğinde bu mücadeleyi ayrıntılarıyla anlatmaktadır: “§ 140.— Sir Francis Spinola ve Sir Henry de La Couronne'un içinde bulunduğu kadırgalar Karpasi'den Kormakiti'ye doğru yol alırken iki Türk gemisi ile karşılaştılar. Bir tanesinden adamlar karaya inmiş ve yağmaya gitmişlerdi ve diğeri bekliyordu. Ve Kıbrıslılar boş olduğunu görünce kadırgayı ateşe verdiler ve yaktılar ve karadaki adamlar gemilerinin yandığını görünce bir tepeye çıktılar ve kendilerini savunmak için hazırlandılar. Ve kral naibi bu haberi duyunca, (derhal) silahlı adamlar gönderdi ve onlar Türkleri yakaladılar ve Lefkoşa'ya getirdiler ve onları atların arkasında sürüklediler ve astılar. Diğer Türk kadırgası iki Kıbrıs kadırgasını görünce denize açıldı ve kaçtı. Ve Sir Francis Spinola'nın kadırgası Türk kadırgasının önüne geçti ve kadırga silahsız olmasına rağmen Türkler derhal teslim oldular ve kadırga bir ip ile Kıbrıslıların kadırgasına bağlanıp çekildi. Sir Henry de La Couronne'un kadırgası Türk kadırgasının tamamen yakıldığını görmek için Kıbrıs'ta kaldı. § 141.— Türkler Sir Francis Spinola'nın kadırgasının mürettebatının silahsız olduğunu gördüklerinde kendilerine şöyle söylediler: “Hristiyanların bizi infaza sürüklediklerini ve bizi astıklarını görüyoruz ve hiçbir kaçışımız yok, bizi atlarımızın arkalarından sürüklemelerindense ölünceye kadar silahlarımıza davranalım.” Ve derhal teli kestiler yayları için oklar hazırladılar ve kaptan Sir Francis Spinola'yı vurup öldürdüler ve kadırganın mürettebatından da çok sayıda kişiyi

kuvvetlerinin üstün olması nedeniyle Mehmed Bey Trablus'a sığınmıştır. Kıbrıslılar ele geçirdikleri Türkleri atların arkasında sürükleyerek asmışlardır. Anadolu sahillerine yönelen 8 kadırgalık Kıbrıs filosu Anamur kalesini zapt etmiştir²⁴¹.

1.3.1.6. Kral I. Pierre'in İskenderiye Baskını ve Alanya Saldırısı (1365-1366)

Kral I. Pierre 3 yıl süren Avrupa seyahati boyunca yanında topladığı kuvvetlerle 9 Ekim 1365'te İskenderiye'ye saldırdı. Kenti üç gün boyunca yağmaladılar. 70 gemiyi ganimetle doldurup, 5000 kişiyi esir aldılar. Burada gerçekleştirdikleri katliamın ardından önce Limasol ardından Mağusa'ya döndüler²⁴². Kral Pierre, Memlûk Sultanının topraklarına saldırılar düzenlemeye devam etmek istiyordu. Bu nedenle 25 Nisan 1366 yılında Beyrut'a saldırı düzenlemek üzere gemiler hazırlatılmasını emretti ve Peter Monstri'yi bu filonun kaptanı tayin etti²⁴³.

Kral Pierre'in Memlûklar üzerine yaptığı saldırıdan en çok zararlı çıkan taraf Venedikliler olmuştur. Sultan II. Şaban İskenderiye baskınının ardından Avrupalılar ile ticaret yapılmasını yasaklamıştır. Bunun üzerine sultanın huzuruna çıkan Venedik elçileri saldırının kendilerinden bağımsız gerçekleştiğini ve topraklarında ticarete devam etmek istediklerini belirtmişler; ancak sultan Kıbrıs Krallığı ile barış yapmadan hiçbir Avrupalı ile barış yapmayacağını belirtmiştir²⁴⁴. Venedikliler Kıbrıs'a döndüklerinde Mağusa limanında bekleyen filoyu görünce kralın huzuruna çıkmışlar ve Memlûk Sultanının topraklarına düzenlenecek bir başka saldırının kendileri açısından felaketle sonlanacağını belirterek seferin yönünü Anadolu sahillerine yöneltmesi konusunda kralı ikna etmişlerdir²⁴⁵.

öldürdüler. Geri kalanlar Türklerin cesaretini görünce, (Hristiyanlardan) bazıları kendilerini denize attılar ve Sir Henry de La Couronne'a ait diğer kadırgaya yüzdüler ve kaptan durumdan haberdar olmadığı için kendisini bilgilendirdiler. Ve kaptan derhal adamlarını topladı ve geri döndü ve onlara yetiştirdi. Ve Kıbrıslılar ile kaptan Sir Henry de La Couronne öfkeyle Türklerin gemisine atladılar. Ve (Sir Henry'nin gemisindeki) adamlar sayıca çok fazlaydılar ve (Türk gemisine çıktıklarında) gemi yan yattı ve birçok kişi denize düştü, hepsi silahlıydılar ve (hepsi boğuldular ve kadırganın) kaptanı Spinola da boğuldu." Makhairas 1932, I, 121-123.

²⁴¹ Mas Latrie 1845, II, 499-500; Jorga 1886, 275-276; Strambaldi 1893, 53-54; Makhairas 1932, I, 121-123; Hill 1972, II, 323-324; Kofoglu 2011, 349.

²⁴² İskenderiye baskınının ayrıntıları için bk. Machaut 1877, 64-109; Jorga 1886, 286-301; Bustron 1886, 262; Amadi 1891, 414-415; Strambaldi 1893, 68-69; Makhairas 1932, I, 151-155; Hill 1972, II, 333.

²⁴³ Makhairas 1932, I, 157.

²⁴⁴ Hill 1972, II, 338.

²⁴⁵ Makhairas 1932, I, 159.

Monstri 22 parçadan oluşan filo ile Alanya'ya saldırmış ancak Karamanoğullarının yardımı gelmesi ve Alanyalıların direnişi üzerine saldırı başarısız olmuştur. Bunun üzerine Manavgat'a yönelen kuvvetler sahil boyunca yağma faaliyetleri gerçekleştirmiş ve burada toplanan Türk gemilerini yaktıktan sonra 1366 yılı sonunda Mağusa'ya dönmüşlerdir²⁴⁶.

1.3.1.7. Antalya'daki Garnizonun İsyanı (1367)

Antalya, Kıbrıs Krallığı hâkimiyetinde olduğu dönemde etrafındaki Türkmen Beyliklerinin baskısı dolayısıyla geçimini büyük oranda Kıbrıs'tan gönderilen erzak ile sağlıyordu. Kıbrıs'tan dönüşümlü olarak giden kent idarecisinin komutası altında bulunan garnizonun maaşları da Kıbrıs'tan gönderilmekteydi. İskenderiye saldırısının ardından Memlûk Emiri Yelboğa²⁴⁷ ile arasının açılması ve Venediklilerin baskısı ile sultanla barış yapma uğraşları sırasında Kral Pierre, Memlûk sultanından gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı Antalya'ya erzak gönderecek filoyu Mağusa limanında bekletmiş; Antalya'ya göndermemiştir²⁴⁸.

Maaşları ödenmeyen ve kendilerine erzak gönderilmeyen Kıbrıs garnizonu Peter Canel adlı bir askerın liderliğinde isyan etmiş ve o sırada kentin idarecisi olan Sir Leon d'Antiaume'u ele geçirdikleri kentin anahtarını Türklere vermekle tehdit etmişlerdir. Antiaume'un krala durumu bildirmesi üzerine Kral Pierre, 26 Mayıs 1367'de 4 Rodos kadırgası, kendisine ait 28 kadırga ve başka irili ufaklı gemilerden oluşan filo ile Antalya'ya gelmiştir. İsyanında başı çeken Antiaume öldürülmüş, garnizonun maaşı ödenmiş ve isyan bastırılmıştır²⁴⁹.

Buradan Rodos'a geçen Kral Pierre, dönüşte arkasını sağlama almak için tekrar Antalya'ya gelmiş burada Teke Emiri ve diğer emirler ile görüşerek kendilerinden tekrar biat almış ve aralarındaki anlaşmaları tekrar teyit etmiştir²⁵⁰.

²⁴⁶Mas Latrie 1845, II, 505-506; Bustron 1886, 263Amadi 1891, 415; Strambaldi 1893, 71; Makhairas 1932, I 159-161; Bostan 1989, 340; Merçil 1989, 332; Turan 1999, 143; Kofoglu 2006, 241.

²⁴⁷Memlûk Sultanı el-Eşref Şaban o sırada 11 yaşında bulunduğu için devlet yönetimi Emir Yelboğa'nın elindeydi. Altan 2002, 1217.

²⁴⁸ Makhairas 1932, I, 179-181;

²⁴⁹ Amadi 1891, 416-417; Strambaldi 1893, 79-80; Makhairas 1932, I, 181-183; Hill 1972, II, 349.

²⁵⁰ Makhairas 1932, I, 189; Hill 1972, II, 351; Kofoğlu 2006, 253.

1.3.2. II. Pierre (Perrin/Peter) Dönemi (1369-1382)

Kaynaklarda sıklıkla II. Peter olarak geçen Perrin, Kral I. Pierre ile Kraliçe Eleanor of Aragon'un²⁵¹ oğludur. Trablus Kontu unvanına sahip olan Perrin 15 yaşında tahta çıkmış ve amcası Kıbrıs *Constable*'ı olan John niyabetinde hüküm sürmeye başlamıştır²⁵².

1.3.2.1. Mübârizeddin Mehmed Bey'in Antalya'yı Geri Alma Girişimi (1370)

Kral I. Pierre tarafından ele geçirilmesinden beri Antalya'yı geri alma isteğinden vazgeçmeyen Teke Emiri Mübârizeddin Mehmed Bey, topladığı kuvvetlerle bulunduğu girişimlerin sonuçsuz kalması dolayısıyla bu kez kenti içten ele geçirmeyi denemiştir. Bu sırada Kıbrıs Krallığında Kral Pierre'in olaylı bir şekilde öldürülmesi ile yaşanan karışıklıktan da faydalanmak istemiş olmalıdır²⁵³.

Bu doğrultuda bir plan yapıp aslen Antalyalı olup kent Kıbrıslıların eline geçtiği sırada kent dışında olan bir Türk'ü Antalya'ya gönderdiler. O sırada kentin kaptanı olan Sir Thomas de Colie'ye giden Türk vaftiz edilmek ve Kıbrıs kuvvetlerine katılmak istediğini belirtti. Kaptanın güvenini kazanarak hizmetine girmeyi başaran Türk, orada daha önce yaşamış olmanın avantajını da kullanarak kendisine yandaş toplamaya başladı. Mehmed Bey adına kenti Kıbrıslılardan aldıkları takdirde onlara teslim edeceğine dair söz vererek müttefiklerini toplaması üzerine Mehmed Bey'e haber gönderip kendisini kenti almaya davet etti.

Planlandığı üzere kente gece gelen Mehmed Bey kapıları yakmış, 14 kuleyi ele geçirmiş ve garnizondan çok sayıda kişiyi öldürmüştür. Ancak kale muhafızının çıkan arbede üzerine ahaliye ve kuvvetlere haber vermesi üzerine yaşanan mücadelede Kıbrıslılar Teke Emirinin akrabası olduğu belirtilen bir emir de dâhil olmak üzere Türklere çok sayıda kayıp verdirmişler; saldırının başarıya ulaşamayacağını anlayan Mübârizeddin Mehmed Bey de geri çekilmiştir.²⁵⁴ Ancak ordusu kentin iç kesimler ile bağlantısını kesmiş ve kenti, erzakını Kıbrıs'tan temin etmeye zorlamıştır²⁵⁵.

Kral naibi John de Lusignan bir ihanetle karşı karşıya olabileceklerini düşünerek Sir Thomas de Montolif of Kliro'yu 2 kadirga ile Antalya'ya göndermiştir. Kentin idarecisi Sir Thomas de Colie yerine bir Cenevizli olan Eustace Passanto'yu görevlendirmiştir. Sir Thomas

²⁵¹ Aragon Kralı II. James'in küçük oğlunun kızıdır,.Edbury 1980, 221.

²⁵² Hill 1972, II, 370.

²⁵³ Kral I. Pierre'in ölümüne ilişkin ayrıntılar için bk. Makhairas 1932, I, 263-269.

²⁵⁴ Amadi 1891, 430-431; Strambaldi 1893, 128; Makhairas 1932, I, 303-305; Kofoglu 2011, 349,

²⁵⁵ Mas Latrie 1846, III, 122.

Montolif de Kliro Anamur'u geçip sahil kesimlerini yağmalamış; burada tahribata yol açıp çok sayıda esir aldıktan sonra Antalya'ya geçmiştir. Yeni kaptan Sir Eustace'ı Antalya'da bırakan Montolif geçirdiği soruşturmanın ardından suçsuzluğu ispatlanan Sir Thomas de Colie ile birlikte Kıbrıs'a dönmüştür²⁵⁶.

1.3.2.2. Antalya'nın Teke Emiri Mehmed Bey'e Bırakılması (1373)

Birbirleriyle daima rekabet halinde olan Cenevizliler ile Venedikliler arasındaki husumet Kral II. Pierre'in taç giyme töreninin ardından şerefine verilen bankette doruk noktasına çıkmıştır. İki grup arasında çıkan arbedede Kıbrıslıların Venediklilerin yanında yer alması ve çok sayıda Cenevizlinin öldürülmesi ile başlayan gerginlik Cenevizlilerin 1373 yılında Mağusa'yı işgal etmesi ve krallığı vergiye bağlamasına kadar gitmiştir²⁵⁷. Kıbrıs Krallığı II. James dönemine kadar (1464) Ceneviz tahakkümü altında kalmıştır²⁵⁸.

Öte yandan Antalya Cenevizliler için hem Suriye ile ticaret yapabilmek açısından önemli bir liman hem de Kıbrıs'a olan yakınlığı bakımından stratejik bir noktaydı. Kral I. Pierre zamanından beri Antalya'ya sahip olma isteklerini ifade etmekteydiler. Kıbrıs açısından bakıldığı zaman ise Antalya'nın idaresi ada üzerinde yük teşkil ediyordu. Erzakın adadan gönderilmesi, orada görevli idareci ve askerlerin maaşları hazine için masraf teşkil ediyordu. Ayrıca papa ve Rodos şövalye üstadı, Kral I. Pierre'in öldürülmesini öfkeyle karşılamıştı. Dolayısıyla Cenevizlilerin muhtemel bir Antalya saldırısı karşısında dışarıdan destek gelmesi pek muhtemel değildi. Cenevizlilerin eline geçmesinden ziyade Antalya'nın Türklere bırakılması Kıbrıs açısından daha güvenliydi²⁵⁹.

Kral II. Pierre konseyine danıştıktan sonra kenti Teke Emirine teslim etmenin yerinde olacağına karar verdi. Mağusalı Sir Badin Mistakheli ile Lefkoşalı George Pissologos adlı iki kişiyi Mehmed Bey'e elçi olarak göndererek durumu kendisine belirtti. Mehmed Bey Kıbrıs Kralına sadakat yemini etmey ve yıllık vergi ödemeyi kabul etmiştir. Ayrıca kral Antalya'da bulunan cephaneliği, savaş malzemelerini ve garnizonunu Kıbrıs'a getirebilecekti²⁶⁰.

²⁵⁶ Strambaldi 1893, 129; Makhairas 1932, I, 305; Hill 1972, II, 377.

²⁵⁷ Cenevizliler ile yaşanan mücadelelerin ayrıntısı için bk. Amadi 1891, 432-435; Strambaldi 1893, 131-135; Makhairas 1932, I, 313-323; Hill 1972, II, 378-415.

²⁵⁸ Co 1911, 701.

²⁵⁹ Mas Latrue 1846, III, 123; Mutfian 1988, I, 471-472.

²⁶⁰ Bustron 1886, 296; Amadi 1891, 441-442; Strambaldi 1893; 148; Makhairas 1932, I, 345; Flemming 1964, 89.

14 Mayıs 1373'te Antalya'ya gelen Mehmed Bey krala sadakat yemini etti ve elçilere krala iletmeleri için bir dizi değerli gümüş kap verdi. Kralın emri üzerine Kıbrıslılar kendileri için gönderilen büyük gemiye bindiler. Yanlarına eşyalarını, Havari Lukas'ın yaptığına inanılan Meryem Ana ikonasını, kiliselerdeki altın ve gümüşleri ve azizlere ait pek çok kutsal kalıntıyı da alarak Antalya'dan ayrıldılar²⁶¹. Mübârizeddin Mehmed Bey Kıbrıslılar tarafından kiliseye çevrilen ve Alâeddin Cami olarak bilinen Yivli Cami'yi onararak eski haline getirdi.

Bu konuya ilişkin olarak Şikârî sonradan Müslüman olan bir kişinin (Kosun) yardımı ile kale muhafızına kapıyı açtırıp içeridekileri kılıçtan geçirip kenti ele geçirdiklerini anlatır²⁶². Sait Kofoğlu Mübarizeddin Mehmed Bey'in kenti karadan ve denizden kuşatarak aldığını, Şehabettin Tekindağ ise kentin savaş yolu ile alındığını belirtmektedir²⁶³. Ancak biz araştırmamız dâhilinde kaynaklarda bir kuşatma veya savaşa ilişkin herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Yivli Cami'ye konan kitabede geçen fetih kelimesinin 12 yıl boyunca Hristiyanların elinde kalması ve kentin pek çok kurtarma girişiminin ardından tekrar Müslüman hâkimiyeti altına alınmasını ifade ediyor olabileceği kanısındayız.

1.3.3. I. Jacques (James) (1382-1398) ve Janus (1398-1432) Dönemleri

Kral II. Peter'in ölümünün ardından Kıbrıs Krallığının varisi olan I. Jacques (James) o sırada Cenova'da esir tutulmaktaydı. Cenevizliler ile şartları oldukça ağır olan bir anlaşma yapıldıktan sonra serbest kaldı ve 1385 yılında kral ilan edildi²⁶⁴. Kilikya Ermeni Kralı VI. Leo'nun 1393 yılında ölmesi üzerine Jacques aynı zamanda Kilikya Ermeni Kralı da olmuş ve kraliyet armasına Tâbi Kilikya Krallığının arması olan kızıl aslanı da dâhil etmiştir²⁶⁵. Ancak Kilikya birkaç yıl önce Müslümanlar tarafından ele geçirildiği için bu yalnızca bir unvandan ibarettir²⁶⁶. Kral I. Jacques hükümdarlığı sırasında Cenevizlilerin Kıbrıs ekonomisine verdiği zararı telafi edebilmek adına yeni vergiler koymuştur²⁶⁷.

²⁶¹ Mas Latrie 1846, III, 124; Makhairas 1932, I, 347.

²⁶² Şikârî 2005, 117-118.

²⁶³ Tekindağ 1971, 130, Kofoğlu 2006, 254.

²⁶⁴ Makhairas 1932, I, 613-615. Jacques'ın Ceneviz'de esir tutulmasının ayrıntıları için bk. Makhairas 1932, I, 545-547.

²⁶⁵ Lusignan 1579, 21; Hill 1972, II, 441.

²⁶⁶ Iorga 1930, 153; Edbury 1991, 38.

²⁶⁷ Amadi 1891, 495; Makhairas 1932, I, 618.

Kral I. Jacques'ın ölümünün ardından Cenova'daki esareti sırasında dünyaya gelen oğlu Janus 1399 yılında Kudüs, Kıbrıs ve Kilikya Ermeni Krallıkları tacını giymiştir²⁶⁸. Janus'un hükümdarlığı sırasında Kıbrıs veba ve çekirge istilalarından muzdarip olmakla kalmamış; Memlûklar adayı ele geçirip vergiye bağlamışlar ve Kral Janus'u esir almışlardır²⁶⁹.

1.4. II. Jean'dan Krallığın sonuna kadar Siyasi İlişkiler (1432-1489)

Kral Janus'un ölümünün²⁷⁰ ilan edilmesinin ardından bütün lortlar tek oğlu olan Jean'ın (John) krallığını tanımışlardır. Kıbrıs Krallığının 14. Kralı, II. Jean olarak 24 Ağustos 1432'de St. Sophia'da taçlandırılmıştır²⁷¹. O sırada 18 yaşında bulunduğu için kendisinden büyük olan kuzeni ve Trablus Kontu Sir Peter de Lusignan kral naibi olarak tayin edilmiştir²⁷².

1.4.1. Alanya Beyi ile Ticaret Anlaşması (1450)

Kral Janus'un ölümü artık krallıkta bir gelenek halini aldığı üzere papaya bildirildi. Ayrıca Kahire'ye de elçiler gönderildi ve Memlûk sultanına vergi ödemeye devam edeceklerini ilettiler²⁷³.

Başka bir elçi heyeti de yabancı kaynaklarda sıklıkla “*Grand Karaman*” olarak geçen İbrahim b. Muhammed Taceddin'e gönderilmiştir. 1432 yılında Kudüs'e doğru yola çıkan Fransız Seyyah Bertrandon de La Brocquière ve kronik yazarı Leontios Makhairas'ın da yer aldığı bir elçi heyeti Konya'ya giderek Karaman Beyi'ne Kıbrıs kumaşları, şahin, şeker, arbalet gibi kıymetli hediyeler sunmuşlardır²⁷⁴.

Nitekim Karamanoğlu İbrahim Bey Kıbrıs'a karşı düşmanca bir tavır içerisindeydi. Kral II. Jean 1448 yılında İbrahim Bey'e karşı Rodos şövalye tarikatının Büyük Üstadı'ndan yardım istemiş; ancak İbrahim Bey elçilerin gidip gelmesi ile vakit kazanırken Kıbrıslıların seksen yıldan fazla ellerinde tuttıkları Anadolu'daki son toprakları olan Gorigos'u

²⁶⁸ Bustron 1886, 353; Amadi 1891, 495-496; Hill 1972, II, 447.

²⁶⁹ Makhairas 1932, I, 661-665; Hill 1972, II, 470-481; Altan 2011, 335-341; İbn Tagrıberdi 2013, 466-467.

²⁷⁰ Strambaldi kralın 1432 olan ölüm tarihini 1434 olarak verir; Strambaldi 1893, 287. Bustron'da yer alan Kral Janus'un mezar yazıtında ölüm tarihi 29 Haziran 1432 olarak geçmektedir. Bustron 1886, 371.

²⁷¹ Lusignan 1579, 24.

²⁷² Amadi 1891, 515; Makhairas 1932, I, 681; Hill 1972, III, 497.

²⁷³ Hill 1972, III, 499.

²⁷⁴ Mas Latrerie 1855, III, 3-10; Broquière 2000, 181-182.

garnizonun ihaneti ile geçirmiştir²⁷⁵. İbrahim Bey yalnızca Kıbrıs için değil Alanya için de tehlike oluştuyordu. Zira hem Karamanoğullarından hem de yayılma politikası ile sınırları gittikçe genişleyen Osmanlı Devletinden çekinen Karaman b. Savcı Bey daha 1427 yılında Alanya'yı 5000 altın karşılığında Memlûk Sultanı Barsbay'a satmıştı. Alanya bu tarihten itibaren Memlûk Sultanını metbu tanıyan beyler tarafından yönetilmekteydi²⁷⁶.

Kıbrıs üzerinde hâkimiyet kurmayı başaran Memlûklar bu kez gözlerini Rodos'a çevirmişlerdi. Bu doğrultuda Memlûk Sultanı Çakmak 1440 – 1444 yılları arasında Rodos'u Hospitallier Şövalyelerinden geri almak için sonucunda başarı elde edemediği 3 sefer düzenlemiştir²⁷⁷. 7 Ağustos 1440 tarihinde Emîr Tagrıbermiş ez-Zeredkâş ve Emîr-i Ahur Seyfi Yunus'un komutasında gerçekleştirilen ilk seferde donanma Rodos'a ulaşmadan önce Kıbrıs ve Alanya'ya uğramış; Alanya Beyi Memlûk donanmasına iki kadırğa ile destek vermiştir. Donanma kayda değer bir başarı elde edemediği için geri dönmüştür²⁷⁸. 1443 ve 1444 yılında düzenlenen Rodos seferleri de başarısızlıkla sonlanmıştır²⁷⁹.

Bu arada Alanya Beyi Lütfi Bey 1444 yılında Kıbrıs'ı işgal etmeyi düşünmüş; ancak Kral II. Jean'ın çağrısı üzerine Hospitallier'in Kıbrıs'ın yardımına gelmesi ve Memlûkluların Rodos Şövalyeleri karşısında aldığı yenilgilerden çekinerek bu fikirden vazgeçmiştir²⁸⁰.

1450 yılına gelindiğinde Lütfi Bey yeni bir Kıbrıs saldırısı hazırlığına girişmiştir. Bu sırada krallık yalnızca bu dış unsurların yarattığı tehditten değil üst düzey yöneticiler arasındaki anlaşmazlıklardan da muzdaripti. Durumdan haberdar olan Hospitallier Büyük Üstadı Jean de Lastic, Aragon Kralı Alfonso'nun Amirali Bernard of Villamarina'yı durumdan haberdar etmiş; Villamarina kendine ait 10 kadırğa ve tarikatın gönderdiği iki kadırğa ile yola çıkmıştır. Aynı büyüklükte bir filo da Memlûk Sultanı tarafından Kıbrıs'a gönderilmiştir. Doğu Akdeniz sularındaki bu gövde gösterisinden çekinen Alanya Emiri Lütfi Bey savaşmak yerine Kıbrıs Krallığı ile anlaşma yapma yoluna gitmiştir²⁸¹.

Bu anlaşma bir dostluk ve ticaret anlaşması mahiyetindedir. Her iki tarafın birbirini dost olarak kabul edeceğini, her iki tarafa ait tüccarların diğer tarafın limanlarına serbestçe

²⁷⁵ Mas Latrie 1846, III, 137; Loredano 1732, II, 177-183; Tekindağ 1965, 325, Sümer 2001, 458.

²⁷⁶ Flemming 1964, 124; Uzunçarşılı 1988, 92-93; Merçil 1989, 332-333; Çetin 2011, 341-342; Solak 2012, 124.

²⁷⁷ Fuess 2005, 17.

²⁷⁸ Konyalı 2011, 97; İbn Tagrıberdi 2013, 527; Ağır-Solak 2013, 124-125.

²⁷⁹ İbn Tagrıberdi 2013, 527-528.

²⁸⁰ Mas Latrie 1846, III, 138; Hill 1972, III, 517; Uzunçarşılı 1988, 93; Lloyd-Rice 1989, 7.

²⁸¹ Mas Latrie 1846, III, 140-141; Uzunçarşılı 1988, 93; Merçil 1989, 333; Hill 1972, III, 521; Ağır-Solak 2013; 125.

girip çıkabileceğini, herhangi bir tehlike durumunda tarafların birbirlerini haberdar edip birbirlerine yardım edeceklerini taahhüt etmektedir. Rodos Büyük Üstadı anlaşma maddelerinin ihlalden kaynaklanacak herhangi bir durumda anlaşmazlığı çözmek üzere başvurulacak yetkili merci olarak kabul edilmiştir²⁸².

Bu anlaşma dâhilinde Lütfi Bey 1451 yılında Alanya'yı kuşatan Karamanoğlu İbrahim Bey'e karşı Kral II. Jean'dan yardım istemiştir. Kral Jean'ın bu talebi Rodos'a iletmesi üzerine Büyük Üstad, Türkopol William Dawnay'i birkaç gemi ile yardıma göndermiştir. Bu kuvvetler sonucu muallak olmakla birlikte Anamur'u kuşatmışlardır. Kral II. Jean İbrahim Bey'e karşı Venedik'ten de yardım istemiştir. İbrahim Bey'e Kıbrıs ile barış içerisinde kalması için gönderilen Venedik elçileri ile yapılan görüşmeler 12 Şubat 1453 yılında Venedik ile Karaman Beyi arasında bir anlaşma imzalanması ile sonuçlanmıştır²⁸³.

Ancak Kıbrıs Krallığı ile kurulan bu dostluk ilişkisi fazla uzun ömürlü olmamıştır. Alanya Beyi Lütfi Bey tebaasının Kıbrıs Krallığı tarafından kötü muameleye maruz kaldığını öne sürerek 1453 yılında Kıbrıs'a karşı bir saldırı hazırlığında bulunmuştur. Ancak Kral II. Jean'ın Rodos Şövalyeleri ve Memlûk Sultanını yardıma çağırması üzerine saldırıdan vazgeçmiştir²⁸⁴.

II. Jean 1458 yılında arkasında biri meşru kızı diğeri gayrimeşru oğlu olmak üzere iki çocuk bırakmıştır. Kızı Charlotte ve gayrimeşru oğlu Jacques (James) taraftarları arasında yaşanan mücadeleyi Jacques kazanmış; ancak kendisi 1473 yılında, tek meşru oğlu da ertesi yıl ölünce Lusignan hanedanı sona ermiştir. Jacques'ın Venedikli eşi Caterina Cornaro Venedik himayesi altında 1489 yılına kadar hüküm sürmüş fakat bu tarihte krallık üzerindeki haklarını Venedik'e bırakarak Batı'ya çekilmiş ve Kıbrıs Krallığı 1489'da sona ermiştir²⁸⁵.

²⁸² Mas Latrie 1846, III, 141; Lloyd-Rice 1989, 7; Çetin 2011, 342. İbrahim Hakkı Konyalı Alanya Beyinin o sıra da Lütfi Bey olmadığını ileri sürmektedir. Ancak Malta arşivlerinde bulunan ve Lusignanlara ait en erken tarihli resmi belge olma özelliğini taşıyan anlaşma metni Grekçe orijinali ve Fransızca tercümesi ile birlikte Mas Latrie tarafından tercüme edilmiştir. Her iki metinde de Lütfi isim kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Mas Latrie III, 1865, 64-66.

²⁸³ Hill 1972, III, Taşkiran 2016, 804-805;

²⁸⁴ Loredano 1732, II, 184; Merçil 1989, 333; Ağır-Solak 2013, 126.

²⁸⁵ Estienne 1579, 25-27; Edbury 1991, 38.

2. BÖLÜM

KIBRIS –ANTALYA ARASINDAKİ İKTİSADİ İLİŞKİLER

Kıbrıs adası, Antalya'nın Avrupa'ya açıldığı pazarlardan biriydi. Anadolu'dan dışarıya açılan malların bir kısmı Antalya limanına geliyor ve buradan hem Doğu'ya hem de Kıbrıs üzerinden Batı'ya taşınıyordu. Öte yandan ada denizin ortasında bir toprak parçası olması dolayısıyla dışa bağımlı olmasına rağmen; adanın verimliliği ve belirli ürünlerdeki bolluğu hem ithalat hem ihracat faaliyetlerinde aktif olarak rol almasına yol açmıştır.

2.1. Antalya – Kıbrıs Arasında Ticareti Yapılan Ürünler

Kıbrıs ve Antalya'nın coğrafi yakınlıkları bölgeler arasında çok yoğun ve olağan bir ürün sirkülasyonuna sebep olmuştur. Baharat, gıda maddeleri, kumaş çeşitleri gibi pek çok ürün bazen nihai hedefleri bazen de çok daha uzak bölgelere ulaşacakları ara istasyonlar olarak ticaret ağının parçası olmuştur. Hiç şüphesiz bu başlık altında ele alınan çok daha fazla ürünün ticaretinin yapılmış olması söz konusudur. Ancak burada kaynaklarda en çok ön plana çıkan ve daha çok bahsi geçen bölgeye özgü ürünler ele alınmıştır.

2.1.1. Kumaş

2.1.1.1. Camlet

Kıbrıs ile Antalya arasında ticareti yapıldığı bilinen bir ürün kaynaklarda sıklıkla *camlet* olarak geçen dokunmuş kumaştır. Türkçeye genellikle devetüyü veya tiftikten (moher) yapılan bir kumaş türü olarak aktarılmakla birlikte gerek kaynaklarda takibinin daha kolay yapılması gerekse zaman içerisinde gelişen anlam kaymalarının önüne geçilmesi adına çalışmamızda bu kumaştan *camlet* şeklinde bahsedeceğiz.

Kaynaklarda “camelot”, “chamelot” (fr.), “clameloti”, “clemelloti”, “zameloti”, “zambelotti”, (Lat. ve İta.) şeklinde farklı formlarda geçen *camlet* kumaşının adının kökeni ve tam mahiyeti tartışma konusudur²⁸⁶. Jacoby'nin aktardığı üzere Marco Polo 13. yüzyıl sonlarında Çin Seddi'nin kuzeyinde bulunan Tangut eyaletinde gördüğü beyaz devetüyünden dokunmuş kumaşların dünyanın en güzel ve en kaliteli *camlet*'i olduğunu belirtmektedir. Bu kumaşın devetüyü veya keçi kılından üretildiğini belirten Heyd, Ankara keçisinin kılınını

²⁸⁶ Mas Latrie 1855, 889; Fleet 2009a, 241.

Ortaçağda dünya çapında üne sahip olduğunu ve yumuşaklık bakımından en iyi ipekle yarışır düzeyde olduğunu ifade etmektedir²⁸⁷.

Tanımlar, Doğu Akdeniz *camlet*lerinin devetüyünden, Ankara keçisi kılından elde edilen tiftikten veya çeşitli ipliklerden dokunduğu yönünde farklılık göstermektedir²⁸⁸. Ayrıca dönem değiştikçe kumaşın yaygınlık kazanması ile birlikte mahiyeti de değişime uğramıştır. Nitekim 19. yüzyılda yazılan bir ticaret ve kumaş terimleri sözlüğü *camleti* şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir enine bir boyuna iplik atmak suretiyle dokuma tezgâhında dokunan düz, sade bir kumaştır. Farklı renk ve çeşitleri mevcuttur. Bazısında hem enine (argaç) hem boyuna (arış) atılan iplikte keçî kılı, bazısında argaçta keçî kılı arışta yarı kıl yarı ipek, bazısında her iki iplikte de yün veya argaçta yün arışta iplik kullanılmak suretiyle muhtelif şekillerde imal edilmektedir²⁸⁹.”

Ancak ele aldığımız dönemdeki Orta Doğu ve Kıbrıs kumaşlarının mahiyeti hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. 13. yüzyılın ikinci yarısında Fransa’da pamuk ve *tiretaine*’den, 14. yüzyılda İngiltere’de ipek ve yün karışımından, yine 15. yüzyılda Batı’da tamamen ipekten *camlet*ler üretilmesi hem döneme hem de bulunulan bölgeye ve bölgenin ham madde zenginliğine göre *camlet* üretiminde de farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır²⁹⁰.

Camlet ilk önce Asya’da üretilmiş fakat imitasyonları Fransa’ya kadar yayılmıştır. Düşük kaliteli imitasyonları mevcut olmasına rağmen kaliteli versiyonları Fransa’da soyluluk belirtisi olarak kullanılmıştır²⁹¹. İngiltere Kralı III. Edward’ın hükümdarlığının 37. senesinde (1364), İngiltere’de giyim kuşama yönelik olarak hazırlanan kanunlarda soylu sınıftan daha alt bir sınıfta görev yapan bir kişinin *camlet*ten yapılmış cübbe giyemeyeceği belirtilmiştir²⁹².

Kıbrıs’ın *camlet* üretimi Doğu Akdeniz’deki Haçlı Devletleri ile yakından ilgilidir. 13. yüzyılda Sûr, Beyrut, Akkâ gibi merkezlerde ipek ve *camlet* üretimi yapılmaktaydı. Fransa Kralı IX. Louis 1250-1254 yılları arasında Akkâ’da bulunduğu sırada ordusunda görevli bir komutan olan Jean de Joinville’i ülkesine döndüğünde Fransisken rahiplerine sunmak üzere çeşitli renklerde 100 adet *camlet* almaya göndermiştir²⁹³.

Guy de Lusignan 1192 yılında insanlara Suriye ve Anadolu’dan Kıbrıs’a gelmeleri yönünde çağrı yaptığında gelenler arasında hiç şüphesiz dokuma işiyle uğraşanlar da vardı.

²⁸⁷ Heyd 1886, II, 703-704.

²⁸⁸ Jacoby 2012, 16.

²⁸⁹ Mortimer 1810, 34.

²⁹⁰ Jacoby 2012, 17-18.

²⁹¹ Planché 1842,IV, 8-9.

²⁹² Planché 1842,V,113.

²⁹³ Jacoby 2006, 174-175.

Ancak bu zanaatkârların Mağusa ve Lefkoşa'da bulduklarından 1290'dan sonra emin olabiliyoruz. Levant kıyı şehirlerinin boşalması burada hem ham madde hem de kaliteli iş gücü anlamında bir boşluk doğurmuştur. *Camlet* piyasası ise Kıbrıs'ta faaliyet göstermeye devam etmiştir ve 1290'ların sonunda hem üretim, hem de ihracatı ciddi boyutlara ulaşmıştır²⁹⁴.

14. yüzyılda Kıbrıs'ta bulunan İtalyan Noter Martoni adada yoğun miktarda *camlet* üretimi yapıldığını ifade etmektedir. Martoni'nin aktardığına göre Mağusa'da hiçbir kadın kent kaptanının izni olmadan kentten çıkamazdı. Kadınların kentten ayrılmasının kısıtlanmasının nedeni ise *camletten* başka geçim kaynağı olmayan erkeklerin *camlet* için yün hazırlayıp eğiren kadınlar olmadan yaşamlarının çok güç olması idi²⁹⁵.

Kıbrıs Krallığı bu denli önemli bir gelir kaynağı olan *camlet* ve diğer dokuma ürünlerinin kalitesini kontrol altına almak için 1298 yılında bir kararname çıkarmış ve net ölçüler vermemekle birlikte uzunluk ve genişlik bakımından belirlenen ölçülere uygun olmayan *camlet*in satışını yasaklamıştır²⁹⁶. 1305 yılına ait başka bir kararnamede türü net olarak belirtilmeyen bir *camlet* için uzunluk 17 kol boyu, genişlik 1 kol boyundan iki parmak eksik; siyah *camlet*ler için uzunluk 14,5 kol boyu, genişlik 1 kol boyu olacak şekilde belirli ölçüler tayin edilmiştir. 1298 tarihli kararname kumaşların kraliyet yetkilileri tarafından belirtilen ölçülere uygun olup olmadığının kontrol edileceğini şayet uygunsuzsa mühürleneceğini değilse dört parçaya ayrılacağını belirtmektedir²⁹⁷.

14. yüzyılda Kıbrıs'ta yoğun olarak imal edilen *camlet*'in siyasi amaçlarla da kullanılması değerli bir emtia olduğunu ortaya koymaktadır. Memlûk Sultanı Barsbay 1426 yılında yapılan savaşta Kıbrıslıları mağlup etmiş ve Kral Janus'u esir almıştır²⁹⁸. Kral serbest bırakılması için Sultan Barsbay ile bir anlaşma yapmış bu anlaşmaya göre 100.000'i peşin 100.000'i daha sonra olmak üzere 200.000 dinar ve yıllık 5.000 dinar cizye ödemeyi ve Sultan Barsbay'ı metbu saymayı kabul etmiştir. Verginin 20.000 dinara denk gelen kısmının 2.000 renkli *camlet* ile ödenmesi kararlaştırılmıştır²⁹⁹. *Camlet*leri, Kıbrıs piyasası yerine daha pahalı olduğu Mısır piyasasındaki fiyatlarıyla kabul etmesi için 1437 yılında Memlûk sultanına elçi

²⁹⁴ Jacoby 2012, 21-22.

²⁹⁵ Excerpta Cypria 1908, 22.

²⁹⁶ RHC Lois 1863, II, 361.

²⁹⁷ RHC Lois 1863, II, 362;367; Jacoby 2012, 22.

²⁹⁸ Savaşın ayrıntıları için bk. Bustron 1886, 362-367; Amadi 1891, 651-665; Makhairas 1932, I, 651-665; Çetin 2011, 338-341; İbn Tagrıberdi 2013, 466.

²⁹⁹ Mas Latrîe 1882, 535; Jacoby 2012, 33.

olarak gönderilen gezgin Pero Tafur bu elçilik görevini gerçekleştirdikten sonra Kıbrıs Kralı II. Jean tarafından 20 *camlet* ile ödüllendirilmiştir³⁰⁰.

1432 yılında Doğu'ya seyahat eden Bertrandon de la Brocquière'in de içinde bulunduğu ve Kıbrıs Kralı II. Jean tarafından Karamanoğlu İbrahim Bey'e elçi olarak gönderilen heyet İbrahim Bey'e şeker, arbalet, doğan, kumaş gibi hediyelerin yanı sıra Kıbrıs bezi olarak belirtilen *camlet*'i de sunmuştur³⁰¹.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere kıymetli bir meta olan *camlet* Kıbrıs'tan yoğun olarak ihracatı yapılan bir üründü. Neredeyse her renkte imal edilen *camlet* talep edilen renge göre İskenderiye, Dimyat, Kahire, Lazkiye gibi kentlere ihraç edilmekteydi. O dönemde büyük bir pazar görevi gören Antalya ile Alanya'ya da her renklerde ihracı yapılmaktaydı³⁰².

Pegolotti 1330 yılında kaleme aldığı ve Doğu Akdeniz ticaretine ilişkin kıymetli bilgilerin yer aldığı eserinde Kıbrıs *camlet*lerinin kalite kontrolünden geçtikten sonra mühürlendiğini belirttikten sonra Antalya'da satılacak olan *camlet*lerin bu mührü taşıması gerektiğini vurgulamaktadır³⁰³.

Bilhassa Antalya'nın 13. yüzyılda Burdur-Isparta-Konya-Sivas-Tebriz şeklinde uzanan ticaret yolunun üzerinde olması buraya gelen ürünlerden hem Anadolu'da istifade edildiğini hem de yol güzergâhında yer alan diğer kentlere kadar ulaştığını akıllara getirmektedir³⁰⁴. Nitekim Antalya ve Alanya limanlarına belirli renklerden ziyade her renkte *camlet* ihracı yapılması bu savı destekler niteliktedir.

2.1.1.2. İpek

Çin'den gelen ipek, Hindistan'dan gelen baharat ile birlikte Ortaçağ'da Akdeniz'in Doğu'dan ithal ettiği iki temel emtiayı teşkil ediyordu. Ticaretin üzerinde yoğunlaştığı bu emtialar aracılığıyla Selçuklu, Çin, Hint ve Avrupa medeniyetleri birbirleri ile münasebet içerisinde bulunmaktaydılar³⁰⁵. İpeğin kullanımı ve ticaret hacminin ilk çağlardan bu yana oldukça geniş ölçekli olması ortaçağdaki en önemli ticaret yolunun bu isimle anılmasına neden olmuştur. Tarihi İ.Ö. 2000'e kadar uzanan, Arapçada "*et-tariku'l-harir*", İngilizcede "*the Great Silk Road*" şeklinde anılan İpek Yolu, Doğu'nun, ürettiği ipeğe ve ipekten üretilen

³⁰⁰ Tafur 2007, 67; Jacoby 2012, 33-34.

³⁰¹ Brocquière 2000, 23.

³⁰² Jacoby 2012, 25-26.

³⁰³ Pegolotti 1936,58; Jacoby 2012, 27.

³⁰⁴ Sümer 1985, 4.

³⁰⁵ Kırpık 2012, 176.

mallarına alıcı aradığı, Batı'nın da Doğu'ya özgü malları temin edebildiği yollardan oluşan bir ticaret ağıdır. Çin'i Orta Asya ve İran üzerinden Mezopotamya'ya, oradan da Antakya ve Sur limanları aracılığıyla Akdeniz'e bağlayan yol ipek yolunun ana güzergâhıdır³⁰⁶.

Doğu'ya özgü emtialar Akdeniz'e Suriye, Irak ve Basra Körfezi üzerinden giriyordu³⁰⁷. Anavatanı Çin olan ipek Ortaçağın başlarında Akdeniz'e gelmiştir. Boya bileşenlerine kolay uyum sağlaması, parlak renkli kumaşlar elde etmeye imkân tanınması, çeşitli iklim ve muhafaza koşullarına dayanıklı olması, hem elastik hem de güçlü bir dokuya sahip olması gibi çeşitli özellikleri dolayısıyla Akdeniz bölgesinin en çok talep gören doku maddesi haline gelmiştir³⁰⁸.

İpeğin Doğu Akdeniz'deki başlıca merkezleri Antakya, Trablus, Sûr ve Beyrut olmakla birlikte Selçuklular zamanında Anadolu'da üretilen ipekler de kalitesiyle ün salmışlardı. Akdeniz'in neredeyse bütün limanlarında satılan bu ipekler "*Seta Turchia/Turci*" (Türk İpekleri, İta.) olarak anılmaktaydı³⁰⁹. En yüksek fiyatlara ulaştığında bile Anadolu ipeğinin Suriye'dekilere oranla daha ucuz olması tüccarlar için bir başka tercih sebebiydi³¹⁰.

Antalya ve Alanya limanlarının da hem ihracat hem de ithalat emtialarının en önemlisi kumaş, özellikle de ipekli kumaşlardı. Ancak burada Anadolu'dan gerek Avrupa'ya gerek ise Kıbrıs'a yapılan ipek ihracatını ele alırken Latin tüccarların faaliyetlerine değinmemiz gerekmektedir. Nitekim ipeğin ihracatını İtalyan tüccarlar üstlenmişlerdi ve bu emtiayı İskenderiye'den Batı Avrupa'ya kadar pek çok bölgeye ulaştırmaktaydılar³¹¹.

Özellikle Anadolu ile Kıbrıs arasındaki ticareti Provençellılar düzenliyorlardı. Öyle ki Konya'ya ticaret için gelerek daha sonra burada ticari yapılanmalar oluşturan Provençellılar Frank egemenliğinin ilk yüzyılında Kıbrıs'ta çeşitli imtiyazlara sahip olan tek ulustu. Anadolu ile Kıbrıs arasında yaptıkları transit ticaret sırasında adaya ham ve işlenmiş ipek getirirken Selçukluların Güney Sahili ile Kıbrıs arasındaki ticareti düzenlemekteydiler³¹².

Nitekim 1236 yılında I. Henri ile Latin tüccarlar arasında yapılan anlaşmada Kıbrıs Kralı Montpellier, Marsilya ve Provence'lı tüccarlara bir takım imtiyazlar vermiş, gümrük vergilerini belirlemiştir. Buna göre Konya sultanının ülkesinden ve limanlarından Kıbrıs'a

³⁰⁶ Bedirhan 1994, 1; Bozkurt 2002, 369; Tezcan 2014, 97.

³⁰⁷ Constable 2003, 223.

³⁰⁸ Galliker 2014, 1-2.

³⁰⁹ Heyd 1886, II, 674; Güngörmez 2014, 129.

³¹⁰ Zachariadou 1983, 126.

³¹¹ Çavuşdere 2009, 71.

³¹² Heyd 2000, 406-596.

getirilecek 1 balya ipek başına yarım bezant vergi ödemek durumundaydılar. Bu ücret bir defaya mahsus olup adaya çıkarken ödeniyordu³¹³.

Horasan'dan gelen ipek Tebriz ve Sivas'tan geçerek Kayseri ve Konya aracılığıyla Akdeniz sahiline ve Antalya'ya ulaşıyordu. İskenderiye ile Konstantinopolis arasında önemli bir nokta teşkil eden Antalya Anadolu'dan geçen güzergâhların Akdeniz'den dışa açıldığı bir pazar yeriydi. Provençellılar buradan temin ettikleri ipeği önce Kıbrıs'a buradan da Batı'ya götürüyorlardı³¹⁴.

2.1.1.3. Sırma İplik

Bunlardan başka daha spesifik olarak bu kez Kıbrıs'tan Antalya'ya ihracından bahsedebileceğimiz diğer bir meta ise *Kıbrıs Sırma İplikleridir (Cypriot Gold Thread)*. Geç Orta Çağda ipek dokuma ve süsleme işleminde çok çeşitli metalik iplikler kullanılmaktaydı. Dövülmüş altın varaktan kesilmiş ince şeritler veya az miktar gümüşle alaşımlanmış altın veya yaldızlı gümüşten yapılmış başka iplikler dokuma kumaşına spiral bir şekilde sarılırdı. Aynı şekilde hayvan bağırsağından parlak şeritler, deri, parşömen veya kâğıt gümüşle birlikte dokunarak altın işlemeli kıyafetler üretmek için kullanılırdı. Gümüş çok az kullanılmasına rağmen hem altın hem de gümüş teller süslemede kullanılırdı³¹⁵.

Özellikle 12. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kıbrıs'ta büyük ölçekte üretimi yapılan sırma iplikler yalnızca Roma gibi Batı topraklarına değil Akkâ, Remle, Lazkiye ve nihayetinde Antalya'ya ihraç edilmekteydi³¹⁶. Kıbrıslı tüccarlar sırma iplikler için hem girişte hem de çıkışta olmak üzere %2 oranında vergi, ayrıca yine % 2 oranında simsariye ödemek durumundaydılar³¹⁷.

2.1.1.4. Pamuk-Yün-Keten-Tiftik

Antalya, Kıbrıs ve Avrupa'ya yalnız kendi mallarını değil Doğu'ya özgü ürünlerden biri olan ipeği de ihraç eden bir liman görevi görmekteydi. Çavuşdere'nin Pegolotti'den aktardığı üzere ipeğin yanı sıra pamuk, keten ve Konstantinopolis ile Pera'ya ihraç edilen yün

³¹³ Méry 1811, 421; Mas Latrie 1845, 306.

³¹⁴ Jacoby 2001, 75-76.

³¹⁵ Jacoby 2014, 101.

³¹⁶ Jacoby 2014, 105, 109, 111.

³¹⁷ Çavuşdere 2009, 72.

de Antalya ve Alanya menşeli idi. Bunlardan pamuk ve keten *stadera*³¹⁸ üzerinden işleme tabi tutulmaktaydı³¹⁹.

Daha çok Konya, Bursa, Menderes Irmağı çevresi ile Adana ve Tarsus arasında yetiştirilen pamuk daha az miktarlarda olmakla birlikte Antalya ve Alanya'da da bulunmaktaydı. Batılı tüccarlar pamuğu yerel bölgelerden temin etmiyorlar pazarlardan veya yükleme yerlerinden satın alıyorlardı. 14. yüzyılda Palatia, Efes (Altologo), Antalya ve Alanya limanları pamuğun gemilere yüklendiği merkezlerdi³²⁰. Osman Turan Kıbrıslılar ve Cenevizli, Marsilyalı ve Pisalı Batılı tüccarların Antalya limanı vasıtasıyla pamuk, halı, tiftik ve çeşitli boya malzemeleri satın aldıklarını ifade etmiştir³²¹.

2.1.1.5. Antalya Limanında Bulunan Diğer Kumaşlar

Bunlardan başka *chalons, celona, narbonne, perpignon, lombardy, buckram* kumaşları gibi çok çeşitli kumaşlar özellikle sarı, kırmızı ve fıstık yeşili renklerinde olmak üzere Antalya pazarlarında kendilerine yer bulmaktaydılar³²². Antalya'da *chalons* kumaşının 1 *cannasının*³²³ 8 ila 10 *Kıbrıs bezantına* satılması Antalya ile Kıbrıs arasındaki aktif kumaş ticaretinin açık bir göstergesidir³²⁴.

2.1.2. Köle

Kölelik bir insanın bir başka insanın yasal olarak malı olduğu ve herhangi bir hak ve ayrıcalığa sahip olmadan *res non persona* konumunda bulunduğu sosyal ve ekonomik yapıyı ifade etmektedir³²⁵. Köleliğin tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte kavram ilk defa tapınak atölyelerinde dokumacılıkla ilgilenen kadın kölelerden bahseden ve Sümer kenti Kis'te bulunan bir belgede geçmektedir. Sümer, Mısır, Fenike, Anadolu, Ege-Yunan ve Roma uygarlıklarında görülen kölelik kurumu Ortaçağ toplumlarında da yerini almıştır³²⁶.

³¹⁸ Topuzlu kantarı ifade etmekte olup bir İtalyan ölçü birimidir, Çavuşdere 2007, 148.

³¹⁹ Çavuşdere 2009, 71.

³²⁰ Nam 2007, 137-139.

³²¹ Turan 1999, 137.

³²² Pegolotti 1936, 58; Fleet 2002, 63; Çavuşdere 2009, 71-72.

³²³ Kıbrıs'ta 1 *canna* 2.14 metreye tekabül etmekteydi. Çavuşdere 2007, 125.

³²⁴ Çavuşdere 2007, 126.

³²⁵ Williams 2003, XIII, 207.

³²⁶ Ülgen 2013, 9; 12; 15; Freeman 2013, 78.

Özellikle geç Ortaçağda kölelik ve köle ticareti Akdeniz havzasında oldukça yaygın ve kanıksanmış bir faaliyetti. Braudel Akdeniz'in kölelikle ilişkisini açıklarken “*kölelik bu yüzyılın (16. yüzyıl) sonunda artacak olan dinsel merhamet ve acıma konusundaki büyük harekete rağmen, fakirlere karşı sert olan bu Akdeniz toplumunun bir gerçeğidir,*” der³²⁷. 13. yüzyılda özellikle İtalyanların başı çektiği köle ticareti 14. ve 15. yüzyıllarda Doğu Akdeniz’de büyük önem taşıyordu. Anadolu kıyılarında, Girit, Rodos, Kıbrıs gibi başlıca pazarlarda yapılan köle ticareti Akdeniz boyunca Mısır’a kadar yayılmıştı³²⁸.

Adalar köle ticaretinde genellikle kölelerin iç denizlere ve diğer merkezlere dağıtımının yapıldığı pazarlar olarak işlev görmüşlerdir. İç denizleri sahillere bağlayan Kıbrıs adasının çevresinde de sürekli artmakta olan köle talebi ile bir köle ticaret ağı gelişmiştir. 1290’lardan itibaren Akdeniz’de Hristiyanların sahip olduğu en uç noktayı teşkil eden Mağusa ile uluslararası ticaretin önemli bir merkezi haline gelen Kıbrıs’a zaman zaman gemiler dolusu köle gönderilmekteydi³²⁹.

Kıbrıs yalnızca kölelerin dağılımının yapıldığı transit bir merkez olmakla kalmamış; kendisi de kölelerden aktif olarak faydalanmıştır. Kıbrıs’taki köleler zirai faaliyetlerde ve ev işlerinde kullanılanlar olmak üzere iki grup altında sınıflandırılabilirler. İlk grubu oluşturanlar kasaba veya köylerde yaşayan; tarlalarda, bağlarda, şeker ve şarap üretim faaliyetlerinde çalıştırılan köleler olup muhtemelen savaş esnasında ele geçirilenlerdi. Diğer grup köleler ise kentlerde, ya ev işlerinde ya da sahiplerinin dükkânlarında yardımcı olarak çalışırlardı.

Özellikle 1348 ve 1362 yılında adada görülen vebanın adada büyük oranda can kaybına ve iş gücü kaybına yol açması kölelere yönelik talebi arttırmıştır³³⁰. Leontios Makhairas kroniğinde Cenevizlilerin Mağusa’yı ele geçirmesinin nedenini köleler dolayısıyla işledikleri suçlar olarak ileri sürmektedir. Makhairas’ın ifade ettiğine göre Kıbrıs’a getirilen kölelere ada halkı çok kötü davranmış öyle ki bu muameleye dayanamayan köleler kendilerini çatılardan atmışlar; asmışlar veya açlıktan ölmüşlerdir³³¹.

Kıbrıs’ta köleliğe ilişkin çok mühim bilgiler sunan noterler Lamberto di Sambuceto, Giovanni de Rocha ve Nicola de Boateriis’in belgelerini değerlendirerek bu kurumun 13.

³²⁷ Braudel 1994, II, 22.

³²⁸ Verlinden 2003, XIII, 212; Fleet 2009, 37.

³²⁹ Arbel 2000, IX, 151-153.

³³⁰ Usta 2011, 5; 41.

³³¹ Makhairas 1932, I, 465.

yüzyılda Mağusa'daki mahiyetini bütün yönleriyle ele alan Ahmet Usta tezinde kölelerin cinsiyeti, fiyatları, kökenleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır³³².

Anadolu'da ise 14. yüzyıldan itibaren etkinleşen bir köle pazarı mevcuttu. Bu pazarlarda satılan kölelerin çoğu Türkler tarafından ele geçirilen ancak Hristiyanlar tarafından da satılan Hristiyan Rumlardı. Ayasuluk, Foça, Balat, Fethiye, Manisa, Bursa, Sinop ve Samsun gibi pek çok yerde bu köle pazarları mevcuttu ve Osmanlı İmparatorluğu genişlemesini sürdürdükçe Gelibolu gibi Hristiyan kölelerin Avrupa'dan getirilip satıldığı yeni pazarlar ortaya çıkıyordu³³³.

Bu pazarlar arasında en çok öne çıkanlardan bir tanesi de Antalya idi. Köle ticaretinin yoğun olarak yapıldığı Antalya limanında hem beyaz köle ihracatı yapılmakta hem de güneyden bu limana zenci köle ithal edilmekteydi³³⁴. Özellikle 12. yüzyıldan itibaren Mısır'da hüküm sürmeye başlayan Memlûklar orduda kullanmak üzere ihtiyaç duydukları iş gücünü temin edebilmek için köle ticaretinden faydalanıyorlardı. Dolayısıyla özellikle Antalya ve Alanya limanlarından genç kız ve erkek köle ithal etmekteydiler³³⁵. Marino Sanudo da 14. yüzyılda her gün çoğu Rum kökenli olan genç kız ve erkek kölelerin Antalya ve Alanya limanlarından Mısır'a gittiğini ifade ederek bu iki limandaki köle ticaretinin yoğunluğuna dikkat çekmektedir³³⁶.

Köle ticaretinde bu denli aktif merkezler olan Kıbrıs, Antalya ve Alanya arasında da köle alışverişi olması kaçınılmazdır. Nitekim Türk ve Ermeni köleler Kıbrıs'a Kilikya Ermeni Krallığı ve Batı Anadolu Beyliklerinin yanı sıra Antalya ve Alanya limanlarından gelmekteydi³³⁷. Dolayısıyla Doğu Akdeniz havzasında Batı Anadolu'dan Mısır'a kadar

³³² Bu bilgilerden yola çıkılarak oluşturulan tabloda 1300-1362 yılları arasında Türk, İspanyol, Sarazen, Ermeni, Yahudi, Moğol, Rus gibi çok çeşitli etnik kökenlerden kölelerin varlığı göze çarpmaktadır. Yaşları 8 ila 60 arasında değişen kölelerin fiyatları büyük oranda Kıbrıs Beyaz Bezantı üzerinden verilmekte olup 30 Bezant'tan 200 Bezant'a kadar farklılık göstermektedir; Usta 2011, 114-122. Arbel, Sambuceto'nun belgelerinde yer alan bu para biriminin gerçek sikkeden ziyade değer belirtmek amacıyla kullanıldığını ifade etmektedir. Sarazen altın bezantı, florin, Girit hyperper'ı, Ceneviz lirası gibi para birimlerinin kullanıldığı köle satışlarında kölenin dış görünüşü, fiziksel durumu, cinsiyeti, beden sağlığı, mental kapasitesi, mesleki eğitimi, kökeni gibi faktörler etkili olmaktadır. Arbel 2000, IX, 154.

³³³ Fleet 2009, 38-39.

³³⁴ İnalçık 2014,134.

³³⁵ Heyd, 1886, II, 555.

³³⁶ Flemming 1964, 70; Torsello 2011, 80-81.

³³⁷ Arbel 2000, IX, 154; Fleet 2009b, 251; Usta 2011, 15.

uzanan bu geniş bir köle ticareti ağında Antalya-Alanya-Kıbrıs da önemli merkezler olarak faaliyet göstermişlerdir.

2.1.3. Zift

Yüzeyleri birbirine tutturmak için doğal ürünlerden yararlanılmasının tarihi Antik Çağa kadar uzanmaktadır. Bu amaçla Antik dünyadan bu yana kendine kullanım alanı bulan zift elde edilme biçimi ve işlevi bakımından neredeyse hiç değişmeden günümüze kadar gelmiştir³³⁸. Katran ve ham reçinenin karışımından meydana gelen bu madde ısıtıldığında sıvı, soğutulduğunda ise katı ve sert bir hal almaktadır³³⁹.

Zift, Ortaçağda çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Bir grup meşhur tüccarın mücevher, demir, bakır, kurşun ve ağaç gibi maddelerden imal edilen, özellikle kış mevsiminde yapılan yolculuklarda üst düzey koruma isteyen maddeleri muhafaza etmek için malları pamuktan üretilen bağlara sardıktan sonra keçe ile kapladıkları; ardından mumla kapatılan kumaş parçalarını ziftle kapladıkları bilinmektedir³⁴⁰.

Bundan başka zeytinyağının muhafaza edildiği odanın duvarlarının alçı ve ziftle kaplanması tavsiye edilmekteydi. Sirkelerin konulduğu kapların da yine ziftle kaplanması gerekmekteydi. Demiri tuzlu suyun neden olduğu pastan korumanın bir yöntemi de mum ile zifti karıştırıp sürmektir³⁴¹. Yalnızca malların muhafazasında değil katran, naft ve sülfür ile karıştırılarak elde edilen ve su üzerinde de yanmaya devam etmesi itibarıyla deniz savaşlarında önemli olan *Rum ateşinin* yapımında da zift kullanılmaktaydı³⁴².

Bunların dışında zift gemi yapımı esnasında yaygın olarak eski zamanlardan bu yana kullanılmaktaydı. Tevrat'ın Tekvin bölümünde geçen "*Kendine gofer ağacından bir gemi yap. İçini dışını ziftle, içeriye kamaralar yap,*" ibaresi ziftin gemicilik alanındaki işlevinin oldukça köklü bir tarihe sahip olduğunu göstermektedir³⁴³. Doğu Roma İmparatoru VI. Leo da 900 yılında *dromon* adlı gemiler hakkında yazarken bunların iyi inşa edilmiş ve savaşa hazır durumda olmaları gerektiğini belirtirken, kürek, yelken, çapa gibi malzemelerin

³³⁸ Mc Neil 1990, 220.

³³⁹ Kemp 1976, 652.

³⁴⁰ Bakır 2004, 294.

³⁴¹ Bakır 2004, 315; 318-319.

³⁴² Hutchinson 1994, 146.

³⁴³ Tevrat/ Tekvin 6:14.

yedekleri ile tamiratta ihtiyaç duyulan çivi, kiriş, alet edevat ve zift bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir³⁴⁴.

Zift tahtadan inşa edilen gemilerde kullanılıyor ve gemiyi su geçirmez kılıyordu. Ayrıca gemideki delik ve çatlakları kapatmak amacıyla da kullanılmaktaydı³⁴⁵. Arap yazarlar da gemilerdeki çatlakların kapatılmasında katran ve balık yağının yanı sıra zift kullanıldığını kaydetmektedirler³⁴⁶.

Antalya geç dönem Ortaçağda gemi yapımında kullanılan elzem malzemeler olan zift ve kereste ihracatı yapan bir limandı. Özellikle Mısır'a Antalya ve Alanya'dan yoğun olarak kereste ve zift ihracatı yapıldığı İbn Battuta'dan Marino Sanudo Torsello'nun eserlerine kadar pek çok kaynakta yer almaktadır³⁴⁷. Toros dağlarında yaşayan ve "tahtacı" adıyla ün salan aşiret tarafından kesilen kerestenin Antalya, Alanya ve Finike limanlarından Mısır ve Suriye'ye gönderildiğini belirten Halil İnalçık 1477 yılında kereste ve ziftten elde edilen gümrük vergisinin 3.500 dukaya vardığını ifade etmektedir³⁴⁸. Latin tüccarlar Antalya ve Alanya'dan temin ettikleri demir, kereste, zift gibi malzemeleri İskenderiye ve Dimyat'a getiriyorlardı. Malların Avrupa'ya taşınması bu limanlardan daha kolay oluyordu³⁴⁹.

Kıbrıs Krallığı, Antalya'daki zift bolluğundan gemi kalafatlama işlemi için faydalanmaktaydı. Bu işlem, kalafat üstüpüsünün³⁵⁰ veya diğer lifli malzemelerle kaplanması ve zift ile mühürlenmesi suretiyle geminin su geçirmesini önleme işlemidir³⁵¹. Bindirme kaplamalı gemilerde (*clinker*) kaplamalar birleştirmeden önce kenarlara kalafat çekilir; karavela gemilerinde sunta çerçeveler eklendikten sonra bağlantı yerlerine sürülür³⁵².

Bir nevi gemi bakım-onarım işlemi olan kalafatlama işi için Antalya bir merkez teşkil ediyor Kıbrıs Krallığına ait gemiler bakımlarının yapılması için Antalya'ya getiriliyorlardı. Kronik yazarı Makhairas, I. Peter'ın 1365 yılında gerçekleştirdiği İskenderiye baskınının

³⁴⁴ Rodgers 1967, 63.

³⁴⁵ West 1936, 237; <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pitch>.

³⁴⁶ Hourani 1995, 97; Agius 2008, 150.

³⁴⁷ Emecen 1991, 234, Karaca 1997, 91; Heyd 2000, 612; İbn Battuta 2004, I, 402; Torsello 2011, 117.

³⁴⁸ İnalçık 2014, 134.

³⁴⁹ Mas Latrie 1845, II, 493.

³⁵⁰ Kalafat üstüpüsü (*oakum*) katranlı kendir veya manila keneviri dokularından elde edilen bir malzemedir. Kalafat demiri ve ağır bir çekiç yardımıyla gemideki çatlaklara doldurulur. Daha sonra çatlaklar üzerine dökülen sıcak zift ile sabitlenir. Kemp 1976, 610.

³⁵¹ Blackmore 2009, 67.

³⁵² Hutchinson 1994, 184.

ardından Memlûklar ile bozulan ilişkileri düzeltmek adına pek çok müzakere gerçekleştirdiğini ancak bu barış görüşmelerinin sonuç vermediğini belirtmektedir. Bunun üzerine Kıbrıslılar Mısır ve Suriye'ye yönelik saldırıları teşvik etmişler ve 5 Haziran 1369'da Sidon'a yaptıkları baskının ardından çıkan fırtına dolayısıyla geri çekilmişler önce Lajazzo'ya (Ayas) varmış daha sonra Antalya'da toplanmışlardır zira burada ziftlenmekteydi. Gemileri kalafatlattıktan sonra tekrar İskenderiye'ye doğru yola çıkmışlardır³⁵³.

2.1.4. Kitre Zamkı

Kıbrıslıların Ortaçağda özellikle Antalya limanı aracılığıyla ihraç ettiği ürünler arasında ipek, yün ve gıda maddelerinin yanı sıra kitre zamkı da bulunmaktaydı. Antalya o dönemde kitre zamkının en önemli pazarlarından birini teşkil ediyordu³⁵⁴.

Astragalus ailesinden olup gövdesi üzerine bir çentik atıldığında veya kabuk kendiliğinden çatladığında bitkinin hava ile temas eder etmez sertleşen bir sıvı meydana getirdiği çeşitli çalılıklar mevcuttur. Bu madde ticari arena da *kitre zamkı* (*Gomme Adragant*) adını alır³⁵⁵. Yabancı kaynaklarda *Gummi Tragacantha*, *Traganth*, *Gomme Adraganthe*, *Taragacanth* gibi farklı isimlerle anılan kitre Doğu'da *Ketira* olarak anılmaktadır. Araplar kitre zamkını "*el kes sira*" olarak adlandırmaktadırlar³⁵⁶.

Kitre zamkı eczacılık, parfümeri, kozmetik, dokumacılık, kâğıt, boya cila sanayi gibi pek çok alanda kullanılan bir maddedir³⁵⁷. Boya sanayiinde gök mavisinin ve yaldızın elde edilmesinde kullanılmasının yanı sıra serinletici ve rahatlatıcı bir ilaç olarak da kullanılmaktadır³⁵⁸. Bunun dışında modern dönemde kibritlerin sürtünme ile tutuşan kısmının dağılmasının önlenmesinde, pasta ve şekerlemelere parlaklık vermekte, kuru ve sululu boya pastillerinin perdahlanmasında, mürekkeplere parlaklık vermede, kâğıt ve sigara fabrikalarında kullanılmaktadır³⁵⁹. Anadolu'nun dağlık bölgelerinde yetişen bir tür dikenli çalıdan elde edilmektedir. *Astralagus* adı verilen bu türe Türkçede Geven adı verilmektedir. Bu tür Doğu Anadolu'da *Göni* olarak adlandırılmaktadır³⁶⁰.

³⁵³ Makhairas 1932, I, 273-275; Hill 1972, II, 373.

³⁵⁴ Mas Latric 1845, I, 307.

³⁵⁵ Pomet 1694, 245; Heyd 1886, II, 623; Kıvçak 1956, 77.

³⁵⁶ Flückiger 1867, 7; Heyd 1886, II, 623; Kıvçak 1956, 76.

³⁵⁷ Baytop-Gözler 1971, 56.

³⁵⁸ Heyd 1886, II, 624; Uzunçarşılı 1988, 253, Kofoglu 2006, 345.

³⁵⁹ Kıvçak 1956, 78.

³⁶⁰ Baytop-Gözler 1971, 56.

Türkiye’de kitre üretimi Muğla’dan Hakkâri’ye kadar uzanan geniş bir alanda gerçekleştirilmektedir. Üretim şekli, işlenen tür ve elde edilen kitre zamkı cinsine göre üretim yerleri üç bölgeye ayrılır. Muğla, Burdur, Antalya, Isparta, Afyon Batı; Kırşehir, Niğde, Kayseri, Sivas ve Erzincan Orta; Urfa, Diyarbakır, Elazığ, Bingöl, Muş, Bitlis ve Siirt Doğu Bölgesini teşkil eder. Antalya’yı da içine alan Batı bölgesinde *Astralagus microcephalus* Willd türünden, bitkiyi yaralama suretiyle kitre zamkı elde edilmektedir³⁶¹.

Pegolotti Ortaçağda kitre zamkının Yunanistan ve Anadolu’dan temin edildiğini belirtmektedir. Anadolu’nun kitre zamkı Yunanistan’a göre daha kaliteliydi. En kaliteli zamk olması dolayısıyla Anadolu’dan temin edilip İzmir (Smyrna) üzerinden ihraç edilmekteydi³⁶².

Diğer bir ihraç limanı ve en büyük pazar ise Antalya idi. Antik dönemde Pisidia, Ortaçağda Hamid-ili olarak anılan bölge kitre zamkı ile ünlüydü. Antalya, Isparta ve Kütahya yörelerinden temin edilen zamk Avrupa, Kıbrıs ve Mısır’a ihraç edilmekteydi. Nitekim Pegolotti kitre zamkının bulunabildiği yerler arasında Kıbrıs ve İskenderiye’yi göstermektedir.³⁶³

2.1.5. Şap

Şapın üretimi, ticareti ve farklı amaçlarla kullanılmasının tarihi Antik Yunan ve Roma dönemlerine kadar uzanmaktadır. Eski Çağlardan bu yana Libya, Mısır, Ege Denizi, Makedonya, Anadolu ve Ermeni topraklarından temin edilmektedir³⁶⁴. Batı dünyası 15. yüzyıla kadar şapı Doğu’dan temin etmiş; bu tarihten itibaren Almanya, İspanya ve İngiltere’de üretimi büyük ölçekte yapılmaya başlamıştır³⁶⁵.

Yapısında sülfat, alüminyum ve potasyum barındıran şap, Ortaçağda özellikle kumaşların boyanmasında boya sabitleyici olarak kullanılmıştır. Bol miktarda bulunması ve fiyatının diğer minerallere oranla ucuz olması ile dokumacılık sektörünün vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur³⁶⁶.

³⁶¹ Baytop-Gözler 1971, 57-58.

³⁶²Flückiger 1867, 8; Heyd 1886, II, 623; Pegolotti 1936, 376.

³⁶³ Heyd 1886, II, 623; Pegolotti 1936, 70, 376; Sümer 1985, 7; Atan 1990, 101; Heyd 2000, 612; Kofoglu 2006, 345; Bedirhan 2014, 380.

³⁶⁴ Jacoby 2005, 219.

³⁶⁵ Levrault 1827, V, 293.

³⁶⁶ Delamare-Monasse 2005, 277; Guillaumin 1839, I, 68-69.

İpliklerin katılaştırılması, temizlenmesi, boyanmasında kullanılmasının yanı sıra gemilerde ağırlık dengeleyici bir unsur olan safra görevi görmesiyle çeşitli işlevleri olan şap, özellikle İtalyan tacirlerin ticarete başı çektiği bir üründü³⁶⁷.

Bizans tarihçisi Dukas, meşakkâtli şap üretim sürecini şöyle anlatmaktadır: “*İonia’daki Phokida (Foça Yöresi) yakınında bir dağ vardır ki ondan şap cevheri çıkarılır. Kayalıkların uç bölümünden çıkan bu taşlaşmış madde, önce ateşle sonra da su ile temasa getirilir ve o zaman çözünüp kum gibi olur. Taştan elde edilen bu kumu, içi su dolu kazanlara atıp birini kaynamadan geçirdiklerinde geriye kalmış olan madde daha da fazla çözünmüştür, sonuçta o kumun kaynayan eriyik içinde sanki sütün kesiği [pıhtılaşmış kısmı] gibi kalın ve katı kısmı kalır. Kuru ve topraksı kısmını işe yaramaz diye atarlar. Ardından bu eriği o kaplardan çıkarırlar ve kazana atıp ona yeniden su katarlar, böylece eriyikteki kumlar eriyik ile birlikte kayanama derecesine gelir ve hemen onu yeniden yukarıda anlattığımız gibi teknelere dökerler. Sonunda şapı ayırttırdıktan sonra uygun mekânlarda depolarlar. Bu maddeye boya üretimi yapanların mutlak gereksinimi vardır. İşte bu yüzden doğudan batıya yelken açmış bütün gemiler ambarlarının dip bölümünde şap taşımaya gerekli sayarlar. Fransızlar, Almanlar, İngilizler, İtalyanlar, İspanyollar, Araplar, Mısırlılar ve Suriyeliler hepsi o dağdan çıkan şapı boya sanayi için kullanırlar³⁶⁸.”*

1450’lerden önce Batı Avrupa’nın ithal ettiği şap büyük oranda Anadolu’dan temin edilmekteydi. İthalatında en aktif olan topluluk Cenevizlilerdi³⁶⁹. Konstantinopolis’in Latinlerin eline geçmesinden sonra daha rahat ticaret yapma olanağı bulan Cenevizliler yaklaşık 150 yıl boyunca şap ticaretini tekellerine almışlardır³⁷⁰. Anadolu’nun şapları nitelik bakımından Mısır şaplarından daha kaliteli olduğu için Anadolu Latin tüccarların ciddi anlamda söz sahibi olduğu şap ticaretinin en önemli pazarı haline gelmiştir³⁷¹.

En zengin şap madenleri Foça, Karahisar, Kütahya ve Ulubat’ta bulunmaktaydı. Osmanlıların Konstantinopolis’i ele geçirmeden önceki iki yüzyıl boyunca, Cenevizlilerin Türk Beylikleriyle şap ticareti yaptığı Foça’da büyük miktarda şap üretiliyordu³⁷². XV. yüzyılın ilk yarısında Foça’daki şap üretimi 750 tondu³⁷³. Bu şap türü, kaynatma işleminin yapıldığı kazanın dibinde kalan *allume corda* adlı toz şaptan 3/5, kaynatma esansında kazanın

³⁶⁷ Çavuşdere 2007, 106.

³⁶⁸ Dukas 2008, 143.

³⁶⁹ Faroqhi 1979, 153.

³⁷⁰ Heers 1954, 31.

³⁷¹ 19 Nisan 1255’te Konya’da (Yconium) bulunan Wiliam of Rubruck, Santo-Siro’dan bir Cenevizli ve onun ortağı olan Benefatius de Molendino adlı bir Venedikli ile karşılaştığını ve bu ikisinin Türkiye’deki bütün şapları tekellerine aldıklarını; sultanın şapı bu kişilerden başkasına satmadığını ve bu uygulama yüzünden eskiden 15 bezanta satılan şapın artık 50 bezanttan satıldığını anlatmaktadır. Rubruck 1900, 276-277.

³⁷² Cahen 1963, 433.

³⁷³ Çavuşdere 2007, 108.

kenarlarına sıkışan ve kaliteli olan *kaya şapından* 2/5 oranında barındıran şaptı³⁷⁴. Ancak en kaliteli şap Şebinkarahisar'da üretilen şaptı. Kaya şapı, 2/5 oranında kaya şapı, 3/5 oranında toz şaptan oluşan ikinci kalite şap (*allume di sorta della buona luminiera*) ve en taneli şap olan *allume corda* olmak üzere 3 çeşidi mevcuttu ve 7 günlük mesafede bulunan Giresun'a ihraç edilmekteydi³⁷⁵.

Bir diğer şap merkezi olan Kütahya'da yılda yaklaşık 12,000 kental³⁷⁶ şap çıkarılmaktaydı. Kalite açısından Foça şapına yakın, taneli bir cinsiti³⁷⁷. Sahilde yer alan Foça'dan nakliyat kolay olmasına rağmen Kütahya şaplarının bir kısmı Menderes üzerinden Ayasuluğ (Altolougo) ve Palatia limanlarına, bir kısmı da Antalya limanına gönderilmekteydi³⁷⁸. Pegolotti şapın Antalya'ya 14 günde ulaştığını belirtmektedir³⁷⁹.

Anadolu şapları Batı'da İngiltere'ye, Buruges'a; Doğu'da Mısır'a ve Suriye'ye ihraç ediliyordu. Türkiye'nin şap ihraç ettiği yerler arasında Kıbrıs da bulunmaktaydı³⁸⁰. Bu bilgiye Pegolotti'nin bahsettiği *missa* vergisinden ve I. Henri de Lusignan'ın 1236 tarihinde Latinlere verdiği ticari imtiyazların yer aldığı anlaşmadan varmak mümkündür.

Pegolotti Türkiye, Rodos, Kilikya, Suriye ve Mısır'dan gelen ve ticari mal taşıyan gemi kaptanlarının Kıbrıs'ta *missa* adlı bir vergi ödediğinden bahsetmektedir. Bu verginin ödendiği ürünler listesinde çuval başına 6 *karati*³⁸¹ ödenen şap da yer almaktadır. Anadolu'dan gelen şapın Kıbrıs'a en yakın şap ihracat limanı olan Antalya'dan gitmesi kuvvetle muhtemeldir³⁸². Nitekim 1237'den bu yana Antalya'da bir ticaret merkezleri olduğu bilinen Cenevizlilerin şap ticaretinde bu denli aktifken Kıbrıs'a hem satış hem de buradan Avrupa'ya nakil amacıyla şap götürmüş olmalıdırlar³⁸³.

1236 yılında I. Henri'nin Provençalılarla vergi miktarlarını belirlediği metinde yer alan şapın geliş yeri doğrudan Antalya olarak ifade edilmemekle birlikte sultanın ülkesinden

³⁷⁴ Fleet 2009a, 81.

³⁷⁵ Heyd 1886, II, 566; Pegolotti 1936, 369; Fleet 2009a, 85.

³⁷⁶ 100 kilogramlık eski ölçü birimi, http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/quintal_quintaux/65746.

³⁷⁷ Heyd 1886, II, 567; Fleet 2009a, 90.

³⁷⁸ Bakır 1977, 546; Sümer 1985, 5; Uzunçarşılı 1988, 251-252; Kaya 2004, 132-133.

³⁷⁹ Pegolotti 1936, 370; Jacoby 2005, 254. Heyd bu süreyi 15 gün olarak belirtir. Heyd 1886, II, 567.

³⁸⁰ Çavuşdere 2007, 107.

³⁸¹ *Kara(t)ti*: Doğu Akdeniz'in hâkim para birimi iken XIV. yüzyılda değer kaybederek gümüş değerine gerileyen Bizans altın sikkesi *hyperpyron*'un 1/24'üne denk gelen para birimi. Çavuşdere 2007, 147.

³⁸² Pegolotti 1936, 85; Fleet 2009a, 214.

³⁸³ Ş. Turan 1990, 125; Jacoby 2005, 255.

ve limanlarından gelen mallardan bahsederken şapın Güney sahilinde ihraç edildiği tek limanın Antalya limanı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu şapın Antalya üzerinden Kıbrıs'a getirildiği açıktır. Buradan Kıbrıs'a getirdikleri şap için tüccarlar 1 kental başına 1 bezant vergi ödemek durumundaydılar. Getirdikleri malları adada satmayıp buradan Avrupa'ya götürülürse yalnızca geçiş ücreti ödemeleri gerekmekteydi³⁸⁴. Burada satışı yapılan şapın dışında malların Batı'ya gönderilmesinde Kıbrıs'ın, malların gruplandırılıp daha büyük gemilere yüklendiği ve böylece navlun ücretinden kar etmeleri Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz havzasındaki transit ticaretteki konumunu ortaya koymaktadır³⁸⁵.

Ayrıca Antalya ile Kıbrıs arasındaki şap ticaretine ilişkin olarak Jacoby, Lusignanların Antalya'yı hâkimiyetleri altına aldığı 1361-1373 yılları arasında Antalya limanı aracılığıyla Kıbrıs'a gelip buradan ihraç edilen Kütahya şapının miktarında artış yaşanmasının muhtemel olduğu görüşündedir³⁸⁶.

2.1.6. Deri

Aslı *teri/tiri* şeklinde olup Batı Türkçesinde deri olarak adlandırılan bu emtianın işlenerek kullanılması tekstilden çok öncedir. Giyim kuşamda mevsim şartlarına dayanıklı bir ürün olarak tercih edilmesi ve muhafaza amaçlı pek çok kap ve çeşitli eşyaların yapımında kullanılması ile geçmişten bu yana büyük rağbet görmüştür. Kâğıdın icadına kadar geçen süre boyunca da yazı malzemesi olarak kullanılmıştır³⁸⁷.

Çok eski zamanlardan bu yana Türklerin ilgilendiği bir zanaat olan dericilik, bir diğer adıyla *debbağlık* Anadolu'da özellikle ahîler topluluğundan kalabalık zümrelerin faaliyet gösterdiği bir alandı. Ahî teşkilatının kurucusu olan Ahî Evran'ın da debbağ olması bu zanaata 12.- 13. yüzyıl Anadolu'sunda ayrı bir önem kazandırmıştır³⁸⁸.

Başta Kırşehir olmak üzere Anadolu'nun bütün şehirlerinde üretilen deri meşhur olup Batı'ya, Mısır'a ve Suriye'ye ihraç edilmekteydi. Özellikle kırmızı ve mor renkte olanları en çok rağbet görenleriydi³⁸⁹. Kayseri, Diyarbakır ve Kastamonu'da da dericilik bilhassa yaygındı. Suriye, Mısır ve Avrupa'nın yanı sıra Kıbrıs'a da deri ihracatı yapılmaktaydı³⁹⁰.

³⁸⁴ Méry 1841, 421; Jacoby 2005, 254.

³⁸⁵ Jacoby 2005, 255.

³⁸⁶ Jacoby 2005, s. 290.

³⁸⁷ Bozkurt 1994, 174.

³⁸⁸ Tekin 1994, 177.

³⁸⁹ Sümer 1985, 7.

³⁹⁰ Kaya 2004, 131.

Mas Latrie Kıbrıslıların Ortaçağ'da özellikle Antalya limanı aracılığıyla Anadolu'dan temin ettiği ürünler arasında deri de olduğunu ifade etmektedir³⁹¹. Çavuşdere, Zibaldone de Canal'dan aktararak 14. yüzyılın ilk yarısında Antalya'da derilerin tane ile satıldığını ve 100 adet deriden 2 *asper*³⁹² gümrük vergisi alındığını belirtmektedir³⁹³.

2.2. Kıbrıs ve Antalya'da Öne Çıkan Diğer Ürünler

Zirai verimliliği oldukça yüksek iki bölge olan Kıbrıs ve Antalya'nın kendilerine has olup buralarda yetişen ve Ortaçağ'da Doğu Akdeniz havzasında ün sahibi olan belli ürünler mevcuttu. Bu ürünlerin Kıbrıs ile Antalya arasında ticaretine dair spesifik kayıtların nadir olması kanaatimizce bu ürünlerin ticaretinin yapılmaması değil aksine çok yoğun olarak yapılması dolayısıyla olağan bir hadiseye dönüşmüş olmasının neticesidir.

2.2.1. Şeker

Bambuya benzer bir görünümde olup anavatanı Yeni Gine olan şeker kamışı ilk defa Asya'da yetiştirilmiştir. Tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Nitekim Yunanlılar İ. Ö. 5. yüzyılda şeker kamışının varlığından haberdardılar³⁹⁴. İlk defa Çin'de³⁹⁵ üretilip kullanılan şeker kamışını Batı dünyası bundan iki bin sene sonra tanıyıp kullanmıştır³⁹⁶.

Şeker kamışı Batı ülkelerinde yaygınlaşmadan önce Çin ve Hindistan'da yetiştirilmesine rağmen ne Hintliler ne de Çinliler şekerden bu üründen önemli bir ticari emtia elde edecek üretim tekniklerini icat etmişlerdir. Yüzyıllarca suyunu çıkarmak için şeker kamışını ezmek, ardından suyu buharlaştırıp kalanı ateşte yoğunlaştırmaktan öteye gidememişlerdir. Şekerin kimyasal bir işlemde geçirilerek rafine edilmesi işlemi Basra Körfezinin kuzeyinde doğmuştur³⁹⁷.

Güney El-Cezîre ve Hûzistan'ın sıcak ve alçak bölgeleri şeker kamışı yetiştirmek için en uygun şartları barındırmaktadır. İran'ın fethinden sonra Araplar tarafından Mısır, Kuzey

³⁹¹ Mas Latrie 1845, I, 307.

³⁹² Hyperpyra'nın 1/10'u değerindedir. Çavuşdere 2007, 146.

³⁹³ Çavuşdere 2007, 112.

³⁹⁴ Adamson 2004, 27.

³⁹⁵Hindistan ve Çin şeker kamışının ilk defa yetiştirilmesi konusunda çoğunlukla kaynaklarda birlikte zikredilmekle birlikte bazen şekerin ilk üretim yeri olarak Hindistan ile de karşılaşılmaktadır. Karademir 2015, 182.

³⁹⁶ Stubbs 1987, 1.

³⁹⁷ Heyd 1886, II, 680.

Afrika, İspanya ve Sicilya'ya kadar yayılmıştır³⁹⁸. Özellikle halifelerin her türlü tıbbi ve ilmi gelişmeye destek verdiği Bağdat'ta şeker imalatı en üst seviyeye getirilmişti. Nitekim 14. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde Bağdat, şeker üretimindeki bolluk, reçel ve şuruplarının kalitesi ile meşhurdu. Araplar şeker rafine etme sanatını halifelige tabi bütün topraklarda yaymış; daha sonra sınırların ötesine taşıyarak Doğu'da ve Batı'da yaygınlaştırmışlardır.³⁹⁹

11. yüzyılda Normanların Sicilya'yı işgal etmesi ve Haçlı Seferleri ile Kuzey Avrupalılar şeker üretimi yapılan alanlarla daha yakın temas içerisinde bulunmaya başlamışlardır. Avrupalılar şekeri tanıdıkça Filistin'de şeker üretiminde artış yaşanmış ve Rodos, Malta, Girit ile Kıbrıs adalarında şeker endüstrileri gelişmiştir⁴⁰⁰.

Ortaçağ'da şeker ve şeker ihracatı Kıbrıs için hayati önem atfetmekteydi. Anthony Luttrell bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “*Ada ve kralı, şeker olmadan hiç şüphesiz daha fakir olurdu. Adaya gümüşü ve diğer ithal malları getiren, itibaren kazandıran, emekçiler, işçiler ve araçlar için iş imkânı sunan şekerdi*”⁴⁰¹.

Ortaçağ'da İspanya ve Sicilya'da da şeker üretimi yapılmasına rağmen en iyi ve en kaliteli şeker Kıbrıs'tan gelmekteydi ve şeker ticaretinde Venedikli tüccarlar başı çekiyorlardı⁴⁰². Şeker kamışı Kıbrıs'a ilk defa 10. yüzyılda Mısır'dan gelmiştir. 10. ve 11. yüzyıllarda üretimi kısıtlı olmakla birlikte Haçlı yerleşimcilerinin adaya yerleşmesinin ardından özellikle 13. yüzyıldan sonra adada üretimi yoğun olarak başlamıştır. Ada, Doğu Akdeniz'de Suriye ve Mısır'dan sonra üçüncü şeker üretim merkezi olmuştur. Kutsal Topraklardan Kıbrıs'a gelenlerle adada şeker üretimi artış göstermiş; yine 13. yüzyılın sonlarına doğru adada şeker ezme ve rafine işlemi için ilk yapılar ve kuruluşlar inşa edilmiştir. Bu yeni tesisler ile birlikte şeker kamışı üretimi ve işlemesi en verimli düzlüklerde yayılmaya başlamıştır⁴⁰³.

Kıbrıs'ta şeker plantasyonu Lusignan kralları, Hospitallier (St. John) Şövalye Tarikatı ve önde gelen Venedikli aileler olmak üzere üç otoritenin idaresi altındaydı. Pafos bölgesindeki Kouklia (Kukla/Eski Pafos) en önemli merkez olmak üzere Akanthou (Tatlısu),

³⁹⁸ Ruska 1970, 400.

³⁹⁹ Heyd 1886, II, 681.

⁴⁰⁰ Galloway 1997, 180-181.

⁴⁰¹ Solomidou-Ieronymidou 2007, 63.

⁴⁰² Adamson 2004, 28.

⁴⁰³ Solomidou-Ieronymidou 2007, 64; Ouerfelli 2008, 102; 106.

Kanakaria, Lapithos (Lapta) ve Morfu'dan (Güzelyurt) Lefke'ye kadar uzanan alanda yer alan ovalar kraliyete ait olan şeker plantasyon alanları olarak kullanılmaktaydılar⁴⁰⁴.

Lusignanlar şeker kamışı yetiştirmek için gerekli suyun diğer bölgelere nazaran daha bol olduğu ve dolayısıyla şeker üretiminin en yoğun yapıldığı Pafos'ta (Baf) şeker üretimi için gereken alt yapıyı tesis etmişlerdir. Şeker kamışını ezmek ve rafine etmek için ihtiyaç duydukları her türlü malzemenin bulunduğu büyük bir şato inşa ettirmişlerdir. 1394 yılında Kıbrıs'ta bulunan Nicolai de Martoni Kıbrıs kralının yaptırdığı ve içinde büyük miktarda şeker üretilen bu yapıdan bahsetmektedir⁴⁰⁵.

Kıbrıs adasında plantasyon alanlarının ikinci büyük sahibi Hospitallier Şövalyeleri tarikatıydı. 13. yüzyılın başından itibaren Kıbrıs'ta mülk sahibi olmaya başlayan Hospitallier Şövalyeleri tarikatı, Lefkoşa'da ve merkezleri olan Limasol'de bazı araziler edinmişlerdir. Bunlardan en önemlisi şeker üretiminin yoğun olarak yapıldığı Kolossi'dir⁴⁰⁶.

Hospitallier tarikatı Kıbrıs'a yerleşmeden önce de Latin Suriye'nin kıyı bölgelerinde şeker plantasyon alanlarına sahiplerdi ve şeker üretimi yapıyorlardı⁴⁰⁷. Kolossi'de şeker plantasyonunu Akkâ'nın düşüşünün ardından adaya akın eden Suriye ve Filistin'den gelen göçmenleri ihtiyaç duyduğu işgücü bakımından avantaja dönüştürerek 1291 yılında arttırmışlardır⁴⁰⁸. Özellikle kuraklık zamanlarında Kouris (Kuris) ırmağının suyundan faydalanmak üzere bir sulama-kanal sistemi yapmışlar ve Kolossi şatosunun yanına şeker imalatı için gereken malzemelerin bulunduğu bir bina inşa etmişlerdir.⁴⁰⁹ 1450 yılına gelindiğinde Kolossi'deki şeker üretiminden elde ettikleri yıllık gelir 12,000 *florine* ulaşmaktaydı⁴¹⁰. Uzun süre şeker üretiminden büyük gelir sağlayan Hospitallierler, Venedikli Cornaro (Corner) ailesinin ada üzerinde giderek artan nüfuzuna karşı koyamamış ve onlara bağlı hale gelmişlerdir⁴¹¹.

Ek-1'de yer alan haritadan anlaşılacağı üzere Kıbrıs'ta özellikle 14. ve 15. yüzyıllarda şeker daha çok önem kazanmıştır. Geniş alanlar şeker üretimine tahsis edilmiştir. 14. yüzyılın ilk yarısında yazan Marino Sanudo Torsello Kıbrıs'ta büyük miktarda şeker yetiştirildiğini ve

⁴⁰⁴ Herquet 1881, 166.

⁴⁰⁵ Martoni 1908, 28; Ouerfelli 2008, 107.

⁴⁰⁶ Riley-Smith 2012, 180; 287.

⁴⁰⁷ Coureas 2013, 217.

⁴⁰⁸ Coureas 2003, 268.

⁴⁰⁹ Ouerfelli 2008, 114.

⁴¹⁰ Coureas 2013, 218.

⁴¹¹ Coureas 2012, 121.

bu miktarın Hristiyanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olduğunu belirtmektedir⁴¹². Kıbrıs'ta şeker plantasyonunu zirve yaptığı bu dönemde Venedikliler ön plana çıkmıştır.

Corner ailesinin girişimleri üretimimin gücünü ve kapasitesini daha çok arttırmış ve Episkopi en önemli şeker üretim merkezi haline gelmiştir. 1449 yılında Episkopi'de şeker üretiminde çalışan 400 işçileri olduğu ifade edilmektedir⁴¹³. Endüstriyel ihtiyaçların karşılanması, maaşların ödenmesi ve ayrıca krala ve Hospitallier tarikatına ait şeker plantasyon alanlarının satın alınması için gereken sermaye ve diğer malzemeler de genellikle Venedik'ten gelmekteydi⁴¹⁴. Karşılaştıkları en büyük sorun ise hem savaş hem de veba dolayısıyla işgücü eksikliğinin baş göstermesidir. Venedik bu sorunun üstesinden gelmek için Suriye'den gelen mültecilere Beyaz Venedikli⁴¹⁵ statüsü vermiş ve onları koruma altına almıştır⁴¹⁶.

16. yüzyılda Amerika'nın keşfinin ardından yeni kıtada şeker kamışı üretiminin yapılmasıyla Amerikan şeker Akdeniz dünyasından getirilenden daha ucuz olmuş ve Kıbrıs'ta şeker plantasyonu düşüşe geçerek yerini pamuk üretimine bırakmıştır. Bununla birlikte küçük miktarlarda da olsa Kıbrıs'ta şeker üretimi 17. yüzyılın ilk yıllarına kadar devam etmiştir⁴¹⁷.

2.2.2. Şarap – Üzüm

Üzüm uygarlığın doğuşundan bu yana insanlığa hem yiyecek hem de içecek sunan önemli zirai bir ürün olmuştur. Eski Mısır'a ait mozaiklerde, Atina'nın meşhur siyah figürlü vazolarında, Cato, Plinius gibi devlet adamlarının eserlerinde yer alması üzüm, asma, bağcılık ve şarabın tarihinin çok eski devirlere kadar gittiğini göstermektedir⁴¹⁸. Bir endüstri olarak üzüm üretimi Hazar Denizinin güney ucunda başlamış ve buradan Asya ve Avrupa'ya

⁴¹² Torsello 2011, 51.

⁴¹³ Galloway 1997, 190; Coulon 2002, 170.

⁴¹⁴ Ouerfelli 2008, 120-121.

⁴¹⁵ Venedik milliyetinin imtiyazlarından yararlanan yerli Rum veya Suriyelilerdir. İmtiyazları için krala ödeme yaparlar ve Venedik Konsülü (*baillie*) tarafından yargılanıp kraliyet hâkimleri tarafından temyiz edilirdi. Makhairas 1932, II, 110.

⁴¹⁶ Ouerfelli 2008, 120.

⁴¹⁷ Solomidou-Ieronymidou 2007, 70-71.

⁴¹⁸ Winkler 1949, 46; Freeman 2013, 209.

yayılmıştır. Fenikeliler üzümü İ. Ö. 600'de Fransa'ya taşımış; Romalıların da bağcılıkla ilgilendiği bu dönemde üzüm Akdeniz ve Kuzey Afrika'da yerini alıştır⁴¹⁹.

Ortaçağda Kıbrıs şarabı, şarapların “kralı” olarak görülmekte ve prenslerin masalarında yer almaktaydı⁴²⁰. Kıbrıs'ın bu dönemde en meşhur mahsulü olan üzüm ve bundan yapılan şarabının kalitesi ve güzelliği Lusignanlar döneminde Kıbrıs'a gelen pek çok seyyah tarafından kaydedilmiştir. Biz de bu bölümde Kıbrıs'a gelen seyyahların eserlerindeki Kıbrıs'la ilgili olan kısımların C. D. Cobham tarafından 1908 yılında bir araya getirildiği *Excerpta Cypria*'dan seyyahların Kıbrıs'ın üzüm bağları ve şarabına ilişkin gözlemlerini aktarmayı uygun görmekteyiz.

1212 yılında Güney Anadolu sahilindeki Ayas (Yumurtalık) üzerinden Kıbrıs'a geçen seyyah Wilbrand von Oldenburg Kıbrıs'ı çok verimli ve mükemmel üzüm yetiştiren bir ada olarak tanımlamaktadır⁴²¹. Oldenburg adanın üzümünü şöyle tarif etmektedir: “*Bu adanın üzümü öyle iri ve yağlıdır ki, bazen pişirilir ve ekmeğin üzerine bal gibi sürüp yenebilir*⁴²².” Seyyah Limasol'e geldiğinde yakınlarda bulunan ve Hz. Süleyman'ın ilahisine konu olmuş⁴²³ Enga(d)di adlı üzüm bağlarından bahsetmektedir. Buranın üzümünü tattığını belirterek tadının harikulade olduğunu kaydetmektedir⁴²⁴.

1336-1341 yılları arasında adayı ziyaret eden papaz Ludolf von Suchen (Ludolphus de Sudheim) de Engadi'deki üzüm bağlarından bahsetmektedir. Pafos'ta (Baf) bulunan bağı, yüksek bir dağda yer alan 2 mil genişlik ve uzunluğunda bir alan olarak tarif etmektedir. Her yanından büyük bir kaya ve bir duvar ile kapalı olan bağın küçük bir girişi vardır. Bu bağda türlü türlü üzüm yetişmektedir. Bazıları erik büyüklüğünde, bazıları ise nohut kadardır. Bazı türleri çekirdekli olup bazıları meşe palamuduna benzer. Şeffaf renktedirler ve bu bağda her tür üzüm bulunmaktadır. Suchen bağı bu şekilde tarif ettikten sonra burasının Templier şövalyelerine ait olduğunu ve her gün 100'den fazla Sarazen esirin bağın temizlik ve gözetiminden sorumlu olarak burada çalıştığını belirtmektedir. Aynı şekilde Pafos'tan fazla

⁴¹⁹ Winkler 1949, 46.

⁴²⁰ Heyd 1886, II, 10.

⁴²¹ Cobham 1908, 13; Wilbrand von Oldenburg 2000, 46.

⁴²² Cobham 1908, 13; Wilbrand von Oldenburg 2000, 48.

⁴²³ “Benim sevgilim Engadi'deki (En gedi) üzüm bağlarındaki bir kına çiçeği (*ciprus*) demetidir,” *Song of Solomon* 1:14. <http://biblehub.com/songs/1-14.htm> Burada bahsi geçen En-gedi Kıbrıs'taki değil Filistin'dekidir. Kıbrıs üzümlerine ilişkin bu karışıklık 5. yüzyıl Hristiyan tefsirlerinde de kendini göstermektedir. Pringle 2012, 83.

⁴²⁴ Cobham 1908, 14, Wilbrand von Oldenburg 2000, 50.

uzakta olmayan *Nymocine* adlı yerde *küçük Engadi* adlı bir başka üzüm bağından daha söz etmektedir. Çok farklı türde, insanın kollarıyla kavrayamayacağı genişlikte asmaların bulunduğunu söyler. Ancak çok uzun değillerdir ve büyük Engadi'dekiler kadar meyve vermezler⁴²⁵.

Wilhelm von Boldensele 1333 yılında Kutsal Topraklara Haç ziyareti gerçekleştirmek üzere yola çıkmıştır. 1336 yılında kaleme aldığı eserinde Kıbrıs'tan bahsederken buranın üzümlerini anlatır. Adanın mükemmel üzümleri olduğunu söyler ve o da Hz. Süleyman'ın ilahisine Engaddi'deki üzüm bağlarındaki bir (*Kıbrıs*) salkımının konu olmasına değinir. Üzümlerin dışında Kıbrıs şaraplarına da değinen Boldensele'nin anlattığına göre Kıbrıs şarapları genellikle kırmızıdır ve bir yıl sonra beyaza dönerler. Zaman geçtikçe beyazlıkları artar. Çok güzel kokar ve serttir. Suyla karıştırmadan içmek zordur⁴²⁶.

Venedik'ten gemiye binerek 29 Mayıs 1335'te Kıbrıs'ı ziyaret eden Jacobus de Verona adlı keşiş Kıbrıs'a özgü *Marea* adlı bir şaraptan bahsetmektedir. Sek içildiği takdirde insanın iç organlarını yaktığını anlatmaktadır. Tadına bakınca o kadar sert gelmediğini ancak içecek kişinin bir bardak şarabı dört bardak su ile karıştırması gerektiğini, bu durumda bile hala çok sert olduğunu ifade etmektedir⁴²⁷.

1322 yılında seyahat eden Sir John Maundeville de önce kırmızı olup daha sonra beyaza dönen Kıbrıs şaraplarından bahsetmektedir. En beyazların en berrak ve en güzel kokulu şaraplar olduğunu ifade etmektedir⁴²⁸.

Şarap Kıbrıs'ta zirai üretimin önemli bir parçasıydı. Lusignanlar döneminde şu anda olduğu gibi üzüm bağları yoğun olarak adanın güneybatı bölgesinde, Limasol ve Pafos'ta yer almaktaydı. 1300'lerden itibaren Kıbrıs'taki Cenevizliler yatırım amacıyla şarap almak için Limasol'e para göndermekteydiler. 1307 tarihli bir noter belgesi yine iki Cenevizlinin Hospitallierlerin o sırada ele geçirmeye çalıştığı Rodos'a şarap ihraç ettiğini kanıtlamaktadır⁴²⁹.

Üzümden şarap elde edilmesi meşakkatli bir süreçti. Budanma, yetiştirme, filizlerinin kesilmesi gibi çeşitli işlemlerden geçen asmadan toplanan üzümler ezilme aşamasına getirilip ezilen üzümden çıkan öz, *pitharia* adı verilen topraktan yapılmış 55 galon kapasiteli kaplarda

⁴²⁵ Cobham 1908, 19.

⁴²⁶ Cobham 1908, 15-16.

⁴²⁷ Cobham 1908, 16-18.

⁴²⁸ Cobham 1908, 21.

⁴²⁹ Coureas 2005, 106.

saklanırdı. Şarap keçi derisi içerisinde ve *boulet* adı verilen bu işe uygun 65 galonluk kaplarda taşınırdı⁴³⁰.

Şarap Hristiyanlar tarafından savaşlarda da tüketildiği için ayrı bir önem arz etmekteydi. Nitekim 7. Haçlı Seferini gerçekleştiren Fransa Kralı IX. Louis Kutsal Topraklara geçmeden önce uğradığı Kıbrıs'ta kışı geçirmiş; savaş için yola çıkarken baronlarına gemilere erzakın yanı sıra şarap yüklenmesi emrini de vermiştir⁴³¹.

Kronik yazarı Leontios Makhairas ise 1426 yılındaki Kherokitia savaşında şaraptan sorumlu kişi olarak kral tarafından görevlendirilmiştir. Şarap stokunun az olması üzerine askerler arasında arbede yaşandığını ve şarap alabilmek için çıkan kargaşayı anlatarak savaş esnasında şarabın Hristiyanlar için önemini belirtmektedir⁴³². Neredeyse 4000 yıllık geçmişi olan Kıbrıs üzüm ve şarapları bugün de önemini korumaya devam etmekte ve özellikle Güney Kesiminde şarap üretim faaliyetleri devam etmektedir⁴³³.

2.2.3. Laudanum

Orta Avrupa ve Asya'nın batı kıyılarında yetişen bir bitki olan *Cistus* cinsinin *Cistus creticus* L. türünden, koyu kahverengi ve yapışkan bir madde elde edilmekteydi⁴³⁴. Günümüzde parfüm yapımında ve tıp sektöründe kullanılan ve *Laudanum/Ladanum* adlarıyla anılan bu madde kokulu bir tür zamktır⁴³⁵. En kalitelisi Kıbrıs'ta elde edilmektedir⁴³⁶.

18. yüzyılda Kıbrıs'a gelen Fransız bir seyyah *Laudanum*'un Lefkara yakınında toplandığını belirtmektedir. Yaprakları gül renginde olan bitki üzerinde bir çeşit zamk birikir. Zamkı toplama yöntemlerinde birisi inek veya keçi tüylerine yapışanları ayırmaktır. Kıbrıs köylüleri keçileri bu ağaçların arasında salarlar. Keçilerin sakallarına yapışan zamkı toplamak için sakalı keserler. Sakalı ateşe yaklaştırarak zamkı ayırırlar. Kolay tutuşan zamk çok hoş bir koku vermektedir. Çabucak yumuşar. İlaç olarak mide ve bağırsakları yumuşatır. İltihaplı şişlikleri indirir⁴³⁷.

⁴³⁰ Coureas 2005, 107.

⁴³¹ Joinville 2014, 97-98,102.

⁴³² Makhairas 1932, II, 659.

⁴³³ Şarap üretimi yapılan merkezlerin konumuna dair bilgi için bk. <http://wineriescyprus.com/>.

⁴³⁴ Heyd 1886, II, 631.

⁴³⁵ D. Auzias-J.-P. Labourdette 2010, 33.

⁴³⁶ Lev-Amar 2008, 194.

⁴³⁷ Le Voyageur François 1772, 24; Excerpta Cypria 1908, 248; Tornefort 2005, 167.

Laudanum özellikle Ortaçağda Batı'ya ihracatı yapılan önemli bir emtia idi. O dönemde tıp sektöründe yakı elde etmekte ve mumyalama işleminde kullanılması bakımından da talep görmekteydi. İbn-i Sina en iyi *laudanumun* Kıbrıs'ta bulunduğunu kaydetmiştir⁴³⁸. Mas Latrie Lusignanlar döneminde Anadolu ile Kıbrıs arasındaki siyasi ve ticari ilişkileri ele aldığı makalelerinin ilkinde Kıbrıs *laudanumunun* çok meşhur olduğunu belirtmektedir⁴³⁹. 14. yüzyılda Limasol limanından ihracatı yapılan ürünler arasında *laudanum* da bulunuyordu⁴⁴⁰. 1300 yılına ait Kıbrıs noter belgeleri sabun ve kereste gibi malların yanı sıra *laudanum* yüklü olup Konstantinopolis'e giden bir Ceneviz gemisinin kaydını tutmaktadır⁴⁴¹. Pegolotti ise Konstantinopolis ile Pera'da satışı yapılan ürünler arasında Kıbrıs *laudanumunu* zikretmektedir⁴⁴². Ortaçağda Kıbrıs'tan Batı'ya yoğun olarak ihracatı yapılan *laudanum* günümüzde daha çok Doğu Akdeniz'de tanınmakla sınırlı kalmaktadır.

2.2.4. Antalya Pazarındaki Diğer Ürünler

Antalya limanında ticareti yapılan ürünler yukarıda zikrettiklerimizle sınırlı değildir. Antalya hem iklim koşullarının uygun olmasının sağladığı kendi verimliliği ve zenginliği ile hem de limanının elverişli konumu dolayısıyla Doğu Akdeniz ithalat-ihracat ağının bir parçası olması dolayısıyla Ortaçağda çok çeşitli ürünlere ev sahipliği yapmıştır.

Antalya'nın bahsi geçen dönemde Anadolu'nu *narenciye* merkezi olduğunu Seyyah İbn Battuta da teyit etmektedir⁴⁴³. 1330 yılında Antalya'yı ziyaret eden İbn Battuta Antalya'nın bağ ve bahçelerinin çokluğundan, meyvelerinin lezzetinden bahsettikten sonra bir çeşit kayısı olan "*kamaruddîn*"den (kamereddin) bahseder. Aktardığına göre çok lezziz olan bu meyvenin bademi çok lezzetli olduğu için kurutulmakta ve Mısır'a gönderilmektedir. Nadir ve pahalı bir kuruyemiş olarak Kahire'de itibar görmektedir⁴⁴⁴.

Ortaçağ'da Anadolu *halıları* bilhassa Aksaray kilimleri oldukça meşhurdu. Seyyahların eserlerine konu olan bu halılar Antalya, Alanya ve Finike limanlarından ihraç edilmekteydi⁴⁴⁵.

⁴³⁸ Heyd 1886, II, 631.

⁴³⁹ Mas Latrie 1845, I, 304.

⁴⁴⁰ Coureas 2008a, 229.

⁴⁴¹ Coureas 2008b, 131.

⁴⁴² Pegolotti 1936, 34-35.

⁴⁴³ Erdem 2003, 300.

⁴⁴⁴ Merçil 2000, 58; İbn Battuta, 2004, I, 403. Gordlevskiy 2015, 193.

⁴⁴⁵ Sümer 1985, 8; Uzunçarşılı 1988, 252; İbn Battuta 2000, I, 414; Fleet 2001, 97; Çavuşdere 2009, 67.

Antalya ayrıca buğday ve arpa gibi *hububat* ürünlerinin de ihracatının yapıldığı önemli bir liman ve pazardı. Ragusalı tüccarlar da tahıl ticaretinde rol oynuyorlardı. 1451 yılında Ragusalı bir tüccar İskenderiye'ye götürmek üzere Antalya'da tahıl satın almıştı⁴⁴⁶. 15. yüzyılda Antalya hala Anadolu'nun baharat ticareti için bir ambar vazifesi görmeye devam etmekteydi⁴⁴⁷.

Tahılın yanı sıra Antalya'da bakliyat satışı da yapılmaktaydı. Venedikliler Antalya'da satın aldıkları bakliyat için Aydın'da % 4 oranında bir vergi ödemektedirler⁴⁴⁸.

Yoğun olarak Cenevizli ve Venedikli tüccarların meşgul olduğu *balmumu* yine Antalya'dan ithal edilen bir üründü ve *peso sottile* adı verilen hafif bir ağırlık ölçüsü ile satılmaktaydı⁴⁴⁹.

Bunlardan başka Antalya, ihracatını Cenevizlilerin yaptığı safram ve susam; Batı'ya yoğun olarak gönderilen *demir, bakır, kalay, gümüş*; Venediklilerin Batı'dan getirdikleri *sabun* ile *çivit*, *calbano* (topuzlu kantar) ile satılan *kına, biber, bal, meşe mazısı* gibi çok çeşitli ürünlerin yer aldığı canlı bir pazar ve ihracat limanı olarak faaliyet göstermiştir⁴⁵⁰.

2.3. Antalya Limanının Önemi

Limanlar ve kıyı bölgeleri Anadolu'nun iç kesimleri ile Akdeniz dünyası arasındaki en önemli etkileşim noktalarıdır. Ortaçağ kaynakları 600 km'lik Lykia-Pamphylia kıyısı boyunca neredeyse 100'e yakın liman ve karaya çıkılan noktadan bahsetmektedir⁴⁵¹. Bu limanlardan biri olan Antalya'nın eski dönemlerden bu yana liman olarak tercih edilmesindeki en önemli etkenler karaların içine doğru epeyce sokulan körfezin başında bulunması, rüzgârlara kapalı olup kumla dolma tehlikesi ile karşı karşıya olmayan doğal bir liman olmasıdır⁴⁵².

Ele aldığımız dönemde Güney Anadolu'nun en işlek ticaret limanı olan Antalya limanının en önemli özelliği güvenli olmasıydı. Antalya, üzerinde pek çok kulenin sıralandığı

⁴⁴⁶ Fleet 2001, 66. Çavuşdere 2009, 70.

⁴⁴⁷ İnalçık 2000, 133.

⁴⁴⁸ Fleet 2001, 34.

⁴⁴⁹ Heyd 1886, II, 355, Fleet 2001, 35, Çavuşdere 2009, 70.

⁴⁵⁰ Pegolotti 1936, 58; Heyd, 1886, II, 355; Heyd 2000, 612; Fleet 2001, 34, Yılmaz 2002, 119; Çavuşdere 2009, 70, 71

⁴⁵¹ Preiser-Kapeller 2015, 118.

⁴⁵² Arıkan 2011, 105.

iki surla korunmaktaydı⁴⁵³. 10. asır coğrafyacısı İbn Havkal de Antalya'yı müstahkem bir kale olarak değerlendirmektedir⁴⁵⁴.

Anadolu özellikle Selçuklular döneminde uluslararası bir ticaret merkezi haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda hem Kuzey-Güney hem de Doğu-Batı istikametinde uzanan kervan yollarına önem atfedilmiştir. Kuzey-Güney yolu Sinop ve Malatya üzerinden Halep'e uzanırken Tebriz'e kadar uzanan Doğu-Batı ticaret yolunun başlangıç noktasını Antalya limanı teşkil etmekteydi. Bununla birlikte Antalya limanı İran-Asya ticaretinden ziyade Avrupa ve Mısır ile yapılan ithalat ve ihracatta çok önemli bir merkezdi. Hem tersane hem de liman işlevi gören Alanya ise Antalya'nın yardımcı limanı niteliğindedi⁴⁵⁵. Anadolu-Mısır ticaretinde esas liman teşkil etmesinin yanı sıra Anadolu ve Konya'dan gelen malların güneydeki çıkış noktası da yine Antalya limanı idi⁴⁵⁶.

Antalya limanı Selçuklular zamanından beri erzakın bolluğu ve iyi pazarların varlığı ile gemiciler için oldukça kullanışlı bir demir atma yeri olmuştur⁴⁵⁷. Ancak Selçukluların Akdeniz'deki ilk önemli limanı olan Antalya 1207'de Selçuklular tarafından fethedildiğinde kent 10. yüzyıldan bu yana Rum, Müslüman, Yahudi ve Ermeni tüccarları ve 11. yüzyıldan itibaren de Venedikli, Pisalı ve Cenevizlileri cezbeden yerleşmiş bir uluslararası ticaret merkeziydi⁴⁵⁸.

Kıbrıslıların Anadolu ile ticareti *Lajazzo* ve *Gorigos*'un yanı sıra özellikle *Antalya* ve *Alanya* limanları aracılığıyla yapılmaktaydı. Limanlara verilen *Cyprianae*, *Portus Januensis*, *Castrum Lombardum*, *Portus Cavalerius*, *Portus Prodensalium*⁴⁵⁹ gibi isimler Frankların bu sahillere ne kadar sık gelip gittiklerine tanıklık etmektedir. *Port Gênois*, *Port et Cap Cavaliere* ve *Porvencale* bugün hala bu adlarla mevcuttur. Sanudo *Cyprianae*'nin Antalya limanının 25 mil veya 8 fersah batısında ve Adrasan'a giden yolun yarısında, Adrasan yakınında bulunduğunu belirtmektedir. Latin tüccarlar, Müslümanlar burada sürekli kalmalarına izin vermedikleri için yılın belirli dönemlerinde ticaret amacıyla burada

⁴⁵³ Tekindağ 1954, 165; Torsello 2011, 148.

⁴⁵⁴ İbn Havkal 2014, 171.

⁴⁵⁵ Ş. Turan 1990, 105.

⁴⁵⁶ Cahen 2001, 48; Oral 2009, 110.

⁴⁵⁷ Mas Latrie 1845, II, 493.

⁴⁵⁸ Preiser-Kapeller 2015, 121.

⁴⁵⁹Sırasıyla Kıbrıslıların, Cenevizlilerin, Lombardiyalıların, Hospitallier Şövalyelerinin ve Provençalıların limanlarını ifade etmektedir.

bulunmaktaydılar⁴⁶⁰. Mısır'dan dönen Venediklilerin de demir attıkları bu limanda Anadolu menşeli mallar ile Avrupa malları takas edilmekteydi⁴⁶¹.

Antalya Güney Anadolu sahilinin en önemli ticaret merkezi değil aynı zamanda Kıbrıs ile Batı arasında gidip gelen gemiler için de elverişli bir toplanma yeri idi⁴⁶². 14. yüzyılda yazan el-Ömeri burayı “*her gün oradan gelip giden kalabalık yolcuların uğrak yeri*” şeklinde tarif etmektedir⁴⁶³.

Tabula Imperii Byzantini'de yer alan yolların rekonstrüksiyonlarından faydalanarak noktalarla belirtilen yerlerin, kara ve deniz yolları ve onlar arasındaki ilişkilerin gösterildiği bir ağ oluşturan Preiser-Kapeller (bk. Ek-3) Antalya'nın ele aldığımız dönemdeki merkezi konumunu bir harita üzerinde göstermiştir⁴⁶⁴. Harita üzerindeki veriler Güney Anadolu'daki kara ve deniz yolları ağını göstermektedir. Noktaların büyüklüğü iki mekân arasında merkezi konumda bulunma değerlerine⁴⁶⁵ göre belirlenmiştir. Figürdeki noktaların büyüklüğünden de anlaşılacağı üzere Antalya Güney Anadolu sahilindeki en merkezi noktayı teşkil etmekteydi. Ticari öneminin yanı sıra hem iç kesimlere hem de bölgesel deniz yolları arasında en kısa bağlantıyı sağlamasıyla oldukça işlevli bir limandı.

2.4. Kıbrıs'ın Transit Bir Merkez Olarak İşlevi

Önceki bölümlerde ele aldığımız ithalatı ve ihracatı yapılan ürünler, para dolaşımı ve vergilendirme sistemleri hiç şüphesiz Kıbrıs-Antalya arasındaki ticari ilişkilerin bizim kaynaklarda tespit edebildiğimiz kadarıyla açıklamaya çalıştığımız kısmıdır. Çalıştığımız dönemin canlı ticaret merkezlerinden olan Antalya ve Alanya arasındaki etkileşim hiç şüphesiz daha sık ve yoğundur⁴⁶⁶. 15. yüzyıl kronik yazarı Leontios Makhairas 1369 yılında Kral Peter ile şövalye Sir Henry de Giblet arasında geçen bir olayı kaydetmektedir. Kralın oğlu şövalyenin oğluna ait olan tazıları görüp çok beğenince kral Sir Henry de Giblet'den tazıları oğluna vemesini istemiştir. Şövalye ise “*Türkiye buraya çok yakın ve her gün buradan*

⁴⁶⁰ Mas Latrie 1845, I, 315-316.

⁴⁶¹ Tekindağ 1954, 165.

⁴⁶² Edbury 1991, 163.

⁴⁶³ el-Ömeri 2014, 169-170.

⁴⁶⁴ Preiser-Kapeller 2015, 122.

⁴⁶⁵ Preiser-Kapeller bu değeri bir noktanın diğer noktalar arasındaki yollar üzerinde bulunma ve konumundan dolayı diğer noktalar arasındaki en kısa yol olması suretiyle “aracı” bir nokta teşkil etme değeri olarak açıklamaktadır. Preiser-Kapeller 2015, 122.

⁴⁶⁶ Heyd 2000, 612.

oraya, oradan buraya tüccarlar gidip geliyor; oğlunuz için bir tazi getirmelerini isteyebilirsiniz”, şeklinde cevap vermiştir⁴⁶⁷. Dönemin birinci el kaynağından alarak yer verdiğimiz bu örnek yoğun ilişkilerin boyutuna ışık tutmaktadır.

Antalya’dan Avrupa’ya gidecek tüccarlar önce Kıbrıs veya İskenderiye’ye uğramak durumundaydılar⁴⁶⁸. Aynı şekilde Avrupalı tüccarlar da Türkiye’ye büyük oranda Kıbrıs üzerinden giriyorlardı⁴⁶⁹.

Ege denizi ile Mısır ve Suriye sahilleri arasında deniz seferleri başladığından beri önem taşımaya başlayan Kıbrıs çok eski zamanlardan bu yana bir ara durak vazifesi görmüştür⁴⁷⁰. Bu işlevini ortaçağda da yoğun olarak devam ettirmiştir.

14. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs’a gelen seyyah John Mandeville insanların Kıbrıs’tan Kudüs’e gidip geldiklerini, eğer rüzgâr iyi ise Sûr (Tyr) limanına da geçebildiklerini belirttikten sonra şöyle demektedir: “*Aslında hiç Kıbrıs’a uğramadan doğrudan Sûr’a geçebilirler; ancak insanlar hem karada dinlenmek hem de ihtiyaçlarını almak için memnuniyetle Kıbrıs’a uğrarlar.*” Maundeville bu ifadesiyle Kıbrıs’ın Kudüs’e uzanan yol güzergâhı üzerindeki uğrak bir merkez olduğunu belirtmektedir⁴⁷¹.

Özellikle 1291’de Akkâ’nın düşüşünün ardından yükselişe geçen Mağusa kenti yalnızca Kıbrıs’ın yerel ürünlerinin ana çıkış limanı olmakla kalmayıp aynı zamanda diğer ülkelerden getirilen mallar için bir depo, nakliye ve transit geçiş limanı olarak da işlev görmüştür⁴⁷².

13. ve 14. yüzyıllarda Kıbrıs’ın refah düzeyi büyük ölçüde artmıştır. Yerel ürünlerin ticaretinin yapılmasının bu durum üzerinde etkisi olmakla birlikte daha büyük nedeni kuşkusuz Kıbrıs’ın Batı Avrupa ve Asya arasındaki uluslararası ticaret yolları üzerinde yer almasıdır⁴⁷³.

⁴⁶⁷ Makhairas 1932, II, 245-247.

⁴⁶⁸ Turan 1999, 137.

⁴⁶⁹ Age 2010, 324.

⁴⁷⁰ Darkot 1986, 672.

⁴⁷¹ Maundeville 1900, 20.

⁴⁷² Coureas 2003, 257; Jacoby 2005, 25.

⁴⁷³ Edbury 1999, 115.

2.5. Para ve Vergilendirme

Anadolu Selçukluları döneminde altın (*dinar*), gümüş (*dirhem*) ve bakır (*fels*) paralar kullanılmıştır. 12. yüzyıldan itibaren *dinar* ve *dirhem* yaygınlaşmış ve iç ve dış ticarete yoğun olarak kullanılmaya başlamıştır⁴⁷⁴. Bununla birlikte Selçuklu Devletinin ilk dönemlerinden itibaren Doğu Roma'ya, İslam Ülkelerine ve İtalyan Şehir Devletlerine ait paralar da tedavülde olmuştur⁴⁷⁵.

Beylikler döneminde ise Anadolu'da gümüş paralar yoğun olarak kullanılmaktaydı. Örneğin Karamanoğulları 1,600 gramlık yarım *dirhem* ve 0,800 gramlık çeyrek *dirhem* olmak üzere iki grup gümüş para basıyorlardı⁴⁷⁶. Ermeni, Süryani, Gürcü sikkeleri ve Mısır dinarlarının yanı sıra Bizans sikkesi *solidus* da tedavülde olan bir başka paraydı⁴⁷⁷. Ortaçağ'da paraların değerinin çok sık değiştiğini göz önünde bulundurmakla birlikte hem Türkler yerleşmeden önce Anadolu'da hem de Latin krallarının hâkimiyeti altına girmeden önce Kıbrıs'ta kullanılan Bizans sikkelerine göz atmak para birimleri arasındaki ilişki hakkında kısmen bilgi sahibi olabilmek adına elzemdir.

4. yüzyılda ortaya çıkan yeni para biriminde *solidus* 4.40 gram ağırlığında bir altın sikke idi. 6 yüzyıl boyunca hiç değer kaybetmeden tedavülde kalmıştır. Altın *solidus* veya Bizans *nomisması* olarak bilinen sikke 12. yüzyıldan sonra *hyperpyron* olarak adlandırılmıştır⁴⁷⁸. Gümüş *miliaresion* (Τὸ μιλιαρήσιον) standart *nomismanın* 1/12'si; bakır *folles* (Η φόλλις) standart *nomismanın* 1/288'i; *keration* (Τὸ κεράτιον) 1/24'ü değerindedir⁴⁷⁹.

12. yüzyılın sonlarına kadar İtalyan şehir devletleri kahverengi, ince, dayanıksız ve çok az miktarda gümüş barındıran paralardan başka bir şey basmamışlardı⁴⁸⁰. Ancak *hyperpyron* 13. yüzyılın ortalarından itibaren uluslararası alanda üstünlüğü İtalyan şehir devletlerinin paralarına kaptırmış ve bir daha geri alamamıştır⁴⁸¹.

1202 yılında 3,56 gr ağırlığında 20 mm çapında basılan ilk Venedik dukası gümüşlendi. 1210 yılında altın dukalar darbedilmeye başlamış ve altın ve gümüşü ayırmak

⁴⁷⁴ Atan 1990, 102-103; Cahen 2000, 132.

⁴⁷⁵ Turan 2010, 260; Bedirhan 2014b, 8; Gordlevskiy 2015, 194.

⁴⁷⁶ Ölçer 1982, 34-35.

⁴⁷⁷ Polat 1997, 200.

⁴⁷⁸ Baskıcı 2009, 246-247.

⁴⁷⁹ Hendy 1969, 26; Polat 1997, 200; Ostrogorsky 1991, 177.

⁴⁸⁰ Lopez 1976, 70.

⁴⁸¹ Baskıcı 2009, 252.

için *ducati aurri* ve *ducati argenti* olarak adlandırılmıştır. Aynı şekilde 13. yüzyılda piyasaya çıkan *florin* de Venedik dukası ile birlikte yoğun olarak kullanılmaya başlamıştır⁴⁸².

Konstantinopolis *bezantının* imitasyonu olarak Kıbrıs'ta basılan *bezantlar* altının solukluğundan dolayı *ὀνόμισμα ἄσπρον τῆς Κύπρου*, *Beyaz Kıbrıs bezantı*, *Beyaz Bezant* olarak adlandırılıyorlardı. Bu *bezantlar* 3 ¾ karat altın, 4 ¼ karat bakır ve 14 karat gümüş karışımıydı⁴⁸³.

Rabouin Arap menşeli bir paradır. Kıbrıs'ta tedavülde olan paralardan biridir. 1254 tarihli bir belgeden anlaşıldığı üzere *beyaz bezanttan* daha kıymetlidir. Kıbrıs'ta 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra karşımıza çıkan *gros*, *beyaz bezantın* yarısı değerindedir. Küçük *gros* (*petit gros*) *gros*'un yarısı, beyaz bezantın çeyreği kadardır⁴⁸⁴. II. Henri zamanında basılan *gros grands* ve *gros petits* standart para olarak bezantın yerini almış; *bezant* gerçek paradan ziyade bir birim olarak kullanılmıştır⁴⁸⁵. Karoube, *κεράτιον*, *siliqua*, *carato*, *karat* bezantın 24'te 1'idir. *Lisinia* adlı bronz para Kral Janus zamanında karşımıza çıkmaktadır. 6 karota denk gelir. Arapların dirhemi Kıbrıs ve Kudüs krallıklarında karşımıza çıkmaktadır. *Denier* 7 Fransız akçesine denk gelmektedir. Bu para bronzdandır ve yarım *karat* eder. 13. yüzyıldan itibaren Kıbrıs'ta tedavülde olan *maille* dirhem yarısı kadardır. Ayrıca Lusignanlardan önce adada mevcut olan *chalque* ve *obole* adlı Rum paraları adada kalmaya devam etmiştir⁴⁸⁶.

Selçuklular döneminde vergi sisteminde ise Anadolu'da Türk-İslam Devletlerindeki sisteme benzer bir uygulama mevcuttu. Vergiler eşyanın kıymeti üzerinden alınmaktaydı. Ayrıca altın, gümüş gibi kıymetli madenlerin ithalatında vergi alınmamaktaydı⁴⁸⁷.

Bununla birlikte İslam gümrük sisteminde yabancı tüccarlardan %10 oranında vergi alınmasına rağmen Anadolu Selçukluları bu oranı Kıbrıs ve Venediklilerle yaptıkları anlaşmalarda %2 olarak belirtmişlerdir⁴⁸⁸.

14. yüzyılda Floransalı Bardi şirketi mensupları Antalya limanına %2 vergi ödeyerek giriyor ancak çıkışta ödeme yapmıyorlardı. Ancak Kıbrıslı tüccarlar hem girişte hem de çıkışta ayrı ayrı %2 oranında vergi ödüyorlardı. Gümrük vergisi dışında bir de *simsariye*

⁴⁸² Ives-Grierson 1954, 4-6.

⁴⁸³ Machairas 1932, II, 46.

⁴⁸⁴ Mas Latrie 1843-44, 122-125.

⁴⁸⁵ Coureas 2005, 137.

⁴⁸⁶ Mas Latrie 1843-44, 125-126.

⁴⁸⁷ Atan 1990, 106.

⁴⁸⁸ Turan 1988, 144.

vergisi mevcuttu⁴⁸⁹. Alım satıma aracı olan kişinin aldığı bir nevi komisyon ücreti olan simsariye, verginin eşya satışı üzerinden alındığı dönemlerde karşı tarafın dilini ve malların fiyatını iyi bilmeyen tüccarlar açısından önemliydi⁴⁹⁰.

Pegolotti'nin belirttiği üzere Kıbrıslılar 14. yüzyılda Antalya'da çuval başına $\frac{1}{2}$ *asper* muayene vergisi ödemektedirler⁴⁹¹. Ayrıca Antalya'da *mud* başına 3 *asper* tutarında bir pazar vergisi (*fonda*) de ödenmekteydi⁴⁹².

Hem Selçuklular da hem de Beylikler de karşımıza çıkan bir diğer vergi türü de iç gümrük vergisidir. Örneğin Karamanoğulları geçitlerle Konya'ya ulaşan yollarda malı ülke içerisinde bir yerden başka bir yere taşıyan Kıbrıslı ve Cenevizlilerden vergi alıyorlar ve Silifke, Anamur ve Manavgat limanlarından da vergi elde ediyorlardı⁴⁹³.

18 Mayıs 1291'de Kral II. Henri de Lusignan ile *Katalan* tüccarlar arasında yapılan anlaşmada ithalat ve ihracat vergileri %2, transit geçiş vergisi %1 olarak belirlenmiştir. Mağusa limanında giriş ve çıkışta %4 oranında vergi ödenmekteydi. Pisalılar, Provençalılar, Narbonnelular %2 öderken, Venedikliler ve Cenevizliler 14. yüzyılın ilk yarısından itibaren bu vergiden tam muafiyet elde etmişlerdir⁴⁹⁴.

Kıbrıs'a özgü bir vergi ise *missa* vergisiydi. Korsanlara karşı güvenlik sağlamak amacıyla Türkiye, Rodos, Kilikya, Suriye ve Mısır'dan gelen gemilerin kaptanlarından alınmaktaydı. Venedikliler ve Cenevizliler bu vergiden de muafı⁴⁹⁵.

Kıbrıs'ta vergilerden muaf olmayan uluslar için karaya çıkarılan ve tüccar adına olan emtia için gümrük vergisi ödenmesine gerek yoktu. Mağusa limanının yalnızca transit geçit amacıyla kullanıldığı, malın karaya çıkarılmadığı ve buradan başka bir yere sevk edildiği durumlarda yalnızca %1 oranında transit geçit vergisi alınır⁴⁹⁶.

⁴⁸⁹ Heyd 2000, 610.

⁴⁹⁰ Atan 1990, 139.

⁴⁹¹ Pegolotti 1936, 58; Turan 1988, 125.

⁴⁹² Çavuşdere 2009, 70-71.

⁴⁹³ Tekindağ 1965, 324; Atan 1990, 136- 137.

⁴⁹⁴ Heyd 1886, II, 4, 5, 11.

⁴⁹⁵ Hill 1932, II, 207.

⁴⁹⁶ Heyd 1886, II, 12.

2.6. Pegolotti'nin Kıbrıs-Antalya-Alanya için Verdiği Karşılaştırmalı Ölçü Birimleri

Ortaçağa ait ünlü ticaret el kitabı *La Pratica della Mercatura* 1342 yılında Floransalı Francesco di Balducci Pegolotti tarafından yazılmıştır. Pegolotti büyük Bardi bankacılık ve ticaret şirketinde görev yapmıştır⁴⁹⁷.

1310-1340 yılları arasında 336 çalışanı bulunan bu devasa şirketin Antwerp, Bruges, Paris, Londra, Avignon, Rodos, Kıbrıs ve Konstantinopolis'te şubeleri ve bağlantıları bulunmaktaydı. Ayrıca şirket Kilikya Ayas'ta, İspanya Sevilla'da Kıbrıs Mağusa'da ve Anadolu'da Antalya'da ticari imtiyazlara sahipti⁴⁹⁸.

Bardi şirketinde çalışırken Floransa adına ticari imtiyazlar ve muafiyetler elde etmek için görevlendirilerek pek çok bölgeye gönderilen Pegolotti eserini Doğu'daki tacirlere işlerinde yardımcı olması için kaleme almıştır. Kendilerine gümrüklerde işlerini kolaylaştıracak ipuçları sunmuş, güzergâhlar ve yol üzerinde ödeme yapılması gereken yerler hakkında bilgiler vermiştir⁴⁹⁹. Bütün bunlardan daha önemli olarak 14. yüzyıl Akdenizi'nde aralarında ticari ilişkilerin yoğun olduğu bölgeler arasında karşılaştırmalı ağırlık, ölçü ve para birimlerine yer vermiş; pazarlarda yer alan ürünlere dair kayda değer bilgiler sunmuştur. Eserinde 368'den fazla ürüne yer vermiştir⁵⁰⁰.

1324 yılında Kıbrıs'a gelen Pegolotti, Kıbrıs Kralı IV. Hugh'den bütün Floransalı tüccarların gümrüklerde %4 yerine %2 vergi ödemesi imtiyazını elde etmiştir. Bu imtiyazdan önce yalnızca Bardi ve Peruzzi şirket mensupları %2 gümrük vergisi ödüyorlardı. 1325 ve 1326'da yenilenen bu imtiyaz 1327'den sonra kalıcı olmuştur. Ayrıca Pegolotti Foransa vatandaşları arasında adada çıkacak anlaşmazlıkların çözümünde başvurulacak yetkili tayin edilmiş; 1329'da Kıbrıs'tan ayrılan Pegolotti 1335-1336'da tekrar Kıbrıs'ta bulunmuştur⁵⁰¹.

Pegolotti'nin Kıbrıs'ta bulunduğu dönem kitabının oluşturulmasında önemli bir yer tutmaktadır. Tanımını yaptığı ürünlerin büyük bölümü adadaki gözlemlerine dayanmaktadır. Mağusa kısmı kitabın en detaylı bölümlerinden biridir. Ayrıca pek çok malın maliyetinin hesaplanmasında kullanılacak dara ağırlıkları Kıbrıs *ruotolisine* göre değerlendirilmiştir. Bunun dışında Kıbrıs şuruplarının alım satımı, muhafaza edildiği kaplar ve hangi koşullar altında paketleneyeceği çok detaylı anlatılmıştır. Yine kitabın sonunda yer alan en detaylı

⁴⁹⁷ De Roover 1965, III, 94.

⁴⁹⁸ Pegolotti 1936, xvi.

⁴⁹⁹ Lopez 1987, II, 1987; Çavuşdere 2007, 68.

⁵⁰⁰ Lopez 1987, II, 372; Coureas 2005, 137;

⁵⁰¹ Pegolotti 1936, xx; Coureas 2005, 137.

açıklama bölümlerinden biri Kıbrıs pudra şekerinin değer, görünüm ve paketlenmesinin ele alındığı kısımdır⁵⁰².

14. yüzyıl Akdeniz ticaret hayatına ilişkin oldukça kıymetli bilgiler veren eserde Antalya için de bir bölüm ayrılmıştır. Eserin Mağusa bölümünde de Alanya'ya ilişkin ticari bilgilere yer verilmiştir⁵⁰³. Antalya, Alanya ve Kıbrıs'ta emtianın ticaretinde kullanılan ölçüler birbirleriyle karşılaştırılmalı olarak sunulmuştur.

Eserin tüccarlar için Doğu'daki ticari faaliyetleri kolaylaştırmak ve onlara bilgi sunmak amacıyla hazırlandığı göz önünde bulundurulursa bu üç merkezdeki birimlerin birbirlerine oranlarının eserde yer bulması Antalya-Alanya ve Kıbrıs arasındaki yoğun ticari ilişkilerin en somut kanıtıdır.

Pegolotti'nin ölçülere dair karşılaştırmalı olarak verdiği bilgiler şöyledir:

Antalya'da (Setalia) gümüşü ağırlıkla (*pesi*) satarlar. 30 *pesi* 1 Kıbrıs markası (*marchio*)⁵⁰⁴ eder.

(Antalya'da) sırma ipliği *pesi* ile satarlar. 30 *pesi* 1 Kıbrıs *marchiosu* eder.

(Antalya'da) yünlü kumaşın 8 parçası 1 Kıbrıs *cannası*⁵⁰⁵; 10 Kıbrıs *bezantı* eder.

Baharatın ölçüldüğü 1 Kıbrıs *kantarı* Antalya'da *calbano*⁵⁰⁶ ile 40 *ruotoli*⁵⁰⁷ terazide (*bilanca*)⁵⁰⁸ 42 *ruotoli* eder.

Tahılın ölçüldüğü 1 Antalya *moggiosu*⁵⁰⁹ Kıbrıs'ta 3,5 *moggio* eder.

Yünlü kumaşın ölçüldüğü 12 Kıbrıs *cannası* Antalya'da 22 kol (*braccia*) eder⁵¹⁰.

Mağusa'da 1 *Beyaz Bezan* Alanya'da 7 *asper* (gümüş akçe) eder⁵¹¹.

Baharat ölçülürken 1 Mağusa *kantarı* Alanya'da 40 *ruotoli* diğer ölçümlerde 42 *ruotoli* eder⁵¹². Mağusa'da bir ölçek tahıl Alanya'da 7 *cafissi*⁵¹³ eder⁵¹⁴.

⁵⁰² Pegolotti 1936, xxi.

⁵⁰³ Pegolotti 1936 58, 72.

⁵⁰⁴ 1 Kıbrıs *marchiosu* 223, 6495 grama tekabül etmektedir, Desimoni 1895, III, 21.

⁵⁰⁵ 3-4 kol uzunluğunda kumaş ölçüsü, Çavuşdere 2007, 58.

⁵⁰⁶ Topuzlu kantar. Çavuşdere 2007, 146.

⁵⁰⁷ Dara hesaplamada kullanılmaktadır. Pegolotti 1936, xxi.

⁵⁰⁸ Terazi anlamında hafif bir ağırlık ölçüsüdür. Çavuşdere 2007, 146.

⁵⁰⁹ *Moggio*, *muid*, *mudd* daha çok Doğu'ya özgü olup tahılların ölçülmesinde kullanılan bir ölçü birimidir. Bölgelere göre değişiklik gösterir. Ermeni *mudd*'u 132.28 litreye denk gelirken Mağusa *mudd*'u 92.83 litredir, Desimoni 1895, III, 23-24.

⁵¹⁰ Pegolotti 1936, 92.

⁵¹¹ Pegolotti 1936, 92.

⁵¹² Pegolotti 1936, 92.

Ürün	Ölçü Birimi	Antalya'daki Birim	Kıbrıs'ta Denk Geldiği Birim
Gümüş	Pesi	30 pesi	1 Kıbrıs marchiosu
Sırma iplik	Pesi	30 pesi	1 Kıbrıs marchiosu
Yünlü kumaş	Parça	8 parça	1 Kıbrıs cannası
Yünlü kumaş	Braccia	22 braccia	12 Kıbrıs cannası
Baharat ⁵¹⁵	Ruotoli	40 ruotoli (calbano)	1 Kıbrıs kantarı
Baharat	Ruotoli	42 ruotoli	1 Kıbrıs kantarı
Tahıl	Moggio	1 moggio	3,5 moggio
Ürün	Ölçü Birimi	Alanya'daki Birim	Kıbrıs'ta Denk Geldiği Birim
Para	-	7 asper	1 Beyaz Bezan
Baharat	Ruotoli	40 ruotoli	1 Mağusa Kantarı
Diğer Ürünler	Ruotoli	42 ruotoli	1 Mağusa Kantarı
Buğday	Ölçek	7 cafissi	1 Ölçek

Tablo 2. 6. 1. Pegolotti'nin verdiği bilgilerden yola çıkarak hazırlanan Antalya-Kıbrıs -Alanya Karşılaştırmalı Ölçüler Tablosu

⁵¹³ *Caficum, caffirus, kafficum, keaficum, cahis, kafis* özellikle İspanya'da tahıl ölçümünde kullanılan bir ölçü birimidir. Yaklaşık 144 *mudd* eder. Assis, 1843, 359.

⁵¹⁴ Pegolotti 1936, 92.

⁵¹⁵ *calbano* ve *bilanca* adlı iki farklı ağırlıkla hesaplanmıştır.

3. BÖLÜM

KIBRIS-ANTALYA ARASINDA SOSYAL VE KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Akdeniz tarih boyunca farklı inanca, kültüre, yaşam tarzına sahip insanların bir arada yaşadığı bir eritme potası olmuştur. Farklılıklarına rağmen birbirleriyle daima temas halinde olan bu insan çeşitliliği arasında sosyal alışverişlerin olması kaçınılmazdır. Antalya'dan Kıbrıs'a veya Kıbrıs'tan Antalya'ya doğru olan bu hareketlilik, yalnızca savaşlar, anlaşmalar, ittifaklar ve ticari faaliyetlerden ibaret olmamıştır. Bu yoğun ilişkiler nüfus hareketliliği, sanat formlarının bölgeler arasında aktarımı, sözlü kültür mirası gibi farklı formlarda da kendini göstermiştir.

3.1. Sosyal İlişkiler

3.1.1. Nüfus Hareketliliği

Kıbrıs ile Antalya arasındaki sosyal ilişkiler bağlamında nüfus hareketlerine değinmeden önce Frankların adayı hâkimiyet altına aldıkları sırada adanın etnik köken, din ve sosyal statü bakımından nasıl bir yapıda olduğuna göz atmak yerinde olacaktır.

Lusignanlar döneminde Kıbrıs, Latinlerin hâkimiyeti elinde bulundurduğu ve Rumların çoğunlukta olduğu çok kültürlü bir adaydı. Ermeniler, Nesturîler, Marûniler ve Yakubîler gibi Doğu Hristiyanlığına ait küçük gruplar da adada mevcuttu. Adada Müslümanlar ve Yahudiler de bulunuyordu. Etnik kimlikler büyük oranda dini ilişkileri yansıtmakla birlikte bazı dini zümreler birden fazla grubu içerebiliyordu. Örneğin, Latin Hristiyanları içinde Fransızca konuşanlar, Katalanlar, Venedikliler, Cenevizliler varken Müslümanlar arasında Araplar, Türkler, Çerkezler; Rum Hristiyanları arasında Süryani Melkitler, Rumlar ve Monofizit inançlı Hristiyanlar yer almaktaydı⁵¹⁶.

Franklar Kıbrıs'a geldiğinde en kalabalık unsur Kıbrıslı Rumlardı. Kıbrıs'ta bulunan Süryaniler dil, din ve yaşam tarzı bakımından Rumlaşmışlardı⁵¹⁷. Süryaniler Latin ordularında genellikle piyade ve atlı okçular olarak yer almışlardır. Adada malların alım satımında alınan vergilerin yarısını ödemeleri ve yerli halkın ödediği diğer vergilerden muaf olmaları bu

⁵¹⁶ Schabel 2005, 160-169; Coureas 2014b, 13.

⁵¹⁷ Hill 1972, II, 1.

grubun Latinlere daha yakın bir kesim olduğunu göstermektedir⁵¹⁸. Ayrıca Lusignanlar zamanında Lefkoşa’da başında *Reis* adlı bir görevlinin bulunduğu kendilerine ait bir yargı mahkemelerinin de mevcut olması azınlıklar arasında ayrıcalıklı olduklarına işaret etmektedir⁵¹⁹.

Öte yandan 12. yüzyılda adanın en kalabalık azınlık grubunu teşkil eden Ermeniler ise adada 6. yüzyıldan itibaren varlık göstermekle birlikte kimliklerini kaybetmemişlerdir. Latin kralları ve Kıbrıs’ın soyluları hem 1198 yılında Roma Kilisesinin hâkimiyetini kabul ettikleri hem de Türkler ve Memlûklar karşısında kendileriyle birlikte savaştıkları için Ermenilere sempati duymaktaydılar⁵²⁰. Ermeniler Kıbrıs toplumunda asker olarak ön plana çıkmaktaydılar. Bu durum Geç Doğu Roma Döneminden beri devam eden bir gelenektir⁵²¹. 1373-1374 yıllarında Cenevizliler karşısında Lusignanların yanında yaya ve paralı askerler olarak yine 1426 yılında Kherokitia savaşında Kral Janus’un kuvvetleri yanında savaşmışlardır⁵²².

Bununla birlikte hukuki statü bakımından Süryanilerden daha alt seviyede yer almışlardır. Süryanilere sunulan vergi muafiyeti kendilerine tanınmamıştır. Ayrıca pazar yerinde vuku bulacak her türlü vakada Ermeniler de dâhil olmak üzere adadaki bütün toplulukları yargılama hakkına sahip olan dördü Latin, ikisi Süryanilerden oluşan bir hâkimler jürisinin oluşturulması da Süryanilerin Ermenilerden hukuki bağlamda daha üstün tutulduğunu göstermektedir⁵²³.

Kıbrıs’ın yerli Ortodokslarından sonra en kalabalık Hristiyan mezhebini teşkil eden Marûniler⁵²⁴ 12. yüzyıldan itibaren adada varlık göstermişlerdir. Kentlerden ziyade Lefkoşa’nın dağlık bölgelerinde ikamet etmişlerdir. Otuz köye⁵²⁵ yayılmış olan Marûnilerin

⁵¹⁸ Coureas 2014b, 22.

⁵¹⁹ Hill 1972, II, 2; Edbury 1991, 194.

⁵²⁰ Nicolaou-Konnari 2005, 14; Coureas 2014b, 21-22.

⁵²¹ Coureas 2014c, 75.

⁵²² Makhairas 1932, I, 357, 633; Coureas 2014c 76-77.

⁵²³ Coureas 2014c, 79-80.

⁵²⁴Hristiyan Araplar olan Marûniler IV. ve V. yüzyıllarda Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. İbadetlerini Arapça yapan ve ilk dönemlerinde Suriye’de ikamet eden Marûniler IX. yüzyıldan sonra Lübnan ve Filistin’e yerleşmiş; XII. yüzyılda Ege ve Akdeniz adalarına dağılarak özellikle Kıbrıs’a gelmişlerdir. Ercan 2001, 59-60.

⁵²⁵ Ercan, Marûnilerin Kıbrıs’ta 72 köye dağıldıklarını ifade etmektedir. Ercan 2001, 60.

Lusignan hâkimiyeti altındaki nüfusunun 7000 veya 8000 civarında olduğu tahmin edilmektedir⁵²⁶.

451 yılındaki Kadıköy Konsilinde sapkın ilan edilen Yakubîler⁵²⁷ Kıbrıs'ta Süryaniler ve Nesturîler ile birlikte önemli bir grubu teşkil ediyorlardır. Nitekim Papa III. Honorius, 1222 yılında kendilerini Lefkoşa'da bulunan Latin Başpiskoposluğunun boyunduruğu altına girmeye zorlamıştır. Tam tarihi belli olmamakla birlikte adadaki varlıklarının Latin hâkimiyetinden öncesine dayanması muhtemeldir⁵²⁸.

Bir diğer topluluk olan Nesturîler⁵²⁹ veya Keldanîler'in ara sıra adada ikamet eden bir piskoposu bulunmaktaydı. Diğer zamanlarda Bağdat Patrikliğine bağlı olan Tarsus Metropolit'i'nin boyunduruğu altındaydılar. 14. yüzyılda Mağusa'da bir kilise inşa etmişlerdi⁵³⁰.

115 yılında Romalılara karşı isyan eden Yahudiler, yaklaşık 250.000 Kıbrıslıyı öldürüp Salamis kentini tahrip etmişlerdir⁵³¹. Bunun üzerine Kıbrıs'tan sürülen Yahudiler 12. yüzyılın sonunda Kıbrıs'a dönmüşlerdir. 1160-1173 yılları arasında Kıbrıs'ı ziyaret eden Tudelalı Benjamin, adada Ortodoks Yahudilerin yanı sıra sapkın addedilen *Epikürosçu Yahudilerin*⁵³² de varlığından söz etmektedir⁵³³. Lefkoşa, Mağusa, Baf başta olmak üzere adanın çeşitli bölgelerinde varlık gösteren Yahudilerin adadaki nüfusu 14. yüzyıldan sonra artış göstermiştir⁵³⁴. Lusignanlar döneminde adada Müslümanlar da mevcuttu. Tarım işçisi olarak kullanılan Müslüman kölelerin yanı sıra eğitilmiş Müslümanların felsefi ve teolojik konularda münazaralar yapmak üzere IV. Hugh'un divanına çıktığı bilinmektedir. Ayrıca

⁵²⁶ Hill 1972, II, 3-4.

⁵²⁷Hristiyanlık Yakubîler arasında I. ve II. yüzyılda yayılmaya başlamıştır. 543 yılında piskopos *Yakup Baradai*'nin Roma'dan ayrılıp Yakubî kilisesini kurmasının ardından bu ismi almışlardır. Yoğun olarak Antakya, Suriye, Orta ve Kuzey Irak ve Güneydoğu Anadolu'da ikamet etmişlerdir. Ercan 2001, 62-63.

⁵²⁸ Hill 1972, 4.

⁵²⁹ Antakya teoloji ekolünden ileri gelen ve Hz. İsa'nın hem insani hem de Tanrısal yönünü kabul eden (diofizit) Hristiyan inancıdır. 489 yılında İmparator Zeno tarafından Edessa'dan (Urfa) sürgün edilmeleri ile Konstantinopolis Kilisesinden ayrılmışlardır. 1445 yılında Kıbrıs Nesturîleri tekrar Roma ile birleşmişlerdir. Camelot 2003, 252-253.

⁵³⁰ Hill 1972, II, 4.

⁵³¹ Alasya 1988, 9.

⁵³² Yahudiler tarafından her yerde sapkın ilan edilen bu grup Sebt gününe kutsiyet atfetmeyip Pazar gününü kutsal sayarlardı. Hill 1972, II, 5.

⁵³³ Tudela'lı Benjamin-Ratisbon'lu Petachia 2009, 38.

⁵³⁴ Hill 1972, II, 5; Arbel 1979, 24.

Kanunlar kitabında hukuki sorunlarda Kuran'a el basarak yemin etmeleri gerektiğinin belirtilmesinden Mağusa'da Müslüman tüccarların ticaretle uğraştıkları anlaşılmaktadır⁵³⁵.

Latinler, kültürel ve dini kimliklerinden ödün vermemişlerdir. Fransızca Lusignan dönemi boyunca hatta daha sonrasında da konuşulmuştur. Roman Katolik İnancına sahip olan Latinler yalnızca kendi inançlarına bağlı olmakla kalmayıp Kıbrıs'ta yaşayan çeşitli Hristiyan grupları ve özellikle Rumları da papanın yargı yetkisi altına girmeye zorlamışlardır⁵³⁶.

Bu durum Rumlar ile Latinler arasında yalnızca dini bir çatışmaya sebep olmamış *Romalılık* (Ρωμαίοι) kavramının da paylaşılabilmesi sorununu yaratmıştır. Kıbrıs Rumları o dönemdeki diğer Rumlar gibi 1204'e kadar kendilerini Doğu Roma İmparatorluğunun parçası sayıyorlardı⁵³⁷. Konstantinopolis Ökümenik Patrikliğine mezhepsel olarak bağlılıkları bizzat resmi olarak Rum Kilise Terminolojisindeki Yeni Roma'yı şekillendirmiş ve Romalılık kavramını güçlendirmiştir. Öte yandan Latinler, Roma Katolik Kilisesine ve papaya bağlılıkları dolayısıyla kendilerini Roma'nın gerçek varisi, Almanya ve Kuzey İtalya'yı içine alan Kutsal Roma İmparatorluğunu da Roma İmparatorluğunun meşru devamı sayıyorlardı. Doğu Roma İmparatorluğunu evrensel değerlerden uzak bir Grek eyaleti, Rumları da Roma'ya itaati reddeden *ayrılıkçı* (*schismatics*) Hristiyanlar olarak görmekteydiler⁵³⁸.

13. yüzyılın sonunda Suriye'den gelen yerleşimciler Rum olmayan mezheplerin genel oranını arttırarak demografik yapıyı değiştirmiştir. 14. yüzyılda adada Ermeniler, Nesturiler, Yakubiler, Marûniler, Gürcüler, Nübyeliler, Hintliler, Etiyopyalılar gibi çeşitli mezhep ve etnik kökenden insanlar yer almaktaydı⁵³⁹.

Lusignanların adaya yerleştikleri sırada ada nüfusunun en fazla 100,000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte ada nüfusu salgınlar, hastalıklar ve nüfus hareketleri dolayısıyla sık sık değişime uğramıştır⁵⁴⁰.

⁵³⁵ Schabel 2005, 162.

⁵³⁶ Kyrris 1958, 212; Coureas 2014b, 14.

⁵³⁷ Nicolaou-Konnari 2005, 14.

⁵³⁸ Coureas 2014b, 14. Kıbrıs Rumları 1260 yılında Papalık bildirgesini kabul etmelerine rağmen Latinler tarafından hukuki ve sosyal anlamda düşük statüde görülmeye devam ettiler. Rumlar feodal beyler (vassallar) olamıyorlar, kraliyet anlaşmalarında ve Yüce Divan'da bir Latin aleyhinde şahitlik yapamıyorlardı. 1250 yılında derlenen Kudüs ve Kıbrıs Kanunlar Kitabında (*Assizes of Jerusalem and Cyprus*) Rumların, Süryanilerin veya Müslümanların Latinlere düelloda meydan okuması yasaktı. Coureas 2014b, 15.

⁵³⁹ Schabel 2005, 161.

⁵⁴⁰ Edbury 1991, 14-15; Nicolaou-Konnari 2005, 14.

Göç; doğa olayları ve siyasi gelişmelere paralel olarak Kıbrıs ile daima iç içe olmuş bir olgudur. 15. yüzyıl kronik yazarı Leontios Makhairas 4. yüzyılda Kıbrıs'a yerleşimi anlatırken İmparator Büyük Konstantin'in Kıbrıs'ın 36 yıl boyunca insansız kaldığını gördüğünü, kuraklık dolayısıyla ülkede büyük bir kıtlık baş gösterdiğini ve mahsullerin bozulduğunu ifade etmektedir. Kıtlık ve kuraklığın artması ile insanlar sürüleriyle birlikte yaşayabilecekleri başka yerlere göç etmişlerdir. Büyük Konstantin annesi Azize Helena'yı Kudüs'teki gerçek haçı bulmakla görevlendirmiş; Azize Helena Haçı bulup Konstantinopolis'e dönerken Kıbrıs'a uğradığı sırada burada içinde Kutsal Haçın parçalarının da bulunduğu kiliseler inşa etmiş; bundan sonra adada verimlilik artmış, yağmurlar geri gelmiş ve bu kez Kıbrıs'a doğru göç başlamıştır⁵⁴¹. Lusignan Kıbrıs Krallığının temelleri de yine adaya yönelik göçler üzerine kurulmuş; 1192 yılında adada hâkimiyet kurmaya çalışan Guy de Lusignan'ın teşviki ile başta Suriye olmak üzere pek çok bölgeden ve Batı Avrupa'dan Kıbrıs'a göçler gerçekleşmiş; ada heterojen bir sosyal yapıya dönüşmüştür⁵⁴².

1291 yılında Akkâ'nın Müslümanların eline geçmesi Kıbrıs için yeni bir göç dalgası başlatmıştır. Suriye'den gelen pek çok kişi Mağusa'ya sığınmıştır. Yalnızca Latin Suriye halkı değil orada yerleşen Venedik, Ceneviz ve Pisalı aileler de Kıbrıs'a sığınmıştır. Mağusa'nın 14. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz'in en işlek pazarlarından biri haline gelmesi de Latin Suriye, Yakın Doğu, Cenova, Provence gibi çeşitli bölgelerden göçü teşvik etmiştir⁵⁴³.

Selçuklu Devletinin yıkılmasına ve Moğol istilasına rağmen 13. yüzyıldan itibaren Kıbrıslıların Anadolu'nun güney kıyıları ile ilişkileri oldukça aktif bir hal almıştır. İki coğrafya arasındaki yoğun ticaretin sunduğu cazibe ve taraflara özgü çıkarlar Latinler, Rumlar ve Türkler arasındaki dini farklılıkların etkisini yumuşatmıştır⁵⁴⁴.

Kıbrıslılar Türkiye kıyılarına ticari ihtiyaçlarını karşılamak üzere düzenli olarak gidip gelirken ana karanın yerleşimcileri için Kıbrıs önemli bir cazibe merkezi olmuştur. Kıbrıs idaresi de hiç şüphesiz kıyı kesimlerinden adaya yapılacak göçü desteklemiş ve teşvik etmiştir. 26 Kasım 1297 tarihinde çıkarılan bir kanun *Romania*⁵⁴⁵, *Satalia* ve *Candelore*'den Lazkiye'ye kadar uzanan bölgeden Kıbrıs'a gelecek yerleşimcileri kraliyet adına hizmet veren

⁵⁴¹ Makhairas 1932, I, 4-9.

⁵⁴² Kyrris 1958, 214; Edbury 1991, 22.

⁵⁴³ Edbury 1995a, 337; Edbury 1995b, 4; Coureas 2005, 103-104. Jacoby 2014b, 58-59.

⁵⁴⁴ Mas Latrie, 1845, I, 317.

⁵⁴⁵ Daha çok ilk Haçlı kaynaklarında Anadolu için Romania kavramı kullanılmaktadır. Çavuşdere 2007, 5.

kölelerin evlenmelerine ilişkin yasaktan muaf tutmaktadır⁵⁴⁶. Köleler bir Hristiyan ile evlendiklerinde özgür statüsüne kavuşmaktaydılar. Ancak bir Müslüman ile evlenmek statülerinde herhangi bir değişikliğe yol açmıyordu. Dolayısıyla teşvik edilen bu göç ile hem kraliyet işgücü kaybetmemeyi garanti altına almış; hem de nüfus artışına destek olacak bir adım atmıştır⁵⁴⁷.

Kral I. Pierre, 1361 yılında Antalya'yı ele geçirdiğinde halk üzerindeki hâkimiyetini arttırmak ve başarısını daim kılmak üzere kentin alınmasının yarattığı şokun ardından aileleri ile birlikte Kıbrıs'a gidip yerleşmek isteyen halk için kadırgalar tesis etmiştir⁵⁴⁸.

Hem coğrafik hem de ticari anlamda birbirleriyle bu denli yakın ilişkiler içinde bulunan Kıbrıs ve Antalya arasında göçler yaşanması ve nüfus hareketlerinin görülmesi kaçınılmazdır. Osman Turan Antalya, Konya, Sivas, Malatya gibi Anadolu kentlerinin ticari anlamda çok gelişerek buralarda İtalyan, Fransız, İranlı, Suriyeli ve Yahudi mahalleleri teşkil ettiğini; Türklerin de Mağusa'ya, Suriye ve Kırım'a yerleştiklerini belirtmiş ve bu duruma işaret eden kaynakların bolluğu dolayısıyla tek tek ifade etmeye imkân olmadığını yazmıştır⁵⁴⁹. Antalya'nın el değiştirmesiyle birlikte nüfus hareketleri yeniden yaşanmıştır. 1373 yılı Mayıs ayında Antalya'nın Türklere geri verilmesi üzerine insanlar bu kez erzaklarını, kiliselerdeki değerli eşya ve ikonaları alıp gemilerle Kıbrıs'a dönmüşlerdir⁵⁵⁰.

Yalnızca Anadolu'dan Kıbrıs'a doğru bir göç ve yerleşim faaliyeti olduğunu düşünmek yanlış olur. Nitekim Kıbrıslıların özellikle ticaret amacıyla Antalya ve etrafındaki limanlara çok sık geldikleri bilinmektedir. Antalya'nın 25 mil batısında, Adrasan yolu üzerinde yer aldığı belirtilen liman *Cyprianae* (Kıbrıslılar) limanı olarak anılmaktaydı. Bu adlandırma Kıbrıslıların Antalya civarında ne kadar yoğun bir şekilde bulduklarına kanıt teşkil etmektedir⁵⁵¹.

Ayrıca 1229 yılında Alanya Dizdârının Kıbrıslı kumaş tüccarları ile anlaşıp kaleyi kendilerine teslim etme teşebbüsünden yola çıkarak Alanya'da bulunan Kıbrıslıların

⁵⁴⁶ Assises de Jérusalem, II, 1843, 360; Mas Latrie 1845, I, 317;

⁵⁴⁷ Assises de Jérusalem, II, 1843, 360, dn c.

⁵⁴⁸ Mas Latrie, 1845, II, 494; Makhairas 1932, I, 109.

⁵⁴⁹ Turan 1999, 137.

⁵⁵⁰ Amadi 1891, 441; Makhairas 1932, I, 347.

⁵⁵¹ Mas Latrie 1845, I, 315; Torsello 2011, 148.

nüfusunun önemli sayıda olduğu sonucuna varmak mümkündür. Türk tacirler de gerek geçici sürelerle gerek kalıcı olarak Kıbrıs'a yerleşip ticaretle meşgul olmaktadır⁵⁵².

3.2. Kültürel İlişkiler

Toplumların birikimi ve paylaşımlarından meydana gelen kültür, doğduğu kültür ortamından beslenerek gelişme kaydetmektedir. Bununla birlikte farklı kültürler ile temas halinde olmak kültürün homojen yapısına bir nevi çeşitlilik, zenginlik katmaktadır. Farklı kültürlerin bir araya gelerek birbirlerini etkilediği durumlar için verilebilecek en iyi örneklerden biri Doğu Akdeniz'in 11. yüzyıldan sonra Haçlı Seferlerine katılan insanların beraberinde getirdikleri kültürel özelliklerini buradaki yerel kültürler ile sentezlemeleridir.

Aynı şekilde Rum geleneklerinin hâkim olduğu Kıbrıs'a egemen olan Latin Lusignan Krallığı Avrupa'da doğan, Latin Doğu'da buranın yerel gelenekleri ile şekillenen ve Kıbrıs'ın mevcut Doğu Roma kültürüne adapte edilen bir kültür mozaiki ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte 13. yüzyıldan itibaren Türk-Müslüman egemenliği altında olan Güney Anadolu ile de kültürel paylaşımlarda bulunmuş; ana karadan hem etkilenmiş hem de buraya kendi kültüründen parçalar katmıştır. Bu etkileşimler, sanat, edebiyat, mimari gibi çeşitli alanlarda kendini göstermektedir.

3.2.1. Seramik Sanatı

Seramik ürünler Geç Ortaçağ'da Doğu Akdeniz ticareti kapsamında yoğun olarak dolaşımda olan emtialar olmasına rağmen günümüzde form, yapı, bezeme teknikleri açısından değerlendirilip ele alınması dolayısıyla Kıbrıs-Antalya ilişkilerinde kültürel bağlamda ele alınmıştır⁵⁵³. 2000 yılında Antalya Kaleiçi'nde ve 2001 yılında Alanya Tersane ve Kızıl Kule çevresinde yapılan kazılarda Lusignan dönemine ait Kıbrıs ithal seramik parçaları ele geçirilmiştir⁵⁵⁴. Antalya ve Alanya'da ele geçen buluntuların Kıbrıs'a özgü ürünler olduğunu açıklayabilmek adına Kıbrıs'ta hâkim olan seramik geleneğinden bahsetmek gerekmektedir.

Lusignanlar döneminde Lemba, Lapithos ve Enkomi öne çıkan seramik üretim merkezleriydi. Bu bölgelerde seramik fırınları henüz bulunmamasına rağmen yapılan kazı çalışmalarında ele geçen üçayaklar ve yarı mamul ürünler burada yapılan seramik üretimine

⁵⁵² İbn Bibi 1996, I, 418-419; Kaya 2004, 156; ; Yazıncızâde Ali 2009, 572-574; İbn Bîbî 2010, 132Konyalı 2011, 72.

⁵⁵³ Waksman et al. 2008, 157.

⁵⁵⁴ Bilici 2005, 329; Kahya 2007, 54; Yener 2009, 97.

kanıt teşkil etmektedir⁵⁵⁵. Bilhassa fırınlanan kapların birbirine yapışmasını önleyen ve pişirme fırınına tek seferde birden fazla kap koyma imkânı tanıyan üçayak kullanımının adada başlaması Kıbrıs'ı Doğu Akdeniz'deki başlıca seramik üreticisi konumuna getirmiştir⁵⁵⁶. Baf-Lemba ile Girne yakınında bulunan Lapithos'taki üretim merkezleri 12. yüzyıldan itibaren faaliyete geçmiş; özellikle Lapithos bölgesindeki bazı merkezlerde üretim 19. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Enkomi'den fazla uzakta bulunmayan Mağusa yolu üzerindeki *kouzarika* atölyeleri de 1974'e kadar üretimde devam etmiş; modern seramik üreticileri seramik hamuru için ihtiyaç duyulan toprağı Enkomi Nehri'nden tedarik etmeye devam etmişlerdir⁵⁵⁷. Adanın üç kıta ortasında ve Orta Doğu'ya yakın yer alması, 1192-1489 yılları arasında Frankların; 1489-1572 yılları arasında Venediklilerin elinde bulunması ve ayrıca yoğun bir ticaret ağının içerisinde yer alması yerel seramik üretimini ve bezeme teknolojisini büyük oranda etkilemiştir⁵⁵⁸.

Yeme-içme amacının yanı sıra kuru meyve ve şarap gibi pek çok ürünün taşınması ve muhafaza edilmesinde kullanılan seramik kaplar, deniz ticareti kapsamında ele alındığında ucuz emtialar olması dolayısıyla gemilerde ağırlığı dengelemek ve geminin manevra yapmasına yardımcı olmak amacıyla kullanılan *safra* görevi de görmüştür⁵⁵⁹. Yaygın kullanımı dolayısıyla, 1251 yılında Kudüs'te yazılan ve Kıbrıs'ta da tatbik edilen Kanunlar Kitabında (*Les Assises de Jérusalem*) Doğu Akdeniz topraklarından yapılacak kâse, kap kakak ve sürahi gibi seramik kapların ithalatında emtianın ¼'ü oranında vergi ödenmesi kuralı yer almıştır⁵⁶⁰.

13. yüzyılda seramiğin Akdeniz'deki sirkülasyonu ve dağılımı başlıca seyir rotaları ile ilişkilidir. Baf, 13. yüzyılda Batı'dan gelip Doğu Akdeniz'de sefer yapan gemilerin sıkça uğradıkları bir limandı. Burada yerli Kıbrıs seramiklerini ucuza alıp Haçlı Krallığında daha uygun fiyata satıyor olmaları muhtemeldir⁵⁶¹. Haçlı Krallığında Kıbrıs sırlı seramiğine olan talebin artması imalatın artışını da beraberinde getirmiştir. Talebin üretimi arttırması yerel

⁵⁵⁵ Bilici 2008, 385.

⁵⁵⁶ Boas 1999, 142.

⁵⁵⁷ Papanikola-Bakirtzis 1989, 244.

⁵⁵⁸ Charalambous et al. 2010, 628.

⁵⁵⁹ François 2004, 242.

⁵⁶⁰ Coureas 2014a, 252.

⁵⁶¹ Stern 2008, 464.

ekonominin yanı sıra Pafos-Lemba seramik atölyelerinin de gelişmesini sağlamıştır⁵⁶². Nitekim Kıbrıs; Suriye-Mısır ve Güney Avrupa'nın yanı sıra Haçlı Devletlerindeki Frank yerleşimcilerin seramik ihtiyacını karşılayan üçüncü merkez olmuştur⁵⁶³.

Kıbrıs'ta 12. ve 13. yüzyıllarda çeşitli tekniklerde seramik üretimi görülmektedir. Bunlardan ilki *Zeuxippus* seramikleridir. Güney Rusya'dan çıkıp Bizans' a dâhil olarak 12. yüzyılda gelişmiştir. İmalathanelerinin neresi olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte büyük ölçüde, özellikle Komnenoslar devrinde ticari imtiyazlar elde eden İtalyan şehir devletlerinin faaliyetleriyle Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına kadar yayılmıştır⁵⁶⁴.

İlk örnekleri İstanbul'daki *Zeuxippus* Hamamı yakınlarında bulunduğu için A.H. S. Megaw tarafından bu isimle anılmıştır. Bunlar yüksek kaliteli, ince ve sofistike bezemeli seramiklerdir. Sınıf I ve Sınıf II olarak iki alt kategoriye ayrılmıştır. İlk sınıf basit kazıma teknikli süslemelerle, ikinci sınıf kahverengi dokunuşlarla bezenmiş süslemelerle zenginleştirilmiştir. Kıbrıs Pafos'taki *Saranda Kolones* kalesinde yapılan kazılarda önemli miktarda *Zeuxippus* seramiği ele geçirilmiştir. Kıbrıs Chrysopolitissa'da 7 koridorlu büyük bazilikanın kazısında da *Zeuxippus* örnekleri barındıran Ortaçağ sırlı seramikleri bulunmuştur⁵⁶⁵. Nötron Aktivasyon Analizine göre muhtemelen 1204 yılından sonra Kıbrıs'a gelen seramik üreticileri tarafından Kıbrıs'ta üretilmişlerdir⁵⁶⁶. Bezeme tekniklerine göre *Tek Renk Sırlı Kazıma Teknikli Seramikler*, *Tek Renk Sırlı Kazıma* ve *Slip Teknikli Seramikler* ve *Kahverengi – Yeşil Boyalı Kazıma Teknikli Seramikler* olarak üç gruba ayırmak mümkündür⁵⁶⁷.

Kıbrıs'ta üretimi yapılan diğer bir tür ise *Kahverengi ve Yeşil Boyalı Sgraffitto Teknikli* seramiklerdir. İki yarı mamûl ürün de dâhil olmak üzere Enkomi'de bu gruba ait pek çok seramik parçası ele geçmiştir⁵⁶⁸. Sgraffitto tekniğinde kırmızı astar üzerine beyaz astarın uygulandığı iki kat astar vardır. Bu durumda kırmızı astar yalnızca pürüzsüz bir yüzey sunmakla kalmaz aynı zamanda sgraffitto çizgilerine de rengini yansıtır ve böylece üst katmandaki beyaz astar ile gereken kontrastı sağlar⁵⁶⁹. 12. yüzyılda Bizans'ta gelişen

⁵⁶² Stern 2008, 465.

⁵⁶³ Boas 1999, 139.

⁵⁶⁴ Megaw 1989, 266.

⁵⁶⁵ Papanikola-Bakirtzis 2001, 131.

⁵⁶⁶ Boas 1999, 144.

⁵⁶⁷ Bilici 2008, 374, 378, 380.

⁵⁶⁸ Papanikola-Bakirtzis 1989, 234.

⁵⁶⁹ Papanikola-Bakirtzis 1989, 243.

sgraffito tekniği kırmızı hamur üzerine bezemelerin keskin bir aletle astar tabakasına çizildiği tekniktir. Beyaz astar kaplamalı kırmızı hamur örneklerini teşkil eden Kıbrıs ürünlerinde yeşil, sarı, kahverengi ve turuncu renklerde sgraffito desenler göze çarpmaktadır⁵⁷⁰. Çoğunlukla kâselerde görülür. Genelde hamur iyi pişirilir. Kapların ağız kısmı çıkıntılı, hafif konkavdır. Yüksek kaidelidir. Sır genellikle kalın ve parlaktır. Desenler genelde çizgilerle kesilen armalar, konsantrik dairelerdir. Pafos-Lemba ve Kouklia'da yapılan kazılarda elde edilen bulgulara göre bu tip sırlı kaplar Kıbrıs'ın güney batısında Pafos'ta üretilmekteydi. 13. yüzyılın başından muhtemelen 14. yüzyıl sonuna kadar üretilmişlerdir⁵⁷¹.

Seramik kapların üretiminde kullanılan sır tekniği İslam topraklarında ortaya çıkmış olup Bizans seramik sanatını 9. yüzyıldan itibaren etkilemeye başlamıştır. Kıbrıs'ta ise 12. ila 15. yüzyıllar arasında yaygın bir sırlı seramik geleneği mevcuttur⁵⁷². Bununla birlikte Enkomi'de yapılan kazılarda buluntular arasında beyaz hamurdan yapılmış sırsız kap parçaları da ele geçmiştir. Günlük kullanım için olan bu kaplar küçük sürahi ve kavanozlardır. Çentik ve küçük deliklerle bezenmişlerdir. İnce damarlar, hayvan başları gibi estetik bezemelere sahiptirler⁵⁷³.

Antalya Kaleiçi'nde Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü kompleksine konferans salonu eklenmesi için 2000 yılında yapılan temel inşaatı sırasında Bizans ve Osmanlı Dönemlerinin yanı sıra Lusignan Dönemi'ne ait sgraffito tekniğinde yapılmış seramik buluntular ele geçirilmiştir. Tabak veya derin çanak türünde açıktağzlı kaplara ait olan parçalar 14. yüzyılda Pafos'ta üretilen seramik geleneği ile bezeme ve form açısından büyük benzerlik göstermektedir⁵⁷⁴.

Bundan başka yine Kaleiçi'nde ele geçen seramik buluntuları arasında 13. yüzyıl Kıbrıs üretimi olan seramik kaplara ait örneklere de rastlanmıştır. Parçalar küresel gövdeli kapalı bir kaba ait olup kullanılan hamur kavuniçi renkte, kum katkılı ve serttir. Dış yüzeyde astar dekor uygulaması görülür. Bezeme iki çizgi arasında birbirine bağlı spiraller şeklindedir. Alanya Kalesi ve Al Mina'da ele geçen benzerleri ve Kıbrıs örnekleriyle karşılaştırılarak 13. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁵⁷⁵.

⁵⁷⁰ Charalambous et al. 2010, 629.

⁵⁷¹ Stern 2013, 147.

⁵⁷² François-Spieser 2002, 601-602; Charalambous et al. 2010, 628.

⁵⁷³ Papanikola-Bakirtzis 1989, 234, 236.

⁵⁷⁴ Kahya 2007, 54-55.

⁵⁷⁵ Yener 2009, 97-99.

Yine boyalı sgraffito tekniğindeki Kıbrıs Kapları Alanya-Tersane ve Kızıl Kule çevresinde yapılan kazılarda da ele geçmiştir. 13. yüzyılda Suriye seramik geleneğinin izlerini taşıyan ve 14. yüzyıldan itibaren yerel karakterini bulan bu kaplar özellikle Kıbrıs Enkomi’de imalatı yapılan ürünlerdir. Alanya’da ele geçen örneklerin form, teknik, renk ve bezeme özellikleri ile tamamen ortak özellikler göstermesi Alanya örneklerinin 14. yüzyıl Lusignan dönemi seramikleri olduğunu göstermektedir⁵⁷⁶.

Alanya İçkale’deki Selçuklu Sarayı, Selçuklu Hamamı, Tersane ve Arap Evliyası şapelinde yapılan kazı ve temizlik çalışmaları esnasında ele geçen buluntular arasında ele geçen bir diğer Kıbrıs ithal seramik türü *Zeuxippus* tipindeki *Tek Renk Sırlı Kazıma Teknikli Seramikler*dir⁵⁷⁷. Bezeme beyaz astar üzerine geniş ve derin kazınmış çizgi dekorasyonu şeklinde uygulanır. Ardından renkli şeffaf sır uygulanır. Hamuru koyu kiremit renkli, kaba, kalın ve serttir. Kıbrıs-Lemba’da 13. yüzyılda *Zeuxippus IA* tipine dâhil edilebilecek bu kapların üretimi yapılmıştır. Tersane arkasında az miktarda ele geçen bu kapların ticaret yoluyla 13. yüzyılda Alanya’ya taşındığını söylemek mümkündür⁵⁷⁸.

Alanya’da ele geçen *Zeuxippus* tipindeki diğer seramik türleri *Slip Teknikli Seramikler* ile *Kahverengi Yeşil Boyalı Kazıma ve Sgraffito Teknikli Seramikler*dir. Beyaz astar üzerine geniş ve derin çizgi dekorasyonunun yanı sıra üç nokta şeklinde uygulanan slip teknikli seramikler ile aynı kazıma tekniğinin ardından ince ve yüzeysel çizgilerle bezeli kahverengi-yeşil boyalı şeffaf sırlı seramikler Kıbrıs Pafos’ta *Saranda Kolones* kalesi kazılarında ele geçirilen *Zeuxippus* tipi kaplarla özdeşleşmektedir. Muhtemelen 13. yüzyılın ilk yarısında Lemba’da üretilen seramikler kıyı ticaretiyle Alanya’ya ulaşmıştır⁵⁷⁹.

Bu merkezlerin yanı sıra 2007 yılında Myra-Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazı çalışmalarında da 12. ve 13. yüzyıllara ait *sgraffito* teknikli Kıbrıs sırlı seramikleri ele geçirilmiştir⁵⁸⁰.

Ayrıca Antalya’dan 110 km uzakta bulunan Sagalassos antik kentinde yapılan kazı çalışmalarında Ege ve Kıbrıs’ta kullanılıp üretilen sırlı kaplar ile özdeş kaplar ele geçirilmiştir. 12. ve 13. yüzyıla ait kapların yalnızca kıyı kesiminde değil Anadolu’nun iç

⁵⁷⁶ Papanikola-Bakirtzis 1989, 234; Bilici 2005, 330-331.

⁵⁷⁷ Bilici 2008, 374.

⁵⁷⁸ Bilici 2008, 375, 377, 379.

⁵⁷⁹ Bilici 2008, 379-380.

⁵⁸⁰ Ötügen-Fındık 2008, 51.

kesimlerinde de bulunması Kıbrıs seramik geleneğinin Doğu Akdeniz başta olmak üzere pek çok bölgede yayıldığına işaret etmektedir⁵⁸¹.

3.2.2. Antalya'daki Lusignan Armaları

I. Pierre'in 1361 yılında Antalya'yı ele geçirmesiyle kent, 1373 yılında II. Pierre tarafından Mübarizeddin Mehmed Bey'e bırakılıncaya kadar 12 yıl boyunca Frankların hâkimiyeti altında kalmıştır⁵⁸². Bu süre içerisinde Franklar kentteki hâkimiyetlerini ölümsüzleştirmek adına arkalarında mimari kalıntılar bırakmışlardır. Günümüze pek azının ulaşabildiği bu kalıntılar arasında Lusignanlara ait armalar yer almaktadır. Antalya'daki örneklerine geçmeden önce Lusignanlara ait arma geleneğinden ve armalar üzerindeki sembollerin taşıdığı anlamlardan bahsetmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Lusignan hanedanına ait armalar hanedanın farklı bölgelerde etkin olan kontlukları meydana getiren kollarına göre farklılık göstermektedir. Ancak hanedanın bütün şubelerinin armalarına ait genel ortak özellik arka arkaya şeritlerden meydana gelen bir zemine sahip olmasıdır⁵⁸³.

İlk Lusignan kontlarına ait armada 5 tanesi mavi 5 tanesi beyaz renkte olmak üzere 10 şeritli bir zemin üzerinde kıvılcık bir aslan figürü mevcuttur.⁵⁸⁴ Yoğun olarak mavi ve gümüş renklerde olan zemini oluşturan şeritlerin sayısı hanedanın şubelerine göre çeşitlilik göstermektedir⁵⁸⁵. Sık kullanılan şerit sayısı 6 veya 8 olmakla birlikte bu rakamların 5'ten 20'ye kadar değişiklik gösterdiği ifade edilmektedir. Gümüş zemin üzerinde 3 mavi şerit uygulaması yaygındır. Larnaka'da bulunan bir kapı üzerindeki armanın zemini 10 şeritli iken Lefkoşa'daki Fransisken Kilisesindeki kalkanda 3 şerit mevcuttur⁵⁸⁶.

1393 yılında Kudüs, Kıbrıs ve Ermeni Krallıklarının tamamının temsil edilmesiyle Lusignan arması tam şeklini almıştır (bk. Ek – 6). Doğu'da hüküm süren ve Kudüs, Kıbrıs ve Ermeni Kralı unvanını taşıyan Lusignanların armaları ikisi altta ikisi üstte olmak üzere dört bölmelidir. 1. bölmede gümüş zemin üzerinde ortada altın renginde büyük bir haç ve onun

⁵⁸¹ Vionis et al. 2010, 424, 460.

⁵⁸² I. Pierre'in Antalya'yı ele geçirmesine ilişkin ayrıntılar için tezimizin siyasi ilişkiler başlığına müracaat ediniz, s 37. Ayrıca bk. Makhairas 1932, I, 103-109; Edbury 1977, 91-92.

⁵⁸³ Lusignan hanedanından ileri gelen bütün kontluklara ait armalar için bk. Lusignan 1580, 208v-210r.

⁵⁸⁴ Lusignan 1580, 208v.

⁵⁸⁵ Makhairas 1932, II, 130.

⁵⁸⁶ Hill 1972, II, 69.

etrafını çevreleyen 4 küçük haç bulunmaktadır. Bu bölme Kudüs Krallığını sembolize eder⁵⁸⁷. 2 numaralı bölme Lusignan Hanedanını temsil etmektedir ve gümüş ve mavi renklere şeritlerden oluşan zemin üzerinde kızıl bir aslan bulunur⁵⁸⁸.

3. ve 4. bölmenin zemini ve simgelediği krallık hakkında George Hill genel kanının aksine bir farklı bir bilgi sunmaktadır. 16. yüzyılda yazan Etienne de Lusignan altın sarısı zemin üzerinde kızıl aslanın bulunduğu 3. bölmeyi Ermeni Krallığının; gümüş zemin üzerine kızıl aslanın bulunduğu 4. bölmeyi Kıbrıslıların armasını olarak tarif etmektedir. Altın sarısı zemin üzerine kızıl aslan Ermeni Krallığı ile özdeşleştirilmektedir⁵⁸⁹. Ancak Hill modern araştırmacıların Etienne de Lusignan'dan 100 yıl önce bizzat Kraliçe Charlotte Cornaro tarafından sunulan bilgiyi gözden kaçırdıklarını belirtmektedir. Kraliçe tarafından 25 Ağustos 1481 tarihinde Hans Rindflesich'a Kıbrıs Krallığı armasını taşıma ayrıcalığı verilirken armanın net bir şekilde altın rengi veya sarı zemin üzerinde kızıl bir aslan şeklinde olduğu belirtilmektedir. Hill, kraliçenin bu konuda daha az hata yapma ihtimali olması ve dördüncü gümüş renkli son bölmenin krallığa en son eklenen krallığı temsil etmesinin daha akla yatkın geldiğini ifade etmektedir⁵⁹⁰.

Lusignan armasının üzerinde yer alan ve başında altın rengi bir taç bulunan zırhlı aslan Lusignanlar için karakteristik bir anlam ifade etmektedir. Makhairas Kral I. Pierre'den bahsettiği bir kısımda onu yakışıklı, yiğit ve bilge bir adam olarak överken "aslan" ile çok benzeştiğini belirterek armalarındaki aslan figürüne gönderme yapmaktadır⁵⁹¹. 1327-1405 yılları arasında yaşamış olan Kıbrıs Krallığı Şansölyesi ve Kral danışmanı Philip de Mézières Kral Pierre'i *soylu bir aslan kral (noble roy Lyon)* olarak tasvir etmiştir⁵⁹².

Kral I. Pierre'in armasını 4 bölmeli olup 1. ve 4. bölmeler Kudüs'ü; gümüş ve mavi zemin üzerinde yer alan zırhlı ve başında altından bir taç bulunan kızıl aslan Lusignanları temsil etmektedir. Kral I. Pierre'in Avrupa seyahati sırasında konakladığı Venedik'teki Palazzo Cornaro'da bulunan armasını bu tanıma uymaktadır⁵⁹³.

Antalya'da ele geçen armalardan biri doğrudan yukarıda tarif edilen Kral I. Pierre'in armasıdır. Ana liman kapısı üzerinde yer alan arma bugün Antalya müzesinde

⁵⁸⁷ Lusignan 1580, 209v. Hill 1972, II, 70.

⁵⁸⁸ Hill 1972, II, 70.

⁵⁸⁹ Lusignan 1580, 210r.

⁵⁹⁰ Hill 1972, II, 71.

⁵⁹¹ Makhairas 1932, I, 229; Makhairas 1932, II, 130.

⁵⁹² Nicolaou-Konnari 2012; 1; 373.

⁵⁹³ Hill 1972, II, 69-70.

sergilenmektedir⁵⁹⁴. Haç figürlerinin kazınarak tahrip edildiği bu kalıntı kente miras kalan tek armadır. Hasluck 1908/1909 yılında yayınladığı makalesinde o sırada askeri kışlada bulunan armayı tarif etmiştir. Arma 90 cm uzunluğunda, 93 cm genişliğinde, 13 cm kalınlığında mermer bir levha üzerine işlenmiştir. Dört yay ve köşe şeklinde sarılmış zambaksı bir süsleme içerisine yerleştirilmiştir. Süsleme ve arma, üstteki iki köşede hanedan armasına ait iki gül ve alttaki iki köşede dört parçalı yaprakların yer aldığı kalıplı bir çerçeve içerisindedir. Arma dört bölmelidir. Birinci ve dördüncü gümüş renkteki⁵⁹⁵ bölmelerde altın sarısı büyük bir haçı çevreleyen ve Kudüs Krallığını temsil eden dört küçük haç yer alır. Lusignanları temsil eden ikinci ve üçüncü bölmeler gümüş ve mavi şeritlerden oluşan zemin üzerinde zırhlı ve taçlı altın sarısı bir aslandan meydana gelmektedir (bk. Ek – 7)⁵⁹⁶.

17. yüzyılda Anadolu'ya seyahat eden Hollandalı ressam Le Brun Antalya'yı ziyareti sırasında kente doğru yol alırken yukarı doğru çıkan bir yol ve bu yolun sonunda kentin kapısı bulunduğunu ve kapının üzerinde Kudüs armaları olduğunu belirtirken bu armadan bahsetmektedir⁵⁹⁷.

1811-1812 yıllarında Anadolu'nun güney kıyıların haritasını çizmek, seyir haritasını ve deniz kaynaklarını saptamak amacıyla görevlendirilen Kraliyet Donanması kaptanı Sir Francis Beaufort, Antalya'da bulunan Frank dönemine ait bir diğer armayı tasvir etmiş ve çizimini yapmıştır⁵⁹⁸. Beaufort arma için şöyle söylemektedir: “*Kentin bir başka bölümünde kapıyla içinden geçilen dörtgen bir kulenin cephesindeki yüksek bir yerde iki arma ile bitişiğindeki küçük bir levha üzerinde ortaçağlara ait bazı barbarca Latin harfleri belirledik*”⁵⁹⁹.

Beaufort'un zor koşullar altında ve hatalı olarak resmettiği arma askeri kışlada bulunduğu sırada Hasluck tarafından incelenmiş ve yayınlanmıştır. Bugün İstanbul Arkeoloji Müzesinde yer alan bu parça 1.05 cm yüksekliğinde, 57 cm genişliğinde ve 20 cm kalınlığında parçalanmış bir mermer levha üzerinde yer alan iki kalkandan meydana gelmektedir. Üstte yer alan kısımda Lusignanların arması yer almakta ve üzerinde geyik kafalarıyla sonlanan yonca biçimli bir yay ile sonlanmaktadır. Kalkanın kenarları iki kolla çevrelenmiştir. Merkezde yer alan nişe, yanlarından bukleler sarkan geleneksel bir kafa işlemiştir. Kollar altta dar ve düğmeli bir kıyafetle sarınmıştır. Dar kıyafetin üzerine

⁵⁹⁴ Bk. Ek ?.

⁵⁹⁵ Renklendirmeler dönemin kaynaklarındaki verilere göre yapılmıştır.

⁵⁹⁶ Hasluck 1908/1909, 271.

⁵⁹⁷ Le Brun 1700, 392.

⁵⁹⁸ Beaufort 2008, vii, 111.

⁵⁹⁹ Beaufort 2002, 127.

dirseklerden bileğe kadar daha bol bir kıyafet dökülmektedir. Yayın uç kısımlarında solda aşağı doğru bakan bir kılıç ve sağda Kudüs armalarının yer aldığı küçük kalkanlar yer almaktadır. Alttaki kalkan baklava dilimlerinden oluşmaktadır ve üstteki arma gibi kollar tarafından çevrelenmiştir⁶⁰⁰.

Bu armada dikkat çeken bir özellik üzerinde I. Pierre tarafından Kurulan Kılıç Tarikatını (*The Order of Sword*) temsil eden gümüş renkte yukarı doğru bir kılıcın yer aldığı küçük kalkan bulunmasıdır. Kral I. Pierre, Haçlı Seferlerine ilişkin tutkusunun en büyük kanıtı olan bu askeri tarikatı daha Kıbrıs Kralı olmadan önce Trablus Kontu iken kurmuştur. Yeni bir şövalye organizasyonu olan tarikat amacını “ruhları kurtuluşa erdirmek ve Kutsal Toprakları tekrar ele geçirmek” olarak belirtilmiştir. Kudüs’ün tekrar ele geçirilmesi imkânsız bir hal alınca tarikat faaliyetlerini Kıbrıs’ın Sarazenlere karşı savunmasına yöneltmiştir. 1347 yılından önce varlık göstermeye başlayan tarikata Kıbrıs’ın yanı sıra Fransa, İspanya, Roma, Lombardiya, Almanya, İngiltere gibi pek çok ülkeden katılım olmuştur⁶⁰¹.

I. Pierre zamanında Adalia kaptanı olarak görev yapan Jacques (James) de Nores ve Jean de Sur’un kent surlarını tamir ettikleri bilirse de baklava dilimi şeklindeki armanın bu kişilerden hangisine ait olduğunu kesin olarak söylemek mümkün değildir. Bu armanın 1390 yılında ölen Arsuf senyörü Johan de Neviles tarafından taşındığı bilinmektedir. Dolayısıyla Jean de Sur’un arması ile aynı olması mümkündür⁶⁰². Süleyman Fikri Erten de “*kapı ağzı açılmazdan mukaddim orta kapı üzerinde şövalyelere ait kanatlı iki asla şekli mevcut idi*”, derken bu armayı işaret etmektedir. Kapının yıkılmasının ardından bahsi geçen arma askeri kışlaya, 1335 (1916/1917) senesinde de İtalyan konsolosluğuna taşınmıştır. Erten, armanın Kıbrıs beyleri tarafından 1361-1373 yılları arasında yapılmış olmasının muhtemel olduğunu belirtmektedir⁶⁰³.

Varlığını koruyan diğer bir Frank kalıntısı ise eski Rüşdiye okulun bahçesinde bulunan muhtemelen bir lahde ait olan kırık bir parçadır. Üzerinde ayağa kalkmış sağa dönük aslanların yer aldığı iki arma bulunmaktadır. B. Pace tarafından resmedilen arma bugün kayıptır⁶⁰⁴.

⁶⁰⁰ Hasluck 1908/1909 272, Kahya 2009, 59.

⁶⁰¹ Atiya 1938, 320-321; Hill 1972, II, 302.

⁶⁰² Hasluck 1908/1909, 273; Makhairas 1932, I, 111, 117.

⁶⁰³ Erten 1338-1340, 60.

⁶⁰⁴ Hasluck 1908/1909, 273, Kahya 2009, 59.

12 yıl boyunca Antalya’da hâkimiyet süren Lusignanlar hiç şüphesiz kentte şu an mevcut olan eserlerden daha fazla iz bırakmışlardır. Ancak Kıbrıslılara ait daha pek çok kalıntı günümüze kadar gelememiştir. Bu kalıntıların varlığını 17. yüzyılda Antalya’ya gelen seyyahların izlenimleriyle teyit edebilmek mümkündür.

1605 yılında kenti ziyaret eden Savary de Brèves kent kapısının üzerinde bir yanda Vaftizci Yahya’nın (*Iean Baptiste*) diğer yanda başka bir azizin heykellerinin bulunduğunu ve surlarda pek çok yere haç şekilli armalar, ayağa kalkmış aslan figürleri ve zambaklar kazındığını ifade etmiştir⁶⁰⁵.

1608 yılında yazan De Beauvau Antalya’da bir kapıda üzerinde Kudüs Haçı ve üç adet *allerion*⁶⁰⁶ bulunan armadan bahsetmeden geçemeyeceğini belirtmektedir⁶⁰⁷. Paul Lucas 18. yüzyılda kente yaptığı üçüncü ziyarette şu an Kesik Minare Cami (Cumanun Camii) olarak anılan kilisede Kıbrıslılara ait olan Frank armaları gördüğünü kaydetmiştir⁶⁰⁸.

Fransız hükümetinin görevlendirmesiyle 1833 ve 1843 yılında çıktığı yolculuklarında Anadolu’yu ziyaret eden Fransız arkeolog Charles Texier de seyahatlerindeki gözlemleri kaleme aldığı eserinde Antalya’da surlar üzerinde muhtemelen Franklardan kalmış olan şövalye armaları gördüğünü yazmıştır⁶⁰⁹.

3.2.3. Antalya’nın Ele Geçirilmesine ilişkin Lusignan Kitabesi

Kıbrıs Kralı I. Pierre, 1361 yılının 24 Ağustos Salı gününe denk gelen St. Bartolomew⁶¹⁰ yortusunda Antalya kentini ele geçirmiştir. Bu zaferini ölümsüzleştirmek adına hazırlanan kitabe Antalya kalesi surları üzerinde bulunmuştur. Kitabeyi Türkiye’de ilk defa Süleyman Fikri Erten yayınlamıştır. Kitabe 10 satırdan meydana gelmektedir.

⁶⁰⁵ Brèves 1628, 23.

⁶⁰⁶ Armalarda görülen *allerion* kafasız veya gagasız kartal figürüdür, *The Manual of Heraldry* (anonymous) 2005, 47. Lusignanlara ait armalarda ayağa kalkmış kanatlı aslan figürünün varlığı göz önüne alındığında bu kanatlı aslanın kafasız ve gagasız kartala benzetilebileceği kanaatindeyiz.

⁶⁰⁷De Beauvau 1608, 114-115. Bu arma Lorraine’li olan De Beauveau’nun ilgisini özellikle çekmiş olacağından bundan bahsetmeden geçemeyeceğini belirtmiştir. Nitekim arma üzerindeki işler Lorraine Düklerinin armasında da mevcuttur ve Lorraine hanedanının armasının aynısı Kıbrıs’ta Lady Marguerite Fardin’in mezarı üzerinde yer almaktadır. Hasluck 1908/1909, 273.

⁶⁰⁸ Hasluck 1908/1909, 273.

⁶⁰⁹ Texier 2002, I, xi; Texier 2002, II, 443.

⁶¹⁰ Hz. İsa’nın 12 havarisinden biridir. Erken Hristiyan geleneğine göre Hindistan’da ve şehit edildiği Ermeni topraklarında İncil’den vaazlar vermiştir. Batı Hristiyanlarınca yortusu 24 Ağustos tarihinde kutlanmaktadır. McMahan 2003, 123-124.

LEPUISANT.ROY.PI
 ERE.PAR.LAGRASE.D.DI
 EY.ROY.D.IERUSALEM
 T.OECHIPRE.VINT.T.
 PRIST.PAP-SAPVISA
 NANCE.SATALIE.LE
 MARDI.A.XXIII.IORS.
 DAVST.LE.IORD.DE.LA.FES
 TE .D.S.BTELME.LAN
 D.M.C.C.C.LXID.CRIST⁶¹¹

Kitabenin miniskül hali şöyledir:

Le puisant Roy Piere par la grase d(e) Dieu Roy d(e) Ierusalem e(t) de Chipre vint e(t) prist par sa puissance Satalie le Mardi a XXIII iors d'Aoust le jor d(e) la feste d(e) S. B(arto)leme de l'an (de) MCCCLXI d(e) Crist⁶¹².

Tercümesi şöyledir:

Kuvvetli Kudüs ve Kıbrıs Kralı Pierre, Tanrı'nın inayetiyle 1361 yılı St. Bartelemew Yortusunda 24 Ağustos Salı günü gelip kudretiyle Satalie'yi zapt etti⁶¹³.

Kitabe M. Ferteklis tarafından bulunmuş ve bir nüshası çıkarılmıştır. Woodward kitabenin bir nüshasını yayınlamıştır. Kitabe 1.20 cm'lik kare, beyaz bir mermer levha şeklindedir. Harfler 0,8 cm yüksekliğindedir. Pazar Kapısının güney doğusundan 100 yarda (yaklaşık 91 m.) uzağındaki bir dükkânın arka bahçesindeki duvara yerleştirilmiştir⁶¹⁴.

1338-1340'ta (1919-1922) yazan Süleyman Fikri Erten kitabenin halıcı dükkânları arkasında bulunan alçak kalede olduğunu ancak bir sene önce kale duvarının yıkılması sırasında Antalya müzesine nakledildiğini belirtmiştir⁶¹⁵. Lusignanlara ait bu kitabe bugün hala Antalya Müzesinin deposunda bulunmaktadır.

⁶¹¹ Kofoğlu 2006, 237.

⁶¹² Makhairas 1932, II, 102, 103.

⁶¹³ Tercüme tarafıma aittir.

⁶¹⁴ Hasluck kitabeye ilişkin makalesi üzerinde çalıştığı sırada (1909/1910) kitabe yerindedir. Nitekim kitabenin alt kısmının kırık olması ve yüksekte bulunması dolayısıyla transkripsiyonun kolay olmadığını belirtmiştir. Hasluck 1909/1910, 185.

⁶¹⁵ Erten 1338-1340, 62.

3.2.4. Dini – Kültürel Etkileşimler

3.2.4.1. Alanyalı Aziz St. Mamas

Alanyalı St. Mamas, Kıbrıs'ın azizlerinden biridir. Bu azizin aslan yakalayıp onların sütünden yaptığı peynir ile fakirleri beslediği rivayet edilmektedir. Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya geldikleri sırada öldürüldüğünü anlatan 15. yüzyıl kronik yazarı Leontios Makhairas azizin kaçarken taşıdığı süt kovasını döktüğünü ve süt izlerinin hala Alanya'da görüldüğünü yazmaktadır.

Aziz öldükten sonra bedeni arkadaşları tarafından deniz kıyısına getirilmiş ve mermer tabut Kıbrıs'a ulaşmıştır. Kıbrıslılar tabutun Tanrı'nın inayeti ile adaya geldiğine inanmaktadırlar. Morfu kıyısına ulaşan tabutu rüyasında gören dindar bir adam öküzü ve dört oğlunun yardımı ile aslında çok ağır gibi görünen tabutu kolayca karaya çıkarmıştır. Tabutu belli bir yere kadar sürükledikten sonra tabut hareket etmez olmuş ve azizin burada kalmak istediğini düşünen insanlar burada, antik Decreto ve Astarte tapınağının bulunduğu yerde St. Mamas kilisesini inşa etmişlerdir. Burada aynı zamanda içinde kokulu bir yağ bulunan bir kuyunun da yer aldığı ve bu yağın her çeşit hastalığa şifa olduğu ve azizin resminin koyulduğu Lefkoşa, Mağusa, Limasol gibi yerlerde şifa dağıttığı rivayet edilmektedir⁶¹⁶.

3.2.4.2. Meryem Ana İkonası

Antalya Kıbrıslı Frankların elinden çıktığında insanlara Kıbrıs'a dönebilmeleri için kadırgalar tesis edilmiştir. Halk silahlar, ev eşyaları ve süs eşyalarının yanı sıra kilisede bulunan kutsal kalıntıları ve ikonalarını da gemilere yükleyip Girne'ye götürmüşlerdir⁶¹⁷. Kıbrıslıların bu kent üzerindeki hâkimiyetlerinin anısını ölümsüzleştirmek için yanlarında götürdükleri en değerli parça ise bütün Doğu'dan insanların gelip ziyaret ettiği *Panagia* ikonası idi. Bu ikona Konstantinopolis ve Roma'da bulunanlar ile birlikte en çok kutsiyet atfedilen üç Bakire Meryem ikonasından biridir ve Hristiyan geleneğinde havarilerden Aziz Lukas'a atfedilmektedir⁶¹⁸.

İkona Mısır'dan Antalya'ya gelmiş; buradan da Kıbrıs'a geçmiştir. Sarazenlerin adayı ele geçirmesi sırasında önce Atina'ya ardından Rusya'ya geçmiştir⁶¹⁹. 1336-1341 yılları

⁶¹⁶ Mas Latrie 1861, I, 100-101; Hackett 1901, 415-418; Makhairas 1932, I, 33.

⁶¹⁷ Amadi 1891, 441; Makhairas 1932, I, 347.

⁶¹⁸ Mas Latrie 1846, III, 124.

⁶¹⁹ Hackett 1901, 340.

arasında Kutsal Topraklara seyahat eden Ludolf von Suchen de Antalya’da bulunan bu ikonadan bahsetmektedir⁶²⁰.

Doğu Roma azizlerinden St. Barnabas ve St. Sophronios’un yaşam öyküsünü anlatan 13. yüzyıla ait bir el yazmasında bu ikonaya ilişkin Antalya’nın başkilisesinde geçen bir öykü de yer almaktadır. Rivayete göre kilisede Roma İmparatoru Theodosius’un eşi Plakilla tarafından armağan edilen mor bir örtü vardı. Bu örtü ikonanın mucizesi⁶²¹ ile ışık saçıp parlıyordu. Bu mucizeyi bizzat görmek isteyen sultan⁶²² kiliseye gelmiş, ancak papaz ayinini yapmasına rağmen mucize kendisini göstermemiştir. Papaz mucizenin Hristiyan olmayanlara görünmek istemediğini anlayıp sultanı ve emirlerini dışarı çıkarmıştır. Onların çıkması üzerine ayin sözcüklerini söyleyince bu kez örtüden ışık saçılmaya başlamış ve gök gürültüsünü andıran bir ses duyulmuştur. Kilisenin dışındaki sultan ve emirleri bu şiddetli gürültü ile yere düşmüş ve piskopos gelip onları kaldırıncaya kadar o halde kalmışlardır. Fethedilen kent sakinlerinin kültürüne yabancı olan sultanın tanık olduğu rivayet edilen bu olayın geçtiği mekân kentteki en büyük yapı olup bir zamanlar Antalya Başpiskoposluğu olan

⁶²⁰ “Rumların yaşadığı kısımda bir tabloda Kutsal Bakire Meryem’in resmi vardır. Bu resimden dünyada üç tane vardır. Bilindiği üzere biri Roma’da diğer Konstantinopolis’te, üçüncüsü de Satalia’dadır. Boy, şekil ve tür bakımından hepsi birdir. Kutsal Meryem’in bu üç resminin Aziz Lucas tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Bu resimlerle pek çok mucize gerçekleşmektedir”; Ludolf von Suchem 1851, 35.

⁶²¹ İkonaların mucizeleriyle ilgili anlatılar tarihi bakımdan rasyonel bilgi sunmamakla birlikte bu anlatılara dâhil olan kişi ve mekânlar üzerinden dönemin kültürüne ilişkin sözlü gelenek hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Bu tip hikâyeler yerel tarih anlatılarında karşımıza çıkmakta ve döneme ilişkin daha canlı bir resim sunmaktadır. Kıbrıs tarihini yazan Leontios Makhairas da kroniğinde bu türden mucizevi öykülere yer vermektedir. 1360 yılında Gorigos’un Ermeniler tarafından Kral I. Pierre’e bırakılmasının ardından Karamanoğlu’nun başından geçen bir hikâyeye yer vermiştir. Rivayete göre Gorigos’un başkilisesinde bulunan ve *Gorigos Bakiresi* olarak anılan Hz. Meryem ikonasının mucizesiyle Büyük Karaman (yıl göz önünde alındığından Karamanoğlu Alâüddin Ali Bey olmalıdır, Tekindağ 1954, 164-165; Uzunçarşılı 1988, 12-13.) günlerce kör kalmıştır. Rivayete göre Gorigos’u Türklerden koruduğuna inanılan ikonadaki kadının kendisine görüldüğünü itiraf eden Karaman Beyi Gorigos önünden ordusunu çekmiş, kâfurdan büyük mumlar ve resmin önüne astığı 3 gümüş kandil yapmıştır. Bir yıl için dört ölçek yağ ve çok sayıda duka bağışlamış, kandilleri yakmış ve gece boyu dua etmişlerdir. Ertesi sabah resme sürdükleri pamuğu gözlerine koymuş ve hemen şifa bulmuştur. Makhairas 1932, I, 102-103.

⁶²² Hikâyede Sultan’ın adı ve tarih yoktur. Ancak Redford ve Leiser Antalya’nın 1207’de fethedilmesinin ardından Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev’in uzun süre Antalya’da kaldığını belirten İbn Bîbî’yi ve fethin kentin Rum ahalisi ve Kıbrıs Frankaları işbirliğine karşı fethedilmiş olmasını esas alarak olayı 1207 -1211 yılları arasına tarihlendirmekte, fetihten sonra bilinen başka bir sultan ziyareti olmamasını göz önüne alarak hemen fethin arkasına atfetmektedirler. İbn Bibi 1996, I, 119; Redford-Leiser 2008, 14.

Kesik Minare olmalıdır. İkona 1373'te Antalya Kıbrıslıların elinden çıkıncaya kadar Antalya'da kalmış; daha sonra Kıbrıs'a götürülmüştür⁶²³.

3.2.4.3. St. Nicholas (Nikolaos) İkonası

Antalya dolaylarından Kıbrıs'a taşınan bir başka ikona ise Myra'daki St. Nicholas (Nikolaos) ikonasıdır. Çalışmamızın ilk bölümünde 1.3.1.4. numaralı başlık altında daha ayrıntılı olarak ele alındığı üzere Antalya'nın Lusignanların eline geçmesinin ardından Kıbrıs Amirali Jean de Sur kente erzak getirmek ve idareyi üstlenmek adına 1362 yılı Mayıs ayında Kıbrıs'tan yola çıkmıştır. Bu sırada Myra'ya da (Demre) bir baskın düzenlemiş; kent ateşe verilmiş, kutsal kalıntılar tahrip edilmiş ve pek çok insan öldürülmüştür⁶²⁴.

Dördüncü yüzyılın ilk yarısında Likya'daki Myra'nın Piskoposu olan Nicholas daha çok Nicholas of Bari olarak tanınmaktadır⁶²⁵. Piskoposluk görevi dışında hayatına ilişkin net tarihi veriler mevcut değildir. Anlatılara göre Patara'da doğmuş, Diocletianus zamanında hapse atılmış, I. İznik Konsil'ine katılmış ve 345, 352 veya 354 yılında ölmüştür⁶²⁶. Almanya ve Fransa'da 2,000; İngiltere'de ise 400'den fazla kilise ona atfedilmiştir. Rusya, Sicilya, Lorraine ve Yunanistan'ın baş azizidir. Denizcilerin, tüccarların, çocukların ve gezginlerin baş azizidir. Aziz Nicholas'a ait en erken tarihli belge Karlsruhe Libray'deki 11. yüzyıla ait bir el yazmasıdır. Üç fakir kızın evlenmesi için gizlice yaptığı çeyiz yardımına ilişkin hikâye oldukça ünlüdür ve Almanya'da ihtiyaçları getiren bir karakter olarak yerel bir havaya büründürülmüş ve yılbaşı zamanında çocuklara hediye getirdiğine inanılan bir karaktere dönüşmüştür⁶²⁷.

Myra'nın yağmalanması sırasında Aziz Nicholas'ın ikonası Mağusa'ya götürülmüş ve orada 14. yüzyılın başında⁶²⁸ inşa edilen Latinlerin St. Nicholas Katedraline⁶²⁹ konmuştur⁶³⁰.

⁶²³ Redford-Leiser 2008, 14.

⁶²⁴ Mas Latrie 1845, II, 496-497; Bustron 1886, 260; Amadi 1891, 412; Strambaldi 1893, 49-50; Makhairas 1932, I, 113.

⁶²⁵ 1087 yılında bedeni İtalyan askerler tarafından çalınıp İtalya'ya götürüldükten sonra yaygın olarak bu isimle anılmıştır. Gibson 2003, 377.

⁶²⁶ Gibson 2003, 377, Şenay 2007, 202.

⁶²⁷ Gibson 2003, 378, Şenay 2007, 201-202.

⁶²⁸ İnşa tarihine ilişkin farklı yorumlar için bk. Franke 2012, 77-78.

⁶²⁹ Akkâ'nın düşüşünün ardından Lusignan Kralları, ismen Kudüs Kralı unvanını belirten Kudüs Krallığı tacını St. Nicholas Katedralinde giydiklerinden Katedralin Haçlı Seferleri ideolojisi ve Hristiyanlar için önemi büyüktür. Enlart 1899, 271-272; Landale 2012, 93-94.

⁶³⁰ Enlart 1899, 272; Makhairas 1932, I, 113.

SONUÇ

Tarih boyunca Doğu Akdeniz'in iki önemli noktasını teşkil eden Kıbrıs ve Antalya coğrafi anlamda büyük yakınlık içerisinde olmalarının da sunduğu şartlar altında birbirleriyle daima ilişki içerisinde olmuşlardır. Birbirlerine karşılıklı kıyılardan bakan bu toprakların insanları karşı tarafı bazen bir düşman, bazen bir tehdit, kimi zaman bir komşu ancak hepsinden öte içinde buldukları siyasi, sosyal ve kültürel yargıları paylaştıkları ortamda varlıklarını yadsıyamayacakları bir teşekkül olarak görmüşlerdir.

Antik dönemde pusulanın yokluğu, kıyıya yakın olmanın verdiği güven ve ayrıca su kaynaklarına ulaşım gibi faktörler dolayısıyla deniz ulaşımının kıyı denizciliği şeklinde yapılması Kıbrıs ve Antalya'yı aynı güzergâh üzerinde yer alan iki nokta konumuna getirmiştir. Çıkış limanları farklı da olsa Doğu'ya doğru yol alan insanlar Kıbrıs'a ve Antalya limanına ayak basmışlar; burada ticari münasebetlerde bulunmuşlar; ihtiyaçlarını gidermişlerdir.

Teknik şartların ve insanın doğa karşısında görece daha güçsüz olmasının getirdiği bu birliktelik Ortaçağ'da daha farklı bir hale bürünmüştür. Her iki bölgenin de Doğu Roma İmparatorluğu hâkimiyeti altında girmesi buralara ortak siyasi teşekküller getirmiş; aynı mekanizmanın parçaları olmaları sonucunu doğurmuştur. Aynı çatı altındaki iki bölgenin temas halinde olmasının olağan olduğu bu evreden sonra Doğu Akdeniz'in 11. yüzyıldan sonra sahne olduğu dünya tarihine bir anlamda yön veren siyasi olaylar Kıbrıs ve Antalya'yı birbirine zıt siyasi teşekküllerin, birbirlerini "öteki" olarak tanımladıkları kültürlerin karşı karşıya kaldığı bir döneme taşımıştır.

1096 yılında başlayan Haçlı Seferleri çağrısı Avrupa'dan, imparatorlardan köylü sınıfına, asillerden işsiz güçsüz insan takımına kadar farklı tabakalardan binlerce insanın Doğu'ya akın etmesine yol açmıştır. Yüzyıllar süren mücadeleler boyunca bu insanlar yalnızca savaşmamışlardır. Burada yaşamak ve buldukları yeni ortama uyum sağlamak durumunda kalmışlardır. Kilometrelerce uzaklıktaki topraklardan çıkıp gelirken düşünce tarzlarını, yaşam stillerini, siyasi geleneklerini de yanlarında getirmişlerdir. Aynı birikimi güçlü bir siyasi ve kültürel geleneğe sahip olan Doğu'da tam anlamıyla tahsis edememiş; onlardan yeni şeyler tecrübe ederek farklılaşmışlar, aynı şekilde buradaki yerel kültüre de beraberlerinde getirdikleri her şeyden bir parça katmışlardır.

Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan Lusignan hanedanı da bu yoğun etkileşim ortamında Fransa'nın Poitou bölgesinden çıkıp gelmiştir. Aile üyelerinden Guy de Lusignan Kudüs Kralının kızı Sibylla ile evlenerek Kudüs Krallığı tacını elde etmiş ancak 1187 yılında Selâhaddin Eyyûbî karşısında aldığı yenilgi sonucu krallığı kaybetmiştir. Ancak bu yenilgi Lusignan hanedanının Doğu'daki faaliyetlerinin bir sonu değil başlangıcı olmuştur. İngiltere Kralı I. Richard'ın III. Haçlı Seferine çıktığı sırada ele geçirdiği Kıbrıs'ı Guy de Lusignan'a satması ile burada üç yüzyıl sürecek bir krallık tesis olunmuştur. Rum nüfusun çoğunlukta olduğu adada Latin hâkimiyeti kurulmuş, yeni bir siyasi, sosyal ve kültürel zenginliği bünyesinde barındıran bir mozaik ortaya çıkmıştır.

Aynı dönemde Anadolu'da başlayan Türk hâkimiyeti ile iki bölge farklı kutupları temsil eden siyasi platformlar olarak birbirleri ile sürekli bir etkileşim haline girmişlerdir. Kıbrıs Kralları pek çok ihtiyacını Anadolu'dan karşılamaları dolayısıyla Anadolu'nun iç kesimlerine uzanan Antalya'yı daima ele geçirmeye çalışmışlardır. Bu amaçla gerek kendi kuvvetleri ile gerekse yerel halkı kışkırtarak burada egemenlik kurmaya çalışmışlar, başarısız olunca ticaret ve dostluk anlaşmaları ile Antalya aracılığıyla Anadolu ile bağlarını her daim sağlam tutmaya özen göstermişlerdir.

Anadolu'da siyasi durum değişmiş, Selçukluların Moğol istilası üzerine yıkılmaları ile Anadolu'da ikinci beylikler dönemi başlamıştır. Fakat Lusignan krallarının Antalya üzerindeki emelleri değişmemiştir. 1291 yılında Akkâ'nın Müslümanlar tarafından geri alınması üzerine Kıbrıs, Hristiyanlığın Doğu'nun en uç noktasında yer alan kalesi olmuş; önemi artmıştır. Dolayısıyla Kıbrıs Krallığı denizin ortasındaki bir toprak parçası üzerinde olan savunmasız bir krallıktan Avrupa'nın desteğini arkasına alan siyasi bir güce dönüşmüştür. Bu gücü arkasına alan Kral I. Pierre 1361 yılında Antalya'yı ele geçirmiştir ve Antalya 12 yıl boyunca Kıbrıs Krallığı egemenliği altında kalmıştır. Savaşlar yapılmış, karşılıklı saldırılar düzenlenmiş, anlaşmalar yapılmıştır.

Bu çekişmenin arkasındaki en büyük faktör hiç şüphesiz bugün de dünyada yaşanan kargaşa ve huzursuzluğun da arkasında yatan ekonomik faktörlerdir. Bölgede sirkülasyon halinde olan mallar, ürün potansiyeli, tüccarlar üzerinde bir yük teşkil eden gümrük vergileri bu bölgelerin egemenlik altına alınması isteğini doğurmuştur. Gerek aynı siyasi çatı altında olsunlar gerekse farklı güçler tarafından yönetilsinler Kıbrıs ve Antalya arasındaki ticari etkileşim hiçbir zaman kesintiye uğramamıştır. Öyle ki 14. yüzyılda Papa IV. Nicolas'ın Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında ticaret yapılmamasına ilişkin ambargosu bile Kıbrıs ile Antalya arasındaki ticari faaliyetlerin önüne geçememiştir.

İki toplumun bu denli iç içe olması beraberinde doğal olarak sosyal ve kültürel etkileşimleri getirmiştir. Aynı tarzda seramik kaplar kullanmışlar, bölgeler arasında göç etmişler, birbirlerinin kültürlerini paylaşmışlardır. Sözlü gelenekleri birbirlerine ait öğelerden beslenmiştir. Yoğun siyasi tarihin satır aralarında kalan bu ilişkiler kendilerini daha az göstermelerine rağmen insanlık ve uygarlığın elzem yönleri olarak daima var olmuşlardır.

Bu çalışma temelde iki amaca hizmet etmektedir. Birincisi Türkiye'nin bir parçası olan ve kendisinden sadece açık havada gözle görülebilecek kadar uzakta bulunan Kıbrıs'ta üç yüzyıl hüküm süren Lusignan hanedanı dönemini ele alarak, Kıbrıs'ta yaşayan ve özel olarak bu alanla ilgilenen az sayıda insan dışında fazla bilinmeyen bu dönemi aydınlığa kavuşturmadır. İkincisi ise adanın en yoğun ilişkileri tesis ettiği Antalya'nın seçilmesi ile Kıbrıs ile Anadolu'nun tarih boyunca birbirinden hiç kopmadığını ve her daim birbirlerinden siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda beslendiklerini ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda, müstakil siyasi olaylar ve ticari faaliyetler ele alınarak yapılan bu çalışma ile Doğu Akdeniz'in 1192 yılından 1489 yılına kadar olan dönemine ışık tutmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın nihayetinde Kıbrıs ve Antalya'nın tarihsel süreçte stratejik bakımdan büyük önem taşıdıkları, dönemin bu noktalarını esas alan siyasi dinamiklerinin tarihin önemli bir kısmına yön verdiği ve siyasi arenanın arkasında bu iki bölgede insanlar arasındaki sosyal ve kültürel ilişkilerin her daim mevcut olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

- Abou Chamah Abou Chamah (Abd ar-Rahman ibn İsmâ'il) *Le Livre de Deux Jardins*, Trans. A. C. Barbier de Meynard, *Rec. Cr. Or. V.* Paris, 1898.
- Amadi Francesco Amadi, *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, ed. R. de Mas Latrie, Paris, 1891.
- Ambroise Ambroise, *The Crusade of Richard Lion Heart*, Trans. M. J. Hubert – Noted: J. L. La Monte, New York, 1941.
- Assis. “Assises de Jérusalem ou Recueil des Ouvrages de Jurisprudence composés pendant le XIIIe siècle dans les Royaumes de Jérusalem et de Chypre”. Ed. C. Beugnot, *RHC Lois*, II, Paris, 1843.
- Belâzurî Ahmed b. Yahyâ el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldan Ülkelerin Fethi*, Çev.: M. Fayda, İstanbul, 2013.
- Benedict of Peterborough Benedict of Peterborough, *Excerpta Cypria*, Trans. C. D. Cobham, Cambridge, 1908.
- Benedict XII “Lettres closes et patentes et intéressant les pays autre que la France”, Eds. J. M. Vidal – G. Mollat, *BEFAR*, Paris, 1913–1950.
- Brèves S. de Brèves, *Relation des Voyages de Monsievr de Breves, tant en Grece, Terre-Saincte et Aegypte, Qv'avx Royaumes de Tunis & Arger ensemble vn traicte Faict l'an 1604 entre le Roy Henry le Grand, & l'Empereur des Turcs et trois discovrs sievr le tout recvilly par le S. D. C.*, Paris, 1628.
- Brocquière Bertrandon de La Brocquière, *Bertrandon de La Brocquière'in Denizaşırı Seyahati*, Çev.: İ. Arda, İstanbul, 2000.
- Bustron Florio Bustron, *Chronique de L'île de Chypre*, ed. R. De Mas Latrie, Paris, 1886.
- De Beauvau H. de Beauvau, *Relation journalière du Voyage du Levant*, Toul, 1608.
- Dukas Mikhail Dukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326 – 1462*, Çev.: B. Umar, İstanbul, 2008.

- El-Ömeri Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömeri, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım Mesâlikü'l-Ebsar*, Çev.: A. Batur, İstanbul, 2014.
- Eracles Eracles, “L’Estoire de Eracles et la conquest de la terre d’Outremer”, *Recueil des Historiens des Croisades. Historiens Occidentaux*, II, Paris 1859. .
- Gestes des Chiprois *Gestes des Chiprois*, Ed. G. Raynaud, Geneve, 1887.
- Gregory Abû'l-Farac Gregory Abû'l-Farac (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, Cilt I, Ankara, 1999.
- Guillaume de Nangis Guillaume de Nangis, *Chronique Latine de Guillaume de Nangis de 1113 à 1300*), Tome I, Ed. H. Géraud, Paris, 1843.
- It. Pereg.Ges. Reg. Ric. *Chronicle of the Third Crusade A Translation of the Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, Trans.: H. Nicholson, England, 1997.
- İbn Battuta Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Cilt I, İstanbul, 2000.
- İbn Bibi El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iyeye fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye (Selçukname)*, I, Haz. M. Öztürk, Ankara, 1996.
- İbn Bibi İbn Bibi, *Selçukname*, Çev. M. H. Yinanç, Haz. R. Yinanç-Ö. Özkan, İstanbul, 2010.
- İbn Havkal İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, Çev.:R. Şeşen, İstanbul, 2014.
- İbni Tagrıberdi İbni Tagrıberdi, *En-Nücûm-uz-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, Çev.: A. Batur, İstanbul, 2013.
- İbnü'l-Esîr İzzeddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Ebi'l Kerem eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, Cilt XII, Çev.: A. Ağırakça-A. Özeydın, İstanbul, 1987.
- İbnü'l-Esîr İzzeddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Ebi'l Kerem eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, Cilt XI, Çev.: A. Özeydın, İstanbul, 1987.
- İmadeddin el-İsfahani İmâd ad-Dîn al-İsfahânî (519-597/1125-1201), *Conquête de la Syrie et de La Palestine Par Saladin*, Trans.: H. Massé, Paris 1972.

- Ionnes Kinnamos Ionnes Kinnamos'un *Historia'sı* (1118-1176) Haz.: I. Demirkent, Ankara, 2001.
- Le Brun C. Le Brun, *Voyage au Levant c'est à dire dans les Principaux endroits de l'Asie Mineure dans les Isles de Chio, de Rhodes, de Chypre &c.*, Delft, 1700.
- Le Voyageur François Le Voyageur François, *Le Voyageur François ou La Connoissance de l'Ancien et du Nouveau Monde*, Mis au jou M. L'Abbé Delaport, tome 1, Paris, 1772.
- Lusignan E. de Lusignan, *Histoire contenant une sommaire description des genealogies . . . de tous les Princes . . . qui ont iadis comma(n)dées Royaumes de Hierusalem, Chypre, etc.*, Paris, 1579.
- Machaut Guillaume de Machaut, *La Prise d'Alexandrie ou Chronique du Roi Pierre Ier de Lusignan*, Geneve, 1877.
- Makhairas Leontios Makhairas, *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus entitled "Chronicle"*, Ed. R. M. Dawkins, Vols. I-II, Oxford, 1932.
- Marino Sanudo Marino Sanudo, "Liber Secretorum Fidelum", *Gesta Dei per Francos*, II, Hannover, 1611.
- Marino Sanudo Torsello Marino Sanudo Torsello, *The Book of the Secrets of the Fatithful of the Cross Liber Secretorum Fidelis Crucis*, trans. P. Lock, England, 2011.
- Nik. Khon. Niketas Khoniates *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev.: Prof. Dr. F. Işıltan, Ankara, 1995.
- Nik. Khon. Niketas Khoniates, *O City of Byzantium Annals of Niketas Choniates*, Trans. H. J. Magoulias, Detroit 1984.
- Oldenburg Wilbrand von Oldenburg, *Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat*, Çev.: M. Ersan, İzmir, 2000.
- Pegolotti Francesco Balducci Pegolotti, *La Pratica Della Mercatura*, Ed. A. Evans, Massachusetts, 1936.
- Rubruck W. of Rubruck, *The Journey of William of Rubruck to the Eastern Parts of the World 1253-1255 as narrated by himself with two accounts of the earlier journey of John of Pian de Carpine*, Trans.: W. W. Rockhill, London, 1900.

- Simbat *Başkumandan Simbat Vekayinamesi (951-1334)*, Çev.: H. D. Andreasyan, İstanbul, 1946.
- Strambaldi Diomedes Strambaldi, *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, Ed. R. De Mas Latrie, Seconde Partie, Paris 1893.
- Suchem Ludolf von Suchem, *Ludolphi de Itinere Terrae Sanctae Liber*, Ed. F. Deycks, Stuttgart, 1851.
- Suyûtî Celâleddîn Suyûtî, *Halifeler Tarihi*, Çev.: O. Özatağ, İstanbul, 2014.
- Şikârî Şikârî, *Karamannâme*, Haz. M. Sözen – N. Sakaoglu, İstanbul, 2005.
- Tarih-i Âl-i Selçuk *Tarih-i Âl-i Selçuk veya Anonim Selçuknâme*, Çev. ve Not. H. İ. Gök - F. Coşguner, Ankara, 2014.
- Templar of Tyre *The 'Templar of Tyre' Part III of the 'Deeds of the Cypriots'*, Ed. Crawford, England, 2003.
- Thomas Aquinas Thomas Aquinas, *Aquinas Political Writings*, Trans. R. W. Dyson, Cambridge, 2002.
- Tudela'lı Benjamin *Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın Tudela'lı Benjamin ve Ratisbon'lu Petachia İslâm Dünyası Gözlemleri* Çev.: N. Arslantaş, İstanbul, 2009.
- William of Tyre William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, Trans.: E. A. Babcock-A. C. Krey; New York, 1943.
- Yazıcızâde Ali Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk [Selçuklu Tarihi]*, Haz. A. Bakır, İstanbul, 2009.

Araştırma Eserler

- Adamson 2004 M. W. Adamson, *Food in Medieval Times*, London, 2004.
- Agius 2008 D. A. Agius, *Classic Ships of Islam from Mesopotamia to the Indian Ocean*, Leiden, 2008.
- Ahmet Cevdet Paşa 1966 Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, Cilt I-II, İstanbul, 1966.
- Alasya 1988 H. F. Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Ankara, 1988.
- Altan 2003 E. Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara, 2003.

- Ashtor 1986 E. Ashtor, *East-West Trade in the Medieval Mediterranean*, Ed. B. Z. Kedar, London, 1986.
- Atan 1990 T. Atan, *Türk Gümrük Tarihi*, Ankara, 1990.
- Attiya 1962 A. S. Attiya, *Crusade, Commerce & Culture*, Bloomington, 1962.
- Attiya 1938 A. S. Attiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, London, 1938.
- Auzias – Labourdette 2010 D. Auzias-J.-P. Labourdette, *Peti Futé Chypre Country Guide 2009–2010*, Paris 2010.
- Ayaz 2016 F. Y. Ayaz, *Memlük-Kıbrıs İlişkileri Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti*, Ankara, 2016.
- Bakır 2004 A. Bakır, *Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler I*, Ankara, 2004.
- Barber 1994 M. Barber, *The New Knighthood A History of the Order of the Temple*, Cambridge, 1994.
- Baskıcı 2009 M. Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900–1261)*, Ankara, 2009.
- Baykara 1997 T. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi – Şehit*, Ankara, 1997.
- Beaufort 2002 S. F. Beaufort, *Karamanya*, Çev.: A. Neyzi – D. Türker, Antalya, 2002.
- Boas 1999 A. J. Boas, *Crusader Archaeology The Material Culture of the Latin East*, London, 1999 (e-book)
- Bosch 1957 C. E. Bosch, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler*, Çev.: S. Atlan, Ankara, 1957.
- Braudel 1994 F. Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Cilt 2, Çev.: M. A. Kılıçbay, İstanbul, 1994.
- Cahen 2001 C. Cahen, *The Formation of Turkey The Seljukid Sultanate of Rum: Eleventh to Fourteenth Century*, Trans. and Ed. By P. M. Holt, Harlow, 2001.
- Cahen 2000 C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev.: E. Üyepazarcı, İstanbul, 2000.
- Cobham 1908 C. D. Cobham, *Excerpta Cypria*, Cambridge, 1908.
- Conder 1897 C. R. Conder, *The Kingdom of Jerusalem 1099 to 1291 A.D.*, London, 1897.

- Constable 2003 O. R. Constable, *Housing the Stranger in the Mediterranean World: Lodging Trade and Travel in Late Antiquity and the Middle Ages*, Cambridge, 2003.
- Corèdon – Williams 2004 C. Corèdon – A. Williams, *A Dictionary of Medieval Terms & Phrases*, Cambridge, 2004.
- Coureas 1997 N. Coureas, *The Latin Church in Cyprus, 1195-1312*, Aldershot, 1997.
- Demirkent 199 I. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul, 1997.
- Duckworth 1900 H. T. F. Duckworth, *The Church of Cyprus*, London, 1900.
- Edbury 1991 P. W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-1374*, Cambridge, 1991.
- Edbury 1998 P. W. Edbury, *The Conquest of Jerusalem and the Third Crusade: Sources in Translation*, Aldershot, 1998.
- Ercan 2001 Y. Ercan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, Ankara, 2001.
- Ersan 2007 M. Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara, 2007.
- Erten 1338 – 1340 S. F. Erten, *Antalya Livâsı Tarihi*, İstanbul, 1338-1340.
- Erten 1940 S. F. Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, İstanbul, 1940.
- Fleet 2009a K. Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, Çev.: Ö. Akpınar, İstanbul, 2009.
- Flemming 1964 B. Flemming, *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien*
- Flückiger 1867 F. A. Flückiger, *Lehrbuch der Pharmakognosie des Pflanzenreiches: Naturgeschichte der Wichtigeren Arzneistoffe Vegetabilischen Ursprunges*, Berlin, 1867.
- Freely 2008 J. Freely, *At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları*, Çev.: N. Domaniç, İstanbul, 2008.
- Freeman 2013 C. Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Çev.: S. K. Angı, Ankara, 2013.
- Guillaumin 1839 M. Guillaumin, *Dictionnaire du Commerce et de Merchandise contenant tout ce qui concerne le commerce*, Tome I, Paris, 1839.

- Hackett 1901 J. Hackett, *A History of the Orthodox Church of Cyprus from the coming of the Apostles Paul and Barnabas to the commencement of the British Occupation (A.D. 45 – A. D. 1878): together with some account of the Latin and other churches existing in the Island*, London, 1901.
- Hellenkemper – Hild 2004 H. Hellenkemper-F. Hild, *Tabula Imperii Byzantini 8: Pamphylien und Lykien*, Wien, 2004.
- Hendy 1969 M. F. Hendy, *Coinage and Money in the Byzantine Empire 1081-1261*, Columbia, 1969.
- Herquet 1881 K. Herquet, *Cyprische Königsgestalten des Hauses Lusignan*, Halle, 1881.
- Heyd 1886 W. Heyd, *Histoire du Commerce*, tome. II, Leipzig, 1886.
- Heyd 2000 W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Çev.: E. Z. Karal, Ankara, 2000.
- Hill 1972 G. Hill, *A History of Cyprus*, Vol. I - II, Cambridge, 1972.
- Honigmann 1935 E. Honigmann, *Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches von 363 bis 1071*, Bruxelles, 1935.
- Honigmann 1970 E. Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Çev.: F. Işıltan, İstanbul, 1970.
- Hourani 1995 G. F. Hourani, *Arab Seafaring in the Indian Ocean in Ancient and Early Medieval Times*, Princeton, 1995.
- Hutchinson 1994 G. Hutchinson, *Medieval Ships and Shipping*, Great Britain, 1994.
- Iorga 1930 N. Iorga, *Brève Histoire de la Petit Arménie*, Paris, 1930.
- İnalçık 2014 H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, Çev.: R. Sezer, İstanbul, 2014.
- Jorga 1896 N. Jorga, *Philippe de Mézières, 1327-1405 et La Croisade au XIVe siècle*, Paris, 1896.
- Karageorghis 1982 V. Karageorghis, *Cyprus from the Stone Age to the Romans*, London, 1982.
- Kaya 2006 S. Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara, 2006.
- Kemp 1976 *The Oxford Companion to Ships & the Sea*, Ed. P. Kemp, London, 1976.

- Koca 1997 S. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara, 1997.
- Kofoğlu 2006 S. Kofoğlu, *Hamidoğulları Beyliği*, Ankara, 2006.
- Konyalı 2011 İ. H. Konyalı, *Alanya Tarihi-Turistik Kılavuz*, Konya, 2011.
- Kyrris 1985 C. P. Kyrris, *History of Cyprus with an Introduction to the Geography of Cyprus*, Nicosia, 1985.
- Lane-Poole 1906 S. Lane-Poole, *Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem*, Newyork, 1906.
- Levrault 1827 F. G. Levrault, *Dictionnaire des Sciences Naturelles*, Tome V, Paris, 1827.
- Lloyd – Rice 1989 S. Lloyd – D. S. Rice, *Alanya (Alāiyya)*, Çev.: N. Sinemoğlu, Ankara, 1989.
- Lopez 1976 R. S. Lopez, *The Commercial Revolution of the Middle Ages 950–1350*, Cambridge, 1976.
- Lusignan 1580 E. de Lusignan, *Description de Tovt L'Isle de Chypre et des Roys, Princes et Seigneurs tant Payens que Chrestiens qui ont commandé en icelle: Contenant l'entiere Histoire de tout ce qui s'y est passe depuis le Deluge vniuersel l'an 142& du monde, 1789. iusques en l'an de l'incarnation & natiuité de Iesus-Christ, mil cinq cens soixante & douze*, Paris, 1580.
- Mandeville 1900 J. Mandeville, *The Travels of Sir John Mandeville*, London, 1900.
- Mas Latrie 1879 L. De Mas Latrie, *L'île de Chypre sa Situation Présente et ses Souvenirs du Moyen-Age*, Paris, 1879.
- Mas Latrie 1882 L. de Mas Latrie, *Documents Nouveaux Servant de Preuves à L'Histoire de l'île de Chypre Sous Le Règne des Princes de La Maison de Lusignan – Primary Source Edition*, Paris, 1882.
- Mc Neil 1990 *An Encyclopedia of History of Technology*, Ed. I. Mc Neil, London, 1990.
- Méry 1841 L. Méry, *Histoire Analytique et Chronologique des Actes et de Délibérations du corps et du Conseil de la Municipalité de Marseille depuis le Xme siècle jusqu'a nos Jours*, Marseill, 1841.
- Mintz 1985 S. W. Mintz, *Sweetness and Power*, New York, 1985.

- Mortimer 1810 T. Mortimer, *A Dictionary of Commerce, Trade and Manufactures exhibiting their present states in every part of the World*, London, 1810.
- Mutafian 1988 C. Mutafian, *La Cilicie au Carrefour des Empires*, Vol. I, Paris, 1988.
- Nam 2007 J. K. Nam, *Le Commerce du coton en Méditerranée à la fin du Moyen Age*, Leiden, 2007.
- Ostrogorsky 1991 G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev.: F. Işıltan, Ankara, 2011.
- Ouerfelli 2008 M. Ouerfelli, *Le Sucre Production, Commercialisation et Usage dans la Méditerranée Médiévale*, Leiden, 2008.
- Ölçer 1982 C. Ölçer, *Karaman Oğulları Beyliği Madeni Paraları*, İstanbul, 1982.
- Panteli 1984 S. Panteli, *A New History of Cyprus from the earliest times to present*, London, 1984.
- Pascal 1896 C. Pascal, *Histoire de la maison royale de Lusignan (Ed. 1896)*, Paris, 1896.
- Planché 1842 *A Complete view of the Dress and Habits of the People of England from the Establishment of the Saxons in Britain to the Present Time*, Ed. J. R. Planché, London, 1842.
- Pomet 1694 P. Pomet, - *Histoire générale des drogues, traitant des plantes, des animaux, & des minéraux ; ouvrage enrichy de plus de quatre cent figures en taille-douce tirées d'après nature ; avec un discours qui explique leurs differens noms, les pays d'où elles viennent, la maniere de connoître les veritables d'avec les falsifiées, & leurs proprietés, où l'on découvre l'erreur des anciens & des modernes...*, Paris 1694.
http://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/medica/resultats/index.php?p=4&cote=pharma_res000061&do=page
- Redford – Leiser 2008 S. Redford – G. Leiser, *Taşta Yazılan Zafer Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi Victory Inscribed The Seljuk Fetihname of the Citadel Walls of Antalya*, Çev.: İnci Türkoğlu, Antalya, 2008.

- Riley-Smith 2012 J. Riley-Smith, *The Knights Hospitaller in the Levant c. 1070 – 1309*, London, 2012.
- Rodgers 1967 W. L. Rodgers, *Naval Warfare under Oars 4th to 16th Centuries A Study of Strategy, Tactics and Ship Design*, Maryland, 1967. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pitch>.
- Runciman 1992 S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. F. Işıltan, Cilt III, Ankara, 1992.
- Sevim – Merçil 1995 A. Sevim – E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara, 1995.
- Sevim 2014 A. Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara, 2014.
- Starr 2000 C. G. Starr, *Antik Çağda Deniz Gücü*, Çev.: G. Ergin, İstanbul, 2000.
- Stubbs 1887 W. Stubbs, *Seventeen Lectures on the Study on Medieval and Modern History and Kindred Subjects*, Oxford, 1887.
- Stubbs 1987 W. C. Stubbs, *Cultivation of Sugar Cane in Two Parts Part First Sugar Cane a Treatise on its History, Botany and Agriculture*, Savannah, 1987.
- Sümer 1985 F. Sümer, *Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, 1985, İstanbul.
- Şeşen 1987 R. Şeşen, *Salâhaddin Eyyübî ve Devlet*, İstanbul, 1987.
- Texier 2002 C. Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Cilt. 1-2, Çev.: A. Suat, Ankara, 2002.
- The Man. of Heraldry 2005 *The Manual of Heraldry (anonymous)*, 2005. The Project Gutenberg,e-Book, <http://www.gutenberg.org/files/16273/16273-h/16273-h.htm#Dictionary><http://www.gutenberg.org/files/16273/16273-h/16273-h.htm#Dictionary>
- Tornefort 2005 Tornefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, Ed. S. Yerasimos, İstanbul, 2005.
- Turan 1988 O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin Tercüme ve Araştırmalar*, Ankara, 1988.
- Turan 1999 O. Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul, 1999.
- Turan 2010 O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2010.

- und Lykien im Spätmittelalter*, Wiesbaden, 1946.
- Uyumaz 2003 E. Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220 – 1237)*, Ankara, 2003.
- Uzunçarşılı 1988 İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1988.
- Ülgen 2013 P. Ülgen, *Ortaçağ Avrupasında Kölelik -Toplum ve Hukuk*, İstanbul, 2013.
- West 1936 M. West, *The New Method of English Dictionary*, London, 1936.
- Yılmaz 2002 L. Yılmaz, *Antalya Bir Ortaçağ Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*, Ankara, 2002.
- Yinanç 2014 M. H. Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Cilt II, Ankara, 2014.
- Zachariadou 1983 E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300 – 1415)*, Venice 1983.

KİTAP BÖLÜMLERİ – MAKALELER – SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

- Ağır – Solak 2013 M. Ağır-K. Solak, “Memlûk Devleti’nin Doğu Akdeniz’deki Önemli Siyasi Faaliyetleri”. *Türk Yıllığı* 14 (2013) 100-130.
- Akdoğu Arca et. al. 2011 E. Akdoğu Arca-n. Gökalp-N. Tüner Önen, “Pamphylia Bölgesi’nin Mısır ve Kıbrıs ile Olan İlişkileri”. *Olbia XIX* (2011) 287-312.
- Arbel 1979 B. Arbel, “The Jews in Cyprus: New Evidence from the Venetian Period”. *Jewish SociAL Studies* 41 (1979) 23-40.
- Arbel 2000 B. Arbel, “ Slave Trade and Slave Labor in Frankish Cyprus (1191 – 1571)” in *Cyprus, the Franks and Venice 13th-16th Centuries*, Aldershot, 2000.

- Arıkan 2011 Z. Arıkan, "Beylikler Döneminde Antalya Limanı". Ed. F. Demir, *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu -III Mersin ve Doğu Akdeniz*, 7-8 Nisan 2011. Mersin (2011) 105-114.
- Bakır 1997 A. Bakır, "Ortaçağ İslam Dünyasında Madenler ve Maden Sanayi". *Belleten* 232 (1997) 519-595.
- Baytop-Gözler 1971 A. Baytop-T. Gözler, "Türk Kitre Zamkının Menşei ve Terkibi
- Bedirhan 2014a Y. Bedirhan, "Türkiye Selçuklularında Dış Ticaret". *Turkish Studies* 9/5 (2014) 371-402.
- Bilici 2005 S. Bilici, "Alanya-Tersane ve Kızıl Kule Çevresinden Bir Grup Sırlı Seramik". *Adalya* VIII (2005) 323-349.
- Bilici 2008 S. Bilici, "Bazı Örnekleriyle Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan İthal Kıbrıs Sırlı Seramikleri". *Adalya* XI (2008) 373-397.
- Bozkurt 2002 N. Bozkurt, "İpek Yolu", *TDVİA*, cilt 22. (2002) 369-373.
- Caffaro 1863 Caffaro, "Cafari et continuatorum Annales Ianuae, 1094-1294". *M.G.H. Scr. XVIII*, Hannover, 1863.
- Cahen C. Cahen, "13. Yüzyılın Başında Anadolu'da Ticaret". *Cogito* 29 (2001) 132 - 144.
- Cahen 1963 C. Cahen, "L'Alun avant Phocée: Un chapitre d'histoire économique islamo-chrétienne au temps des Croisades". *Revue d'histoire économique et sociale* 41/4 (1963) 433-447. <http://www.jstor.org/stable/24077626> (Erş. Tar. 27.05.2016)
- Charalambous et al 2010 A. C. Charalambous-A. J. Sakalis-N. A. Kantiranis-L. C. Papadopoulou-N. C. Tsirliganis-J. A. Stratis, "Cypriot Byzantine Glazed Pottery: A Study of the Paphos Workshops". *Archaeometry* 52/4 (2010) 628-643.
- Cheyne 2013 J. C. Cheyne, "Quelques nouveaux sceaux de commerciaux". Eds. P. Magdalino-N. Necipoğlu, *Trade in Byzantium Papers from the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*. İstanbul 24-27 June 2013. İstanbul (2016) 25-54.
- Cook 2004 H. K. A. Cook, "The Hellenistic Theatre at Nea Paphos and its Medieval Players". *Mediterranean Archaeology* 17 (2004) 275-285.

- Coulon 2002 D. Coulon,, “L'expansion occidentale vers le Levant à la fin du Moyen Âge. La mise en place de structures de domination commerciale”. *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public, 33e congrès*. Madrid 2002, 159 – 175. http://www.persee.fr/doc/shmes_1261-9078_2003_act_33_1_1834
- Coureas 2003 N. Coureas, “The Role of Templars and the Hospitallers in the Movement of Commodities involving Cyprus”. Eds. P. Edbury – J. Phillips, *The Experience of Crusading 2 Defining the Crusader Kingdom*. Cambridge, 2003.
- Coureas 2005 N. Coureas, “Economy”. Eds. A. Nicolaou-Konnari – C. Schabel, *Cyprus: Society and Culture 1191-1374*. Leiden (2005) 103-156.
- Coureas 2012 N. Coureas, “King James II of Cyprus and the Hospitallers”. Ed. P. W. Edbury, *Politics and Power Volume 5*, England, 2012.
- Coureas 2013 N. Coureas, “Hospitaller Estates and Agricultural Production on Fourteenth and Fifteenth Century Cyprus”. Eds. E. Buttigieg-S. Phillips, *Islands and Military Orders c. 1291-c. 1789*, London (2013) 215–224.
- Coureas 2014a N. Coureas, “Pottery and its Uses in the Latin Church of Cyprus (ca. 1283-1367)”. Eds. D. Papanikola-Bakirtzis-N. Coureas, *Cypriot Medieval Ceramics Reconsideration and New Perspectives*, Nicosia, 2014, 247-253.
- Coureas 2014b N. Coureas, “Religion and Ethnic Identity in Lusignan Cyprus: How the Various Groups Saw Themselves and were Seen by Others”. Eds. *Identity/Identities in Late Medieval Cyprus Papers given at the ICS Byzantine Colloquim*. London 13–14 June 2011. Nicosia (2014)13–25.
- Coureas 2014c N. Coureas, “Friend or Foe? The Armenians in Cyprus as Others Saw Them During the Lusignan Period (1191-1473)”. Ed. C. Mutafian, *La Méditerranée des Arméniens XIIIe – XVe siècles*, Paris (2014) 75 – 83.
- Çavuşdere 2009 S. Çavuşdere, “Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar”. *Tarih Okulu* IV (2009) 53-75.

- Çetin 2011 A. Çetin, “Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri”. *Adalya* XIV (2011) 327–343.
- Davis 2000 D. B. Davis, “Looking at Slavery from Broader Perspectives”. *The American Historical Review* 105/2 (2000) 452-466. <http://www.jstor.org/stable/1571460> (Eriş. Tar. 14.05.2016)
- De Roover 1965 R. de Roover, “The Organization of Trade”. Eds. M. M. Postan – H. J. Habakkuk, *The Cambridge Economic History of Europe*, Vol. III, Cambridge (1965) 42–153.
- De Vries – Smith 2012 K. De Vries – R. D. Smith, *Medieval Military Technology*”, North York, 2012.
- Delamare – Monasse 2005 F. Delamare – B. Monasse, “Le rôle de l’alun comme mordant en teinture Une approche par la simulation numérique”. *L’Alun de Méditerranée*, Eds. Eds. P. Borgard – J.P. Brun, M. Picon, Naples, 2005. 277-291. (e yayın 2015) <http://books.openedition.org/pejb/601>
- Delilbaşı 1991 M. Delilbaşı, “Türk Sultan ve Beylerine Ait Yunanca Belgeler Hakkında Bazı Bilgiler” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 26 (1991) 73 – 84.
- Desimoni 1895 C. Desimoni, “Observation sur Les Monnaies, Les Poids et Les Mesures cités dans Les Actes du Notaire Génois Lamberto di Sambuceto”. *Revue de L’orient Latin* tome III (1895) 1–26.
- Durugönül 2002 S. Durugönül, “Dağlık Kilikia ve Karpaz Bölgesi (Kuzey Kıbrıs) Antik Yerleşim Özellikleri”, *Olba* VI (2002) 57–69.
- Edbury 1980 P. W. Edbury, “The Murder of King Peter I of Cyprus (1359–1369)”. *Journal of Medieval History* 6 (1980) 219–233.
- Edbury 1995a P. W. Edbury, “Famagusta in 1300”. Eds. N. Coureas - J. Rile-Smith, *Cyprus and the Crusades*, Nicosia (1995) 337-353.
- Edbury 1995b P. W. Edbury, “The Lusignan Regime in Cyprus and the Indigenous Population”. Eds. A. Ducellier – M. Balard, *First Publication in English of ‘Le régime des Lusignan en Chypre et la population locale’ Coloniser au Moyen Age*, Paris (1995) 1–9.

- Edbury 1997 P. W. Edbury, "The Crusading Policy of King Peter I of Cyprus". Ed. P. M. Holt, *The Eastern Mediterranean Lands in the Period of the Crusades*, Warminster (1997) 90 – 105.
- Edbury 1999 P. W. Edbury, "Cyprus and Genoa: the Origins of the War of 1373-4". Ed. P. W. Edbury, *Kingdoms of the Crusades from Jerusalem to Cyprus Praktika tou Deuterou Diethnous Kupriologikou Sunedriou, 2. Nicosia* 1986. Aldershot (1999) 109-126.
- Edbury 2012a A. Franke, "Famagusta and the Tradition of History Writing in Frankish Cyprus". Eds. M. J. K. Walsh – P. W. Edbury – N. S. H. Coureas, *Medieval and Renaissance Famagusta Studies in Architecture, Art and History*, Farnham (2012) 43-52.
- Edbury 2012b P. Edbury "Machaut, Mézières, Makhairas, Amadi: Constructing the Reign of Peter I (1359 – 1369)" Eds. R. Blumenfeld-Kosinski – K. Petkov, *Philippe de Mézières and His Age Piety and Politics in the Fourteenth Century*. Leiden (2012) 349-358.
- Erzen 1976 A. Erzen, "İlkçağ Tarihinde Kıbrıs". *Bellekten* 157 (1976) 93–115.
- Faroqhi 1979 S. Faroqhi, "Alum Production and Alum Trade in the Ottoman Empire (About 1560 – 1830)". *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 71 (1979) 153-175.
<http://www.jstor.org/stable/23858910> (Eriş. Tar. 23.07.2016)
- Fleet 2002 K. Fleet, "Görölmeyen Osmanlı: Geç Ortaçağ ve Modern Dönemlerde Akdeniz Tarihinin Kayıp Devleti". *Türkler*, cilt 9, 2002 60–65.
- Fleet 2009b K. Fleet, "The Turkish Economy". Ed. K. Fleet, *The Cambridge History of Turkey Volume I Byzantium to Turkey, 1071–1453*. Cambridge (2009) 227–265.
- François – Spieser 2002 V. François- J. M. Spieser, "Pottery and Glass in Byzantium". Ed. A. E. Laiou, *The Economic History of Byzantium: from the Seventh through the Fifteenth Century*. Washington (2002) 598–609.
- François 2004 V. François, "Réalités des échanges en Méditerranée orientale du XIIe au XVIIIe siècles: L'apport de la céramique". *Dumbarton Oaks Papers* 58 (2004) 241–249.
<http://www.jstor.org/stable/3591387> (Eriş. Tar. 07.08.2016)

- Franke 2012 A. Franke, "St. Nicholas in Famagusta: A New Approach to the Dating, Chronology and Sources of Architectural Language". Eds. M. J. K. Walsh – P. W. Edbury – N. S. H. Coureas, *Medieval and Renaissance Famagusta Studies in Architecture, Art and History*, Farnham (2012) 75-91.
- Fuess 2005 A. Fuess, "Was Cyprus a Mamluk protectorate? Mamluk policies toward Cyprus between 1426 and 1517". *Journal of Cyprus Studies* 31 (2005), 11–24.
<http://jcs.emu.edu.tr/current/AlbrechtFuessenglish.pdf> (Erş. Tar. 21.04.2016)
- Furber 1969 E. C. Furber, "The Kingdom of Cyprus 1191 – 1291", Ed. K. M. Setton, *A History of Crusades*, Vol. II, London 1969.
- Galloway 1997 J. H. Galloway, "The Mediterranean Sugar Industry". *Geographical Review* 67 (1977) 177-194.
Hakkında". *İstanbul Ecz. Fak. Mec.* 7/56 (1971) 56-65.
- Hasluck 1908/1909 F. W. Hasluck, "Frankish Remains at Adalia". *The Annual of the British School at Athens* 15 (1908/1909) 270-273.
- Hasluck 1909/1910 F. W. Hasluck, "A French Inscription at Adalia". *The Annual of British School of Athens* 16 (1909/1910) ss. 185-186.
- Heers 1954 M. L. Heers, "Les Génois et Le Commerce de L'Alun à La Fin du Moyen Age". *Revue d'histoire économique et sociale* 32/1 (1954) 31-53.
- Ives – Grierson 1954 H. E. Ives – P. Grierson, "The Venetian Gold Ducat and its Imitations". *Numismatic Notes and Monographs* 128 (1954) 1–37.
<http://www.jstor.org/stable/43607449> (Erş. Tar. 08.04.2016)
- İnalçık 2002 H. İnalçık, "Güney Anadolu ve Kıbrıs", Ed. B. Arı, *Türk Denizcilik Tarihi*. Ankara (2002) 67-71.
- Jacoby 2002 D. Jacoby, "Silk Crosses the Mediterranean", *Le vie del Mediterraneo. Idee uomini, oggetti (Secoli XI – XIV)*, Genova 19 – 20 Aprile 1994, ed. G. Airaldi, Genova (1997), 55-79.
- Jacoby 2005 D. Jacoby, "Production et comerce de l'Alun oriental en Méditerranée, XIe – XVe siècles". *L'Alun de Méditerranée*, Eds. P.

- Borgard – J.P. Brun, M. Picon, Naples, 2005. 219–267. (e yayın 2015) <http://books.openedition.org/pcjb/601>
- Jacoby 2006 D. Jacoby, “The Economic Function of the Crusader States of the Levant: a New Approach”. Ed. S. Cavaciocchi, *Relazione economiche tra Europa e mondo islamico. Secc. XIII-XVIII Istituto Internazionale di Storia Economica “F. Datini” Atti delle Settimane di Studi e altri convegni*. 1–5 maggio 2006. Florence 159-191.
- Jacoby 2012 D. Jacoby, “Camlet Manufacture, Trade in Cyprus and the Economy of Famagusta form the Thirteenth to the Late Fifteenth Century”. Eds. M. J. K. Walsh, P. W. Edbury, N. S. H. Coureas, *Medieval and Renaissance Famagusta Studies in Architecture, Art and History*, England (2012) 15-42.
- Jacoby 2014 D. Jacoby, “Cypriot Gold Thread in Late Medieval Silk Weaving and Embroidery”. Eds. S. B. Edgington – H. J. Nicholson, *Deeds one Beyond the Sea: Essays on William of Tyre, Cyprus and the Military Orders presented to Peter Edbury*, Ashgate, 2014. <http://www.ashgate.com/isbn/9781472417831> (Erş. Tar. 27.05.2016)
- Jacoby 2014b D. Jacoby, “Refugees from Acre in Famagusta around 1300”. Eds. M. J. K. Walsh – T. Kiss – N. S. H. Coureas, *The Harbour of all this Sea and Realm*. Budapest (2014) 53-67.
- Kahya 2007 T. Kahya, “Lusignanlardan Osmanlılara Ortaçağda Attaleia Kıbrıs İlişkileri”. *Toplumsal Tarih* 158 (2007) 54-61.
- Karademir 2015 Z. Karademir, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Şeker Üretim ve Tüketimi (1500 – 1700)”. *OTAM* 37 (2015) 181-218.
- Kırpık 2012 G. Kırpık, “Haçlılar ve İpek Yolu”. *bilig* 61(2012) 173-200.
- Kıvçak 1956 M. S. Kıvçak, “Astragalus – Geven”. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* 6/1 (1956) 76-79.
- Langdale 2012 A. Langdale, “Notes on the Marginal Sculpture of the Cathedral of St Nicholas”. Eds. M. J. K. Walsh – P. W. Edbury – N. S. H. Coureas, *Medieval and Renaissance Famagusta Studies in Architecture, Art and History*, Farnham (2012) 93-113.

- Lopez 1987 R. S. Lopez, “The Trade of Medieval Europe: the South”. Eds. M. M. Postan – E. Milller, *The Cambridge Economic History of Europe*, Vol. II, Cambridge (1987) 306–401.
- Luke 1975 H. Luke, “The Kingdom of Cyprus 1291 – 1369”, Eds. K. M. Setton – H. W. Hazard, *A History of the Crusades*, Vol. III, Wisconsin, 1975.
- Mas Latrie 1843–44 L. de Mas Latrie, “Notice sur Les Monnaies et Les Sceaux des Rois de Chypre de La Maison de Lusignan”. *Bibliothèque de l’Ecole des chartes* 5 (1843–44) 118-142.
<http://www.jstor.org/stable/42994658> (Erş. Tar. 14.08.2016)
- Mas Latrie 1845 L. de Mas Latrie, “Des relations politiques et commerciales de l’Asie Mineure avec l’île de Chypre, sous le règne des princes de la maison de Lusignan (deuxième article)”. *Bibliothèque de l’école des chartes/1845*, tome 6, pp. 485–521.
Kaynak:www.persee.fr/doc/bec_03736237_1845_num_6_1_451834 (Erş. Tar. 25.02.2016)
- Mas Latrie 1845 Louis de Mas Latrie, “Des relations politiques et commerciales de l’Asie Mineure avec l’île de Chypre, sous le règne des princes de la maison de Lusignan (premier article)”. *Bibliothèque de l’école des chartes/1845*, tome 6, pp. 301–330. Kaynak:
www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_1845_num_6_1_451833 (Erş. Tar. 25.02.2016)
- Mas Latrie 1846 L. de Mas Latrie, “Des relations politiques et commerciales de l’Asie Mineure avec l’île de Chypre, sous le règne des princes de la maison de Lusignan (troisième et dernier article)”. *Bibliothèque de l’école des chartes/1846*, tome 7, pp. 121-142.
Kaynak:http://www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_1846_num_7_1_451981 ((Erş. Tar. 25.02.2016)
- Mas Latrie 1852 L. de Mas Latrie, *Histoire de l’Ile de Chypre sous le règne des princes de la Maison de Lusignan*, Tome I - II, Paris, 1852.
- Mas Latrie 1855 L. de Mas Latrie, *Histoire de l’Ile de Chypre sous le règne des princes de la Maison de Lusignan*, Tome III, Paris, 1855.

- Mas Latrie 1856 L. de Mas Latrie, “Fragments d’histoire de Chypre. Etablissement de la domination latine en Chypre (seconde article)”. *Bibliothèque de l’école des chartes/1856, tome 17, pp. 305-340*. Kaynak:http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/bec_03736237_1856_num_17_1_461861. (Erş. Tar. 3.03.2016)
- Mas Latrie 1860 L. de Mas Latrie, “Fragments d’histoire de Chypre. Premiers temps du règne d’Amaury de Lusignan.” *Bibliothèque de l’école des chartes/1860, tome 21, pp. 3339–369* Kaynak: www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_1860_num_21_1_445707. (Erş. Tar. 3.03.2016)
- Mayer 1978 H. E. Mayer, “Ibelin versus Ibelin: The Struggle for the Regency of Jerusalem 1253 – 1258”. *Proceedings of American Philosophical Society/ 2010/ Volume 122*. Kaynak: <http://www.jstor.org/stable/986261> Erş. Tar. (10.04.2016)
- Megaw 1989 A. H. S. Megaw, “Zeuxippus Ware Again”. *BCH Suppl XVIII* (1989) 259–266.
- Nicholson 2004 H. J. Nicholson, *Medieval Warfare Theory and Practice of War in Europe 3000 – 1500*, New York, 2004.
- Nicolaou-Konnari 2005 Nicolaou-Konnari, “Greeks”. Eds. A. Nicolaou-Konnari – C. Schabel, *Cyprus Society and Culture 1191 – 1374*, Leiden (2005) 13 – 62.
- Nicolaou-Konnari 2012 A. Nicolaou-Konnari, “Apologists or Critics? The Reign of Peter I of Lusignan (1359-1369) Viewed by Philippe de Mezieres (1327-1405) and Leontios Makhairas (ca. 1360/80–after 1432)”. Eds. R. Blumenfeld-Kosinski-K. Petkov, *Philippe de Mézières and His Age Piety and Politics in the Fourteenth Century*. Leiden (2012) 359-401.
- Nicolaou-Konnari 2015 A. Nicolaou-Konnari, “A New Manuscript of Leontios Makhairas’s Chronicle of the ‘Sweet Land of Cyprus’: British Library, MS Harley 1825 and the Circulation of Manuscripts of Cypriot Interest in Stuart England”. Eds. S. B. Edgington – H. J. Nicholson, *Deeds Done Beyond the Sea Essays on William of Tyre, Cyprus and the*

- Military Orders Presented to Peter Edbury*. England (2014) 115-134.
- Oikonomidès 1986 N. Oikonomidès, “Silk Trade and Production in Byzantium from the Sixth to the Ninth Century: The Seals of Kommerkiarioi”. *Dumbarton Oaks Paper*, Vol. 40 (1986) 33–56. <http://www.jstor.org/stable/1291528> Accessed: 19–10–2016 06:42 UTC
- Oral 2009 M. Oral, “Selçuklu’dan Osmanlı’ya (1221–1571) Alanya ile Antalya’nın Kıbrıs’la İlişkileri”. *folklor/edebiyat* 59 (2009) 105 - 118.
- Ortalli 1996 G. Ortalli, “Venice and the Papal Ban on Trade with the Levant: The Role of the Jurist”, Ed. B. Arbel, *Intercultural Contacts in the Medieval Mediterranean*, England, 1996 242–258.
- Ötüken – Fındık 2008 S. Y. Ötüken – E.F. Fındık, “Myra-Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma-Onarım Çalışmaları 2007”. *ANMED* 6 (2008) 47-51.
- Painter 1957 S. Painter, “The Lords of Lusignan in the Eleventh and Twelfth Centuries”, *Speculum* 1 (1957) 27-47.
- Palaz Erdemir 2000 H. P. Erdemir, “Roma Devleti İdaresinde Kıbrıs (MÖ 88- MÖ 25)”. Ed. İ. Bozkurt, *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*. Gazimağusa, 13-17 Kasım 2000. Gazimağusa (2002) 199–208.
- Papanikola-Bakırtzis 1989 D. Papanikola-Bakırtzis, “Medieval Pottery from Enkomi, Famagusta”. *Recherches sur La Céramique Byzantine BCH Suppl.* XVIII (1989) 233–246.
- Papanikola-Bakırtzis 2001 D. Papanikola-Bakırtzis, “Zeuxippus Ware: Some Minor Observations”. *British School at Athens Studies* 8 (2001) 131-134. <http://www.jstor.org/stable/40960553> (Erş. Tar. 22.08.2016)
- Preiser – Kapeller 2015 J. Preiser-Kapeller, “Liquid Frontiers: A Relational Analysis of Maritime Asia Minor as a Religious Contact Zone in the Thirteenth-Fifteenth Centuries”. Ed. A. S. Peacock, *Islam and Christianity in Medieval Anatolia*. England (2015) 117-145.

- Schabel 2005 C. Schabel, "Religion". Eds. A. Nicolaou-Konnari – C. Schabel, *Cyprus Society and Culture 1191-1374*, Leiden (2005) 157-218.
- Schlumberger 1884 G. Schlumberger, "Sigillographie Byzantine des Ducs et Catéfans d'Antioche, des Patriarches d'Antioches et des Ducs et Catéfans DE Chypre". *AOL*, Tome II (1884) 423–438.
- Solak 2012 K. Solak, "Memlûkler ve Alâiye". *Tarih Okulu* XII (2012) 117-128.
- Solomidou-Ieronymidou 2007 M. Solomidou-Ieronymidou, "The Crusaders, Sugar Mills and Sugar Production in Medieval Cyprus". *Archaeology and the Crusades Proceedings of the Round Table*, Nicosia, 1 February 2005, Eds. P. Edbury – S. Kalopissi-Verri, Athens, 2007, 63–81.
- Stern 1997 E. J. Stern, "The Pottery of the Crusader and the Ottoman Periods". *'Atiqot* 31 (1997) 35-70.
- Stern 2008 E. J. Stern, "Production and Export of the 13th Century CE Cypriot Pottery: the Evidence from the Crusader Kingdom of Jerusalem". *Report of the Antiquities Cyprus* (2008), 455-469.
- Stern 2013 E. J. Stern, "The Fatimid, Crusader and Mamluk-Early Ottoman Ceramic Finds from the Akko Marina: Some Insights into Medieval Maritime Activity". *'Atiqot* 76 (2013) 139-168.
- Stern 2014 E. J. Stern, "The Paphos Glazed Wares: Distribution and Consumption in the Latin Kingdom of Jerusalem". Ed. D. Papanikola-Bakirtzis – N. Coureas, *Cypriot Medieval Ceramics*, Nicosia, 2014 61–76.
- Taşkıran 2016 H. Taşkıran, "Teddin II. İbrahim Bey Döneminde (1423-1464) Karamanoğullarının Hıristiyan Devletlerle İlişkilerinin Genel Seyri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 42 (2016) 797-808.
- Tekindağ 1954 M. C. Ş. Tekindağ, "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 6, 9 (1954) 161-174.
- Vionis et al. 2010 A. K. Vionis – J. Poblome – B. de Cupere, M. Waelkens, "A Middle-Late Byzantine Pottery Assemblage from Sagalassos: Typo-Chronology and Sociocultural Interpretation". *Hesperia: The*

Journal of the American School of Classical Studies at Athens 79/3 (2010) 423–464.

- Waksman et al. 2008 S. Y. Waksman – E. J. Stern – I. Segal – N. Porat – J. Yellin, “Elemental and Petrographic Analyses of Local and Imported Ceramics from Crusader Acre”. *Atiqot* 59 (2008) 157-190. <http://www.jstor.org/stable/23465870> (Erş. Tar. 07.08.2016)
- Yener 2009 A. Yener, “Antalya-Kaleiçi’nde Bulunan Astar Boyalı Seramikler”. *Arkeoloji ve Sanat* 131 (2009) 91-108.

TEZLER

- Ayan 2014 N. Ayan, *Haçlı Seferleri’nde Kıbrıs’ın Rolü (1191-1310)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, 2014.
- Bedirhan 1994 Y. Bedirhan, *Orta Çağda İpek Yolu Hâkimiyeti ve Türk Yurtları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 1994.
- Çavuşdere 2007 S. Çavuşdere, *14. Yüzyıl İtalyan Kaynaklarında (Zibaldone Da Canal, Francesco Balducci Pegolotti, Pignol Zucchello) Türkiye Ticaretine Dair Kayıtlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Kahramanmaraş 2007.
- Edbury 1974 P. W. Edbury, *The Feudal Nobility of Cyprus 1192-1400*, PhD Thesis, University of St. Andrews, Oxford, 1974.
- Galliker 2014 J. L. Galliker, *Middle Byzantine Silk in Context: Integrating the Textual and Material Evidence*. Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy, University of Birmingham. Birmingham 2014.
- Güngörmez 2007 Z. Güngörmez, *XI. – XIII. Yüzyıllarda Doğu Akdeniz’de Ticaret*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Kahramanmaraş 2014.
- Karaca 1997 B. Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1997.

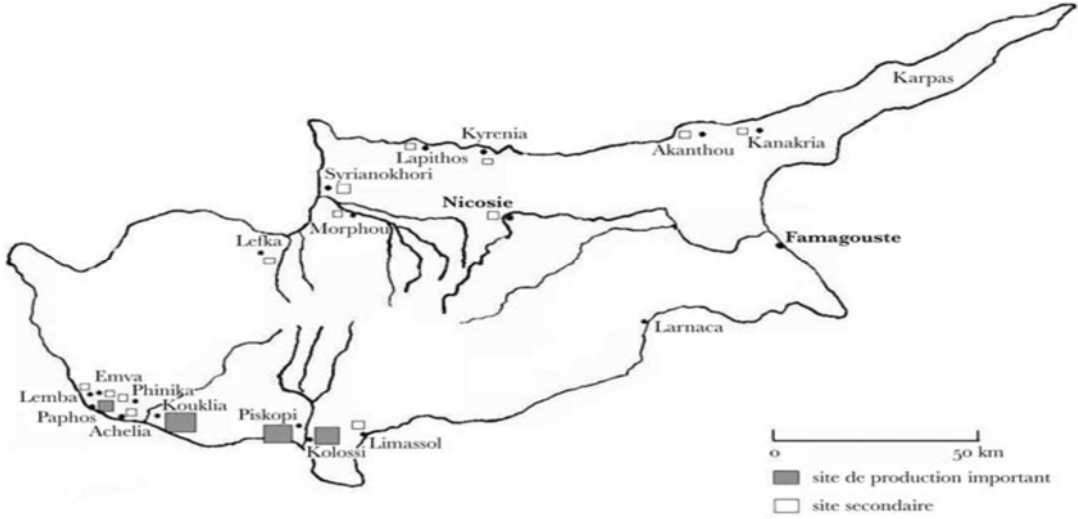
- Kaya 2004 M. Kaya, *XII. ve XIII. Yüzyılda Türkiye Selçuklu Devleti'nde Dış Ticaret*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 2004.
- Polat 1997 M. S. Polat, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İctimaî ve İktisadî Hayat*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul 1997.
- Şahin 2006 S. Şahin, *VI. ve VII. Yüzyıllarda Kıbrıs*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2006.
- Usta 2011 A. Usta, *Evidence of the Nature, Impact and Diversity of Slavery in 14th Century Famagusta as Seen Through the Genoese notarial Acts of Lamberto di Sambuceto and Giovanni da Rocha and the Venetian Notarial Acts of Nicola de Boateriis*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eastern Mediterranean University. Gazimağusa 2011.

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

- Altan 2002 E. Altan, “Kıbrıs Haçlı Krallığı”, *Türkler*, Cilt VI. Ankara, (2002) 695 – 700.
- Altıkulaç 1994 T. Altıkulaç, “Ebû Şâme el-Makdisî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10 (1994) 233– 235.
- Bostan 1989 İ. Bostan, “Alanya”, *TDV İA*, Cilt 2. (1989) 339-341.
- Bozkurt 1994 N. Bozkurt, “Deri”. *TDV İA*, Cilt. 9 (2001) 174-175.
- Camelot 2003 P. T. Camelot, “Nestorianism”. *New Catholic Encyclopedia*, 10 (2003) 252-254.
- Canard 1911 M. Canard, “Djaradjima”. *The Encyclopedia of Islam*, Vol. II, (1911) 456-458.
- Co 1911 W. E. Co, “Cyprus”, *The Encyclopedia Britannica*, Cilt 7. New York (1993) 695–702.
- Demirci 2007 K. Demirci, “Ortodoksluk”. *TDV İA* 33 (2007) 409-414.
- Demirkent 2002 I. Demirkent, “Kıbrıs”. *TDV İA* Cilt 25. (2000) 371-374.
- Emecen 1991 F. Emecen, “Antalya” *TDV İA*, Cilt 3. (1991) 232-236.
- Fayda 1992 M. Fayda, “Belâzürî”. *TDV İA*, Cilt 5. (1992) 392-393.

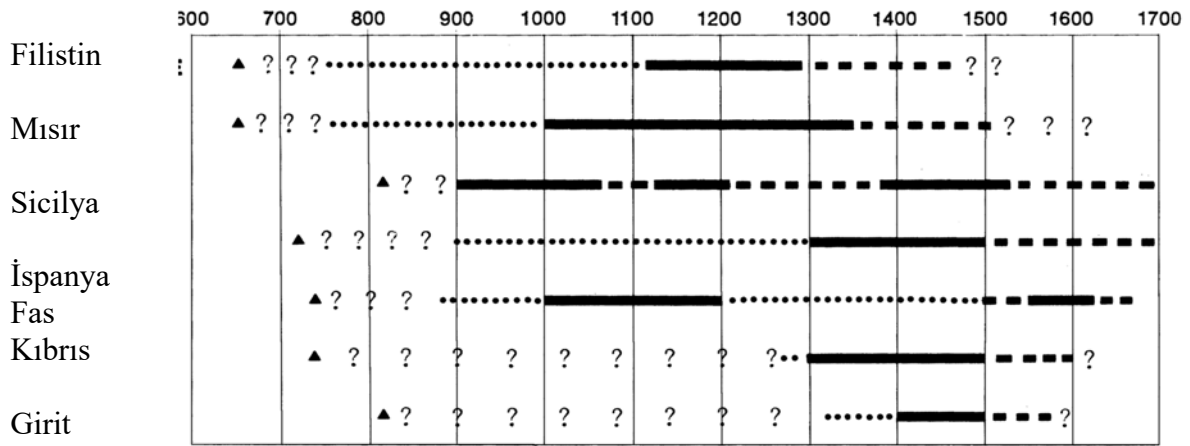
- Gürsoy 2002 C. R. Gürsoy, "Kıbrıs" *TDV İA*, Cilt 25. (2002) 370-371.
- J. L. M. 1911 J. L. M., "Cyprus" *The Encyclopedia Britannica*, vol. 8 (1911) 695-700.
- Kofoğlu 2011 S. Kofoğlu, "Tekeoğulları" *TDV İA*, Cilt 40. (2011) 348-350.
- Lammens 1955, H. Lammens, "Merdeîler". *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, (1955) 757-759.
- McMahon 2003 C. McMahon, "Bartholomew, Apostle, St.". *New Catholic Encyclopedia*, Cilt 2 (2003) 123-124.
- Merçil 1989 E. Merçil, "Alâiye Beyliği" *TDV İA*, Cilt 2. (1989) 332-333.
- Özaydın 1999 A. Özaydın, "İbn Bîbî". *TDV İA*, Cilt 19 (1999) 379-382.
- Ruska 1970 J. Ruska "Şeker". *MEB İA*, cilt. XI. (1970) 399-400.
- Sümer 2001 F. Sümer, "Karamanoğulları". *TDV İA*, 24. (2001) 454-465.
- Şenay 2007 B. Şenay, "Noel". *TDV İA* 33 (2007) 201-202.
- Tekin 1994 Z. Tekin "Deri". *TDV İA*, Cilt 9 (1994) 797-808.
- Tekindağ 1953 M. C. Ş. Tekindağ, "Lübnan". *MEB İA*, Cilt 7, (1953) 101-107.
- Tekindağ 1955 M. C. Ş. Tekindağ, "Karamanlılar". *MEB İA*. Cilt. 6. (1955) 316-330.
- Tekindağ 1974 M. C. Ş. Tekindağ, "Teke-oğulları". *MEB İA*, Cilt 12/1, (1974) 101-107.
- Verlinden 2003 C. Verlinden, "Slavery III (History of), *New Catholic Encyclopedia*, cilt XIII. (2003) 207-209.
- Williams 2003 C. Williams, "Slavery II (and the Church)". *New Catholic Encyclopedia*, cilt XIII. (2003) 207-209.
- Yıldız 2010 S. N. Yıldız, "Şikârî". *TDV İA*, Cilt 39 (2010) 162-163.

EK – 1 KIBRIS'TAKİ ŞEKER PLANTASYON BÖLGELERİ 14 – 15. YÜZYILLAR

(Ouerfelli 2008, 111.)

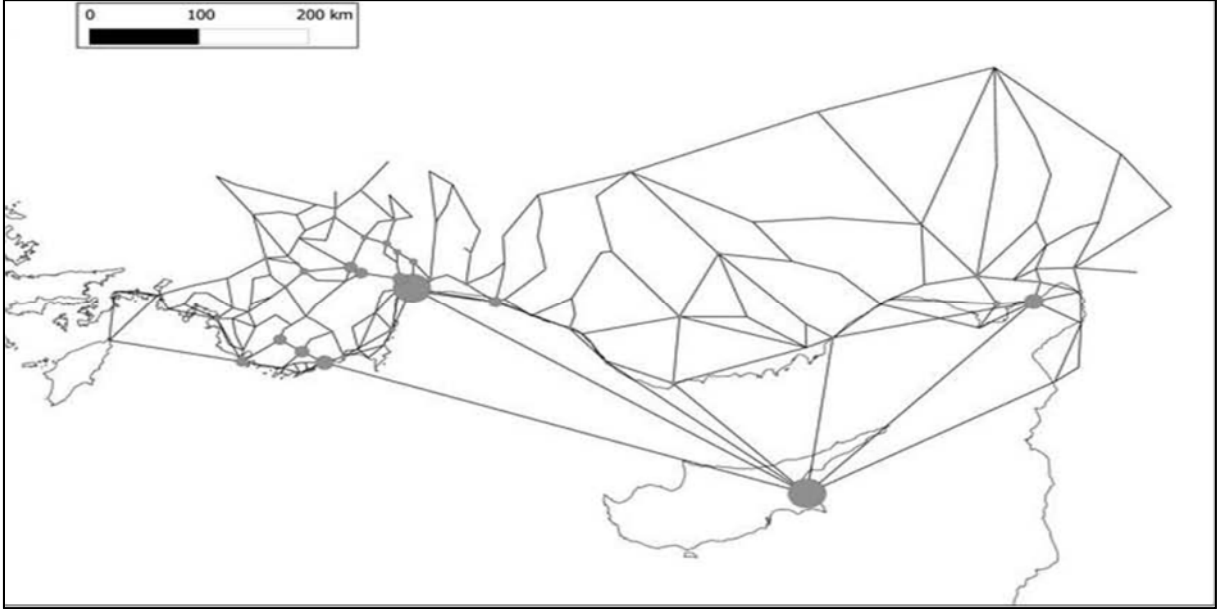
EK – 2 AKDENİZ’DE BAŞLICA ŞEKER ÜRETİM MERKEZLERİ

- ▲ Approximat Arap Fetihleri
 ? Existence Şeker Endüstrisinin Varlığının Muallak Olduğu Dönem
 Presence Şeker Endüstrisinin Varlığı
 ————— Periods of Yayılma Dönemi
 - - - - - Periods of İstakrarsızlık / Düşüş

(Galloway 1977, 181)

**EK – 3 GÜNEY ANADOLU'DAKİ KARA VE DENİZ YOLLARI AĞI –İKİ MEKÂN
ARASINDA MERKEZİ KONUMDA BULUNMA DEĞERLERİ**

(Preiser-Kapeller 2015, 123)

**EK – 5 ST. NICHOLAS KATEDRALI / LALA MUSTAFA PAŞA CAMII,
MAĞUSA/K.K.T.C.**

(Doğan Mert DEMİR)

EK – 6 LUSIGNAN HANEDAN ARMASI

(Schabel 2005, 331)

EK – 7 ANTALYA SURLARINDAKİ LUSİGNAN ARMALARI

(Hasluck 1908/1909, 271)

EK – 8 ALANYA'DA ELE GEÇEN KIBRIS SERAMİKLERİ

(Bilici 2008, 395)

EK – 9 İZZEDDİN KAYKÂVUS'TAN KIBRIS KRALI HUGH'A GÖNDERİLEN 1216 TARİHLİ MEKTUP

سلطان سلطان

Handwritten text in Arabic script, likely a letter or document. The text is dense and appears to be a formal communication, possibly related to the historical context mentioned in the header. It contains several lines of text, some of which are partially obscured by a watermark.

EK – 10 ANTALYA VE KIBRIS KOMMERKİAR'I LÉON'A AİT MÜHÜR

(Schlumberger 1884, 437)

EK – 11 YİVLİ MİNARE

(Doğan Mert DEMİR)

(Mahmut DEMİR)

ÖZGEÇMİŞ

- Adı ve SOYADI** : Özge BOZKURTOĞLU ÖZCAN
- Doğum Tarihi ve Yeri** : 23.06.1990 BİTLİS
- Eğitim Durumu**
- Mezun Olduğu Lise** : Metin Nuran Çakallıklı Anadolu Lisesi
- Lisans Diploması** :Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü
- Yüksek Lisans Diploması** :
- Tez Konusu** :Lusignanlar Döneminde Kıbrıs – Antalya İlişkileri (1192 – 1489)
- Yabancı Dil/Diller** : İngilizce, Fransızca, Latince, Almanca.
- Bilimsel Faaliyetler** : Ö. Bozkurtoğlu Özcan-D. M. Demir, *The Black Death in the Eastern Mediterranean in the 14th Century: The Example of Cyprus*, I. Uluslararası Akdeniz Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, 20-21 Ekim 2016, Lefkoşa/KKTC. (Yayın Aşamasında)
- Ö. Bozkurtoğlu Özcan, “Lusignanların 1361 Yılında Antalya’yı (Adalia) İşgalinin Ardında Yatan Sebepler”. *Cedrus V* (2017) 397-409.
- Pisalılar ile Salâhaddin Eyyûbi Arasında Yapılan 1174 Tarihli Latince Anlaşma Metninin Türkçe Tercümesi, M. Amari, *I Diplomi Arabi R. Archivio Fiorentino*. Floransa 1863, 257-261.(Yayın aşamasında)
- İş Denevimi**
- Stajlar:**
- Projeler** : 1 – 9 /20-29 Eylül 2016, Selçuklu Devleti Haberleşme Sistemi (Antalya – Konya – Alanya Örneği) Yüzey Araştırması – Araştırmacı
- Çalıştığı Kurumlar** :Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Araştırma Görevlisi (2015 -)
- E-Posta** : ozgeozcan@akdeniz.edu.tr